

2-32 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

- Τρίπολη, η καρδιά της Πελοποννήσου. Από την ιστορική Τριπολιτσά στην εκπινοή του 20ού αιώνα.
- Η «Ντρομπολιτσά» ανοικοδομείται. Οικιστική και αρχιτεκτονική εξέλιξη της πόλης από τον 15ο αιώνα μέχρι σήμερα.
- Πολεοδομικό σχέδιο. Μορφολογικός ιστός και ρυμοτομία της πόλης από τον 19ο έως τον 20ό αιώνα.
- Τριπολίτες Φίλικοί. Προσέφεραν, εκτός από παρουσίες, ακόμη και την ίδια τους τη ζωή στον Αγώνα.
- Νεομάρτυρες Δημήτριος και Παύλος. Σεπτές ελληνικές μορφές, ηρωικές και αγνές, πολιούχοι της Τριπόλεως.
- Αρχαιολογικό Μουσείο. Πλούτος ευρημάτων απ' όλη την Αρκαδία κοσμεί το λαμπρό αρχιτεκτονικό οικοδόμημα.
- Καφενείο το Μέγα. Το ιστορικό και διατηρητέο μνημείο της Τρίπολης συμπληρώνει φέτος 130 χρόνια ζωής.
- Η Τρίπολη των λογοτεχνών. Πνευματικά πρόσωπα που σφραγίζουν με το έργο τους την ιστορία του ελληνικού πνεύματος.
- Ο Καρυωτάκης γεννήθηκε στην Τρίπολη... Πρόταση να στεγασθεί στο πατρικό σπίτι του ποιητή ένα Κέντρο Αρκαδικών Γραμμάτων και Τεχνών.
- Το Μαλλιαροπούλειο Θέατρο θεμελιώθηκε πριν ενενήντα χρόνια και σημάδεψε τα πολιτιστικά δρώμενα της πόλης.
- Το Θέατρο στην Τρίπολη. Η «Θεατρική Ομάδα Τριπόλεως» συνεχίζει μία πλούσια παράδοση...
- Πολιτιστικοί σύλλογοι. Αξιοσημείωτη παρουσία με πολύπλευρο και καθοριστικό ρόλο στην πρόοδο του τόπου.
- Φιλοτεχνικός Ομίλος Τριπόλεως
- Παιδαγωγική Ακαδημία. Παρήγαγε κατά τον υπερπεντηκονταετή βίο της σπουδαίο εκπαιδευτικό και πνευματικό έργο.
- Σκέψεις για το Πελοποννησιακό Πανεπιστήμιο.

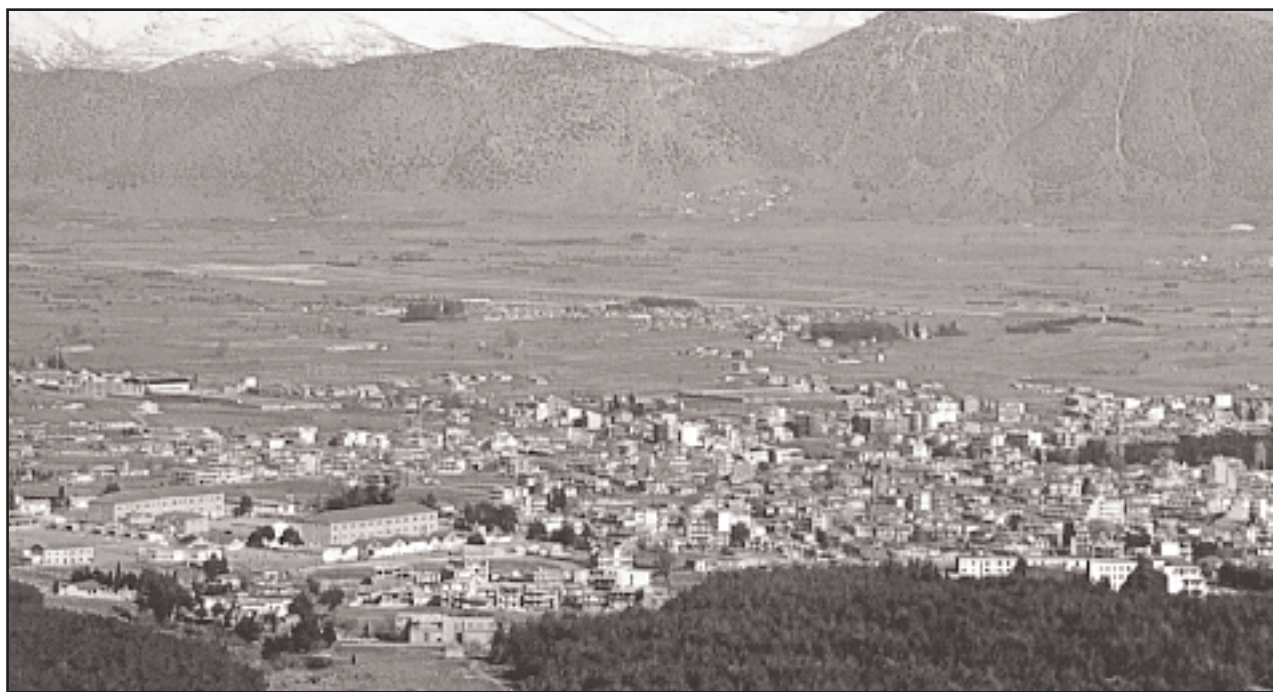
Εξώφυλλο: Η Δημοτική Αγορά -δεν σώζεται πλέον- και στο βάθος το Μαλλιαροπούλειο. Έργο του Τριπολίτη ζωγράφου (λάδι σε μουσαμά) Αντώνη Γκλίνου, 1958. (Συλλογή Ν. Γρηγοράκη).

Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»:
ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Τρίπολη, η καρδιά της Πελοποννήσου

Από την ιστορική Τριπολιτσά στην εκπινοή του 20ού αιώνα

Τρίπολη και προάστια (φωτ. Γ. Κομποχόλης)

Του **Βασίλη Ν. Κρεμμύδα**

Επ. Καθηγητή Χειρουργικής, Γενικού Αρχιάτρων ε.α.

Η ΤΡΙΠΟΛΗ είναι πόλη μεσαιωνική. Το 1467, στα Βενετικά χρονικά του Stefano Magno, ανάμεσα στα ερειπωμένα κάστρα, αναφέρεται η Droboliza. Γύρω από την ετυμολογία του ονόματος, πολλές απόψεις έχουν διατυπωθεί. Η πιο ορθή είναι, ότι παράγεται από τη σλαβική λέξη dabr, που σημαίνει βελανιδιά. Αυτή συμφωνεί με την πραγματικότητα αφού, καθώς ο Πausanias βεβαιώνει ο τόπος ήταν γεμάτος από δρυς. Κατά την ιστορική εξέλιξη, το τοπωνύμιο υπέστη στο στόμα του λαού με-

τάπλαση και από Ντρομπολιτσά έγινε βαθμιαίως Τροπολιτσά, Τριπολιτσά, Τρίπολη.

Ο αρχικός μικρός οικισμός, που δημιούργησαν λιγοστοί νομάδες Σλάβοι, ανάμεσα στον 8ο και 10 μ.Χ. αιώνα, ενώθηκε αργότερα με τους ντόπιους πολυπληθείς οικισμούς, το ξενικό στοιχείο απορροφήθηκε και με τον καιρό εξελληνίστηκε. Ο οικισμός λίγο-λίγο πυκνώθηκε, μετακινήθηκε από τους πρόποδες του Μαινάλου στην περιοχή Μεγάλη Τάπια-Λόφος Μπιζάνι και εξελίχθηκε με την πάροδο του χρόνου σε πόλη. Ο Σπυρίδων Λάμπρος παρατηρεί, ότι «Την αρχαία Τεγέα διαδέχθηκε κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους το Μουχλί, έ-

πειτα η Ταβία και από τον 17ο αιώνα η Τριπολιτσά».

Στα χρόνια της τουρκικής σκλαβιάς, η πόλη δοκιμάστηκε σκληρά. Κατά την πρώτη τουρκοκρατία (1475-1685) είχε μια κάποια υποτυπώδη αυτοδιοίκηση. Κατά την εποχή εκείνη μετέφεραν με χτιστό υδραγωγείο τα νερά της πηγής «Μάνα». Το 1581 με πατριαρχικό έγγραφο του Ιερεμίου Β' η Τριπολιτσά ονομάστηκε πατριαρχική και σταυροπηγική πόλη.

Τουρκοκρατία

Κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας (1685-1715), ο πληθυσμός αυξή-

Χορηγός: **Κ Α Π Ν Ι Κ Η**
A. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ Α.Ε.

Τριπολιτσά (1834-1836), του Ludwig Koellnberger. Υδατογραφία, 20x25 εκ., 1834 (;). Εθνικό και Ιστορικό Μουσείο Αθήνας.

ήθε σε 10 χιλιάδες και η Τριπολιτσά ήταν σημαντική πόλη από πολιτική, κοινωνική και εμπορική άποψη. Κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715-1821) με την επάνοδο των κατοίκων Τούρκων, οι συνθήκες διαβίωσης απέβησαν αφόρητες.

Το 1715 η Τριπολιτσά ορίστηκε έδρα του Μόρα Βαλεσή του πασαλικίου του Μορέως. Και με την πλεονεκτική γεωγραφική θέση της, την κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα, ξεχώριζε από τις άλλες πόλεις. Δημιουργήθηκαν βιοτεχνίες και μικρές βιομηχανίες, εργαστήρια και αναπτύχθηκε σπουδαίο διακομιστικό εμπόριο. Το 1763, με αίτηση των κατοίκων, εγκαθιδρύθηκε «Αρχιεπισκοπή Υδραβολιτσάς», με πρώτον αρχιεπίσκοπο τον Ανθιμο. Και ο θρησκευτικός και πνευματικός βίος σημείωσαν άνοδο. Κατά το Ορλωφικό όμως Κίνημα του 1770 η Τριπολιτσά, κέντρο και ορμητήριο του, έπαθε μεγάλη καταστροφή. Ύστερα οι Τούρκοι άρχισαν να την οχυρώνουν και το 1785 κατασκεύασαν το τείχος.

Κατά τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια, ο Γάλλος πρόξενος και περιηγητής C. Rouquerville στο βιβλίο του «Ταξίδι στο Μοριά» (1798-1801, Παρίσι 1805), δίνει λεπτομερείς πληροφορίες για την Τριπολιτσά. Υπολογίζει τον πληθυσμό σε 20 χιλιάδες, περιγράφει τα σπίτια με τα πηγάδια, τα εργαστήρια, τα καταστήματα, το σαράγι, τα τζαμιά, τη Μεγάλη Τάπια, το άρτιο δίκτυο υδρεύσεως, κ.ά. Και αναφέρεται στο τείχος, το οποίο είχε περίμετρο 3.500 μ., ύψος 5,5 μ., πλάτος 27 μ., 13 μεγάλους και μικρούς πύργους (τάπιες) και 7 πύλες. Ο Αγγλος συνταγματάρχης M. Leake στο έργο του «Ταξίδι στο

Μοριά» (Τ. Α', 1805-1806), αναφέρεται σε πολεοδομικά στοιχεία. Από τα 2.500 σπίτια, τα 1.000 ελληνικά ήσαν χτισμένα κοντά στο τείχος, ήσαν ισόγεια με χαμηλές πόρτες και οι δρόμοι ήσαν λιθόστρωτοι (καλντερίμια).

Στην Τρίπολη, παρ' ότι οι συνθήκες για επαναστατική κίνηση δεν ήσαν ευνοϊκές, αναπτύχθηκε ωστόσο αξιόλογη δραστηριότητα της Φιλικής Εταιρείας. Μέσα στην πόλη μύηθηκαν 22 Τριπολίτες, οι οποίοι ανέπτυξαν σημαντική δράση.

Επανάσταση

Η Τριπολιτσά με τα φύσει και θέσει πλεονεκτήματά της, ήταν επόμενο να αποτελέσει τον πρώτο στόχο της Επανάστασης. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης έλεγε ότι για να υποστεί θανάσιμο πλήγμα ο εχθρός, έπρεπε να χτυπηθεί στο κεφάλι (Τριπολιτσά). Η πολεμική εκείνη ιδέα έγινε αποδεκτή και άρχισε η πεντάμηνη στενή πολιορκία, που οδήγησε στην άλωση. Η νίκη της 23ης Σεπτεμβρίου 1821 αποτέλεσε το πρώτο μεγάλο τρόπαιο του Αγώνα, με τεράστιο ηθικό αντίκτυπο στο αγωνιζόμενο έθνος και στο εξωτερικό. Ο Διονύσιος Σολωμός στον «Υμνον εις την Ελευθερίαν» αφιερώνει στην Τριπολιτσά 40 στροφές (35-74) και αρχίζει με την Ελευθερία να υψώνει τη ρομφαία της πάνω από το τείχος: «*Ιδού εμπρός σου ο τοίχος στέκει / της αθλίας Τριπολιτσάς τώρα τρόμον αστροπελέκι / να της ρίξεις πθυμάς*».

Μετά την απελευθέρωση και την επιδημία τύφου που επακολούθησε, η Τριπολιτσά άρχισε να ανασυγκροτείται και όπως ήταν φυσικό, μοναδικά
Συνέχεια στην 4η σελίδα

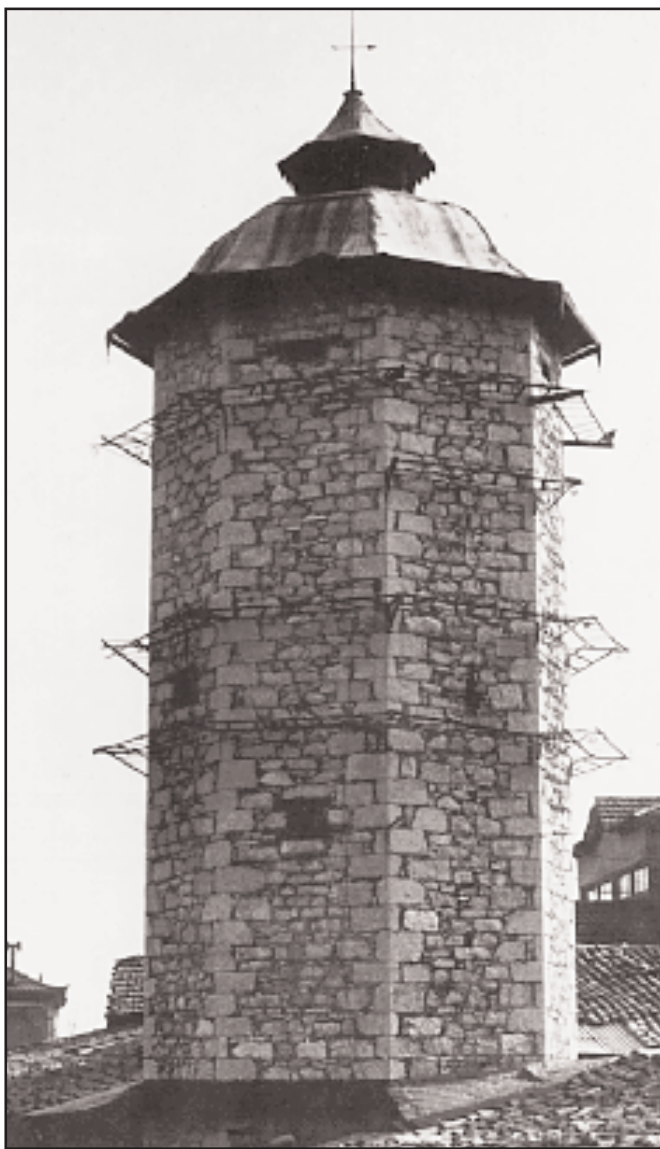

Peter Von Hess, «Ο Κεφάλας υψώνει την ελληνική σημαία στα τείχη της Τριπολιτσάς», αντίγραφο εικόνας από δημοσίευση στο λεύκωμα «Ηρώων του αγώνος» (αρχείο Ν. Γρηγοράκη).

«Εκλογές στην Τριπολιτσά». Από σχέδιο του Henri Belle. Γκραβούρα δημοσιευμένη στο περιοδικό «Le tour le monde», 15x22 εκ., 1876 (συλλογή Ν. Γρηγοράκη).

Οι περισσότερες κτιριακές της Τριπόλης είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο στην αρχιτεκτονική της πόλεως. Βρίσκονται διάσπαρτοι στα χωράφια των κάμπων της Μαντινείας, της Μηλιάς και της Τεγέας. Κατά κανόνα, λιθόχτιστοι, σε σχήμα οκτάγωνο, κυκλικό ή ορθογώνιο, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις βρίσκονται και ενσωματωμένοι στο κύριο κτίσμα του σπιτιού. Στη φωτογραφία, ο πολυγωνικός περιστεριώνας του Μαυρογιάννη. Ενας από τους παλαιότερους με 12 μ. ύψος βρίσκεται στα βορειοδυτικά της πόλεως στο δρόμο προς Βυτίνα.

Συνέχεια από την 3η σελίδα

κή τότε ελεύθερη πόλη, γέμισε από κατοίκους. Τον Φεβρουάριο 1822 έγινε έδρα της Πελοποννησιακής Γερουσίας.

Τον Ιούνιο δυστυχώς του 1825 ο Ιμβραήμ κατέλαβε την Τριπολιτσά και από εκεί εξορμούσε και σκόρπιζε τον όλεθρο. Την 16η Φεβρουαρίου 1828, έπειτα από ρητή διακοίνωση των Προστατίδων Δυνάμεων, εγκατέλειψε την πόλη, αλλά πριν φύγει έδωσε εντολή να την καταστρέψουν. Επί πέντε ημέρες γκρέμιζαν το τείχος, τα σπίτια, τα πάντα και στο τέλος έβαλαν φωτιά. Ήταν η τρίτη καταστροφή. Οι άλλες δύο ήταν το 1770 και το 1821.

I. Καποδίστριας

Αλλά η Τριπολιτσά δεν χάθηκε και ξαναγεννήθηκε από την τέφρα της. Ο επιφανής Τριπολίτης Νικόλαος Σπηλιάδης γράφει: «Την 18η Φεβρουαρίου 1828 εισήλθον οι Τριπολίται, όσοι διεσώθησαν, αφού έφνγον από τας εστίαις των και απώλοντο κατά μέγα μέρος από τας κατοπαθείας και κακοτυχίας και με δάκρυα χαράς κατεφίλησαν την γην όπου εγεννήθησαν».

Τον Απρίλιο 1828 έφτιαξαν τα σπιτάκια των δεκαπέντε Τριπολίτες, τα οποία αποτέλεσαν τον πυρήνα της αναγεννώμενης πόλεως.

Ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας «εθεώρησε χρέος του να επισκεφθεί και να προσκυνήσει την ιερή πόλη». Την 11η Ιουλίου 1828 έφθασε καβάλα σε ημίονο. Τις λίγες μέρες που έμεινε, έδωσε εντολή στους πο-

λεοδομικούς συμβούλους του, τον Κερκυραίο μηχανικό Σταμάτη Βούλγαρη και τον Γάλλο λοχαγό του μηχανικού Carnot να εκπονήσουν ρυμοτομικό σχέδιο. Τούτο ήταν έτοιμο το 1829, αλλά εφαρμόστηκε αργότερα, το 1836. Ακόμη, παρήγγειλε να ανεγείρουν σχολείο. Το 1829 λειτούργησε αλληλοδιδασκτικό σχολείο και το 1835 ελληνικό.

Τα μέλη της Επιστημονικής Αποστολής στο Μοριά στα 1829-1830 αναφέρουν πληθυσμό 2.380 κατοίκων. Ο Άγγλος επίσκοπος και περιηγητής Wordsworth στα 1832-1833 περιγράφει τα πρώτα νεόχτιστα σπίτια κοντά στα ερείπια του τείχους, καθώς και τα σπίτια των αγωνιστών και των προκρίτων στο κέντρο της πόλεως. Τον Απρίλιο 1833 η Τριπολιτσά έγινεν έδρα της Προσωρινής Διοικήσεως και των δύο Σωμάτων, του Βουλευτικού και του Εκτελεστικού. Κατά τα οθωμανικά χρόνια 1834-1838 αναφέρονται 750 κατοικίες, οι εκκλησίες των Ταξιαρχών και του Αγίου Βασιλείου και πληθυσμός 4.600 κατοίκων. Ο πρώτος δήμαρχος Γιαννάκος Πετρινός 1835 κατασκεύασε και δενδροφύτευσε την κεντρική πλατεία και μερίμνησε για τον εξωραϊσμό της πόλεως.

Φαίνεται πως στα χρόνια εκείνα δημιουργήθηκε κάποια θεατρική κίνηση. Η εφημερίδα της Αθήνας «ΣΩΤΗΡ» στο φύλλο της 10.12.1838 εδημοσίευσε την είδηση «Ότι οι κάτοικοι της Τριπόλεως συνέλαβον την ιδέα να συστήσουν θέατρον ελληνικών, ανάλογον με τα μέσα των». Αλλά το σπέρμα υπήρχε από παλαιό-

Γέροντες Τριπολιτσιώτες με φουστανέλες. Φωτογραφία του 1900(;). Αρχείο Ν. Γρηγοράκη

τερα. Ο Rougenville περιγράφοντας την αποκρία του 1800 στην Τρίπολη αναφέρει, ότι παιδιά ακολουθούσαν τους μεταμφιεσμένους και φώναζαν «Ιο, Ιο». Πού αποτελεί επιβίωση του λατρευτικού «Ιώ Βάκχε» των Ελευσινίων και μοιάζει με επιφώνημα αρχαίου χορού, που ακολουθεί πρόσωπα κάποιου δράματος.

Το 1850 ιδρύθηκε στην Τρίπολη γυμνάσιο. Ο πληθυσμός παρουσίαζε συνεχή αύξηση. Το 1853 οι κάτοικοι ανέρχονταν σε 6.600, το 1856 σε 7.271, το 1861 σε 7.292, το 1879 σε 10.057, το 1889 σε 10.698, το 1896 σε 10.465, το 1907 σε 10.789.

Εκτός από τον Καποδίστρια, οι βα-

σιλείς έσπευσαν να προσκυνήσουν την πολύπαθη πόλη. Ο Οθων την 5η Σεπτεμβρίου 1833 μπήκε έφιππος στην Τρίπολη. Ο Γεώργιος Α΄ στην Τρίπολη έκανε το πρώτο του ταξίδι το 1865 και είχε αποφασίσει να χτίσει ανάκτορο.

Αναφορικά με τη συγκοινωνία, ώσπου να λειτουργήσει ο σιδηρόδρομος Αθήνας - Τριπόλεως (1891), η πόλη ήταν προσιτή με ιστιοφόρα έως τους Μύλους Αργολίδας και από εκεί με ημιόνους. Και το ταξίδι Αθήνα - Τρίπολη διαρκούσε δύο ημέρες. Υστερα από τη διάνοιξη και του δρόμου το 1856, οι ημίονοι αντικαταστάθηκαν από καρότσες και η

διαδρομή μειώθηκε στις 10 ώρες.

Την ίδια εποχή, στα μέσα του 19ου αιώνα, οι Τριπολίτες άρχισαν να αντικαθιστούν τα πρώτα κτίσματα με νεώτερα νεοκλασικού ρυθμού. Και στόλισαν την πρωτεύουσα του Μοριά με γνήσια δείγματα της ελληνικότατης αυτής τεχνοτροπίας, που αποπνέουν ηρεμία και γαλήνη.

Το 1858 ο Σωτήριος Λαγοπάτης εδημιούργησε την πλατεία Αρεως, στη θέση που ήταν το σαράγι. Ο ανιψιός του Νικόλαος Λαγοπάτης, δήμαρχος (1899-1903), ίδρυσε το Δημοτικό Πάρκο στη βόρεια πλευρά της πλατείας, όπου αργότερα μεταφέρθηκε το μαρμάρινο αναβρυτήριο της

κεντρικής πλατείας. Και ηλεκτροφώτισε την πόλη. Μεταγενέστερα, διαμορφώθηκε το πάρκο του Συνδέσμου των Φιλοδένδρων στην ανατολική πλευρά της πλατείας.

Το 1894, επειδή το νερό της «Μάνας» δεν επαρκούσε, ο τότε δήμαρχος Αν. Χατζησαράντος φρόντισε για τη μεταφορά του νερού των «Κήπων» Βαλτετισίου, με χυτοσιδερένιο υδραγωγείο.

Τον Ιούλιο 1896 άρχισε να χτίζεται το Δημοτικό Νοσοκομείο «Ευαγγελίστρια» με σχέδια νεοκλασικού ρυθμού του Ερνέστου Τσίλερ και την 21η Μαΐου 1913 λειτούργησε. Το

Συνέχεια στην 6η σελίδα

Συνέχεια από την 5η σελίδα

1951 μεταφέρθηκε στο Παναρκαδικό Νοσοκομείο και στο κτίριό του εγκαταστάθηκε αργότερα το Αρχαιολογικό Μουσείο Τριπόλεως.

Αναφορικά με το πάντοτε επίμαχο πρόβλημα της υδρεύσεως, το 1929 επί δημαρχίας Θεοδώρου Πετρινού, μεταφέρθηκε νερό από τις πηγές του ποταμού Ελισώνος Πιάνας με σιδηροσωλήνες σε δεξαμενή 2.597 κ.μ. Το 1952 παρουσιάστηκε πάλι πρόβλημα και έπειτα από πολυχρόνια έργα έφτασε στη λύση του επί δημαρχίας Τάσου Σαχιώτη, με την κατασκευή κεντρικού αγωγού μήκους 50 χιλιομέτρων στο Αρκαδικό οροπέδιο. Μεταφέρθηκαν νερά από το Μεθύδριο και το Πυργάκι ποσότητας 7.200 κ.μ., οπότε κατασκευάστηκε νέα δεξαμενή χωρητικότητας 2.700 κ.μ. Έτσι σήμερα υπάρχουν δύο υδραγωγεία και δύο δεξαμενές.

Δημοτική δραστηριότητα

Στα 170 χρόνια ελεύθερου εθνικού βίου που πέρασαν, οι Δημοτικές Αρχές και οι Τριπολίτες, με την ακάματη φιλοπονία των, έκαναν την πόλη των μεγάλη και προοδευτική, με έντονη πολιτιστική δραστηριότητα. Έπειτα από το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο των πολεοδομικών συμβούλων του Καποδίστρια, το ρυθμιστικό σχέδιο του Δήμου κατευθύνει την περαιτέρω χωροταξική και αρχιτεκτονική δομή και εξέλιξη της πόλεως. Η ανοικοδόμηση έχει επεκταθεί σε πολυώροφες πολυκατοικίες, με σεβασμό όπως προς την παράδοση. Στα κεντρικά σημεία και στις πλατείες, τα κτίσματα κρατούν χαμηλό ύψος και συμμετρία, ενώ οι συχνές πράσινες παρεμβολές δίνουν στην πόλη μian ιδιότυπη χαρούμενη όψη.

Στα μελλοντικά σχέδια του Δήμου ανήκουν: η εσωτερική αναπαλαίωση του Μαλλιαροπουλείου Θεάτρου, η αναπαλαίωση του Μαντζουνείου Ιδρύματος, η ολοκλήρωση του Πνευματικού Κέντρου, η οργάνωση νέου χώρου υγειονομικής ταφής απορριμμάτων, η διαμόρφωση του νέου Κοιμητηρίου και η ανέγερση Ιερού Ναού και αίθουσας κοινωνικών εκδηλώσεων. Επέκταση του σχεδίου πόλεως και αναθεώρηση του παλαιού. Ανάπτυξη της βιομηχανικής περιοχής. Ακόμη θα αναληφθεί προσπάθεια μετατροπής του Παναρκαδικού Νοσοκομείου σε Περιφερειακό και ολοκλήρωσης της εθνικής οδού Τριπόλεως - Καλαμάτας. Βασικά προβλήματα για λύση παραμένουν η δημιουργία Πανεπιστημίου Πελοποννήσου με έδρα την Τρίπολη και η μεταφορά του Ανωτάτου Παιδαγωγικού Τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών από την Πάτρα στην Τρίπολη.

Από την άποψη βιομηχανίας υπάρχουν μικρά εργοστάσια και πολλές βιοτεχνίες. Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με το εμπόριο, ενώ πολλοί υπηρετούν σε δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς.

Εθνικά προσκλητήρια

Οι Τριπολίτες βρέθηκαν πάντοτε παρόντες στα προσκλητήρια του έθνους. Πέρα από τις χιλιάδες των α-

Τύποι της παλιάς Τριπολιτσάς που χάνονται. Ο αμαξάς με το γραφικό μόνιππό του στη Λεωφόρο Καλαβρύτων (Φωτ. Ι. Ζαχαρόπουλος)

Λεβέντικο παραδοσιακοί χοροί στην κεντρική πλατεία του Αγίου Βασιλείου (Φωτ. από το βιβλίο του εκδοτικού οίκου Ιωάν. Ζ. Ζαχαρόπουλου, «ΑΡΚΑΔΙΑ», Τρίπολη 1987).

νωνύμων ηρώων και νεκρών των αμυντικών μας πολέμων, υπάρχει πλειάδα επωνύμων: Γεώργιος Σέκερης, Παναγιώτης Αρβάλης, Κωνσταντίνος Πετρόπουλος. Οι Μακεδονομάχοι αδελφοί Σκορδάκου, ο Γιάννης και ο Κωνσταντίνος, οι οποίοι θυσιάστηκαν για να μείνει η Μακεδονία ελληνική.

Ο δήμος Τριπόλεως, έπειτα από πρότασή μου, «έδωσε το όνομά των σε δύο δρόμους της πόλεως. Ταγματάρχης πεζικού Δημήτριος Διαμαντίδης του 11ου Συντάγματος, πολέμησε γενναία κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και έπεσε στο Σκρα. Στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο πολέμησαν ηρωικά και σκοτώθηκαν

οι λοχαγοί Σάββας Κούνας, Γεώργιος Αναγνώστου, Γεώργιος Σχινάς και ο υπολοχαγός Μιχαλάκης Αποστολόπουλος.

Σήμερα η Τρίπολη με τις 30-35 χιλιάδες των κατοίκων της, είναι μια πόλη πρόσηχη, γοητευτική και ελκυστική. Έχει αξιόλογη πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση, τουριστική και οικιστική ανάπτυξη, ακμαία οικονομία.

Πηγές:

- 1) Δ. Αθανασιάδου. Μορφωτικοί και φιλολογικοί σύλλογοι Τριπόλεως. Εφημ. «ΑΡΚΑΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ». Μάρτιος 1952.
- 2) Ν. Μοντσοπούλου. Αρκαδικές μελέτες. Το ρυθμιστικό σχέδιο Τριπόλεως. Τ.Α. Θεσσαλονίκη 1974.

3) Ν. Μοντσοπούλου & συν. Το ρυθμιστικό σχέδιο Τριπόλεως. Τ. Β' Θεσσαλονίκη 1976.

4) Τάσος Γριτσοπούλου. Ιστορία της Τριπολιτσάς. Τ.2. Αθήνα 1972 & 1976, Εκδοση Ενώσεως Τριπολιτών Αττικής.

5) Σόλωνος Κυδωνιάτη. Το Νεοκλασικό Κίνημα και τα Νεοκλασικά σπίτια της Τριπολιτσάς. Αθήνα 1988. Εκδοση Ενώσεως Τριπολιτών Αττικής.

6) Ι.Ζ. Ζαχαροπούλου. «ΑΡΚΑΔΙΑ». Τρίπολις 1987.

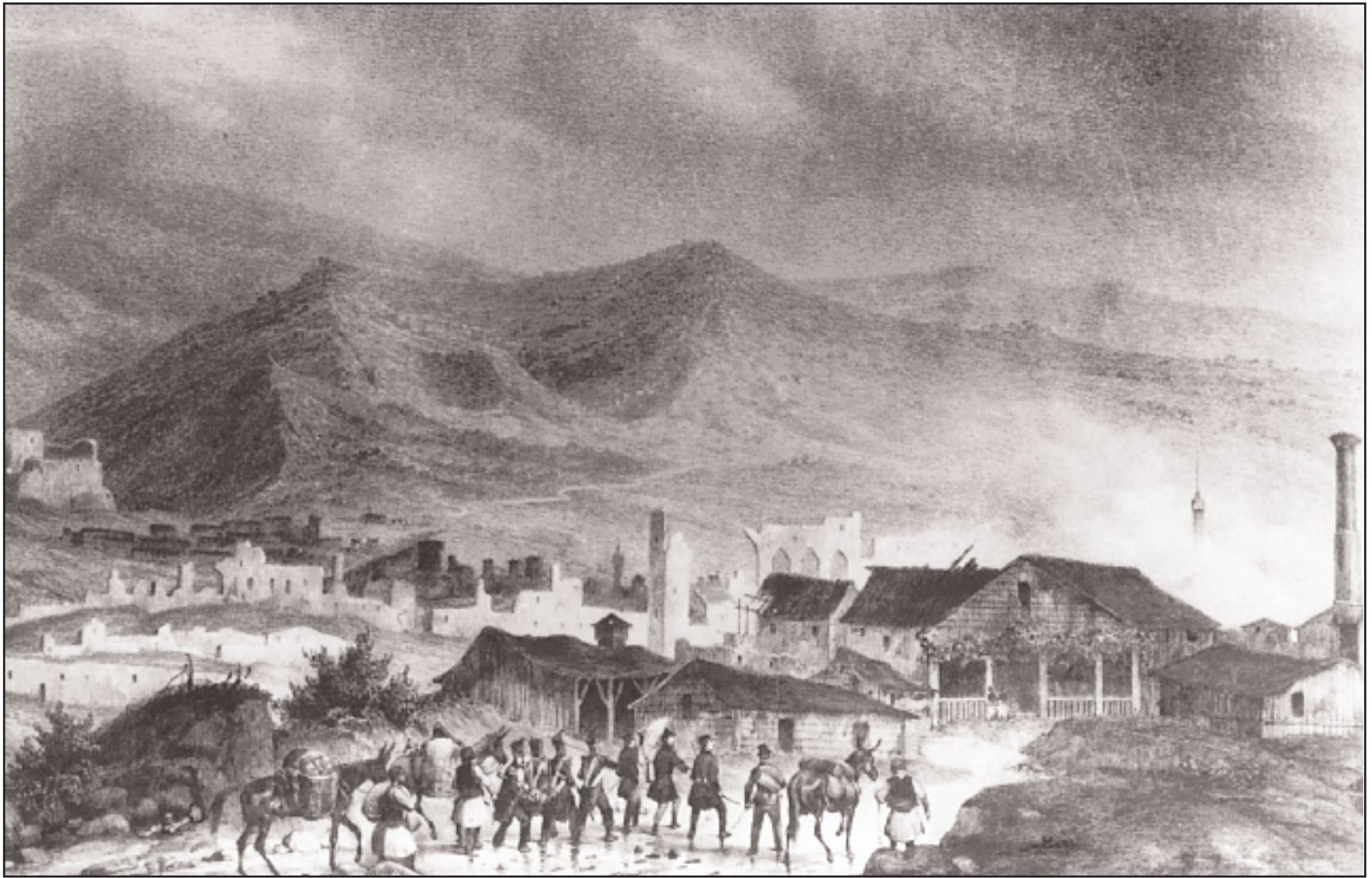
7) Νίκον Γρηγοράκη. Ημερολόγιο Δήμου Τριπόλεως «ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑ». 1995.

8) Γεωργίου Χατζηδάκη. Ομιλία στη μεγάλη αίθουσα του Φιλολογικού Συλλόγου «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» την 24η Νοεμβρίου 1994, υπό την αιγίδα της Ενώσεως Τριπολιτών Αττικής.

Τρίπολη: Πλατεία Αγίου Βασιλείου (πάνω) και Δικαστικό Μέγαρο (κάτω) Φωτ. Γ. Κομποχόλης.

Η Τριπολιτσά το 1829 - Τα μέλη της επιστημονικής αποστολής εισέρχονται στην Τριπολιτσά. Σχέδιο του P. Baccuet (1829). Λιθογραφία του St. Aulaire 19X30 εκ., Atlas, πιν. 25 (Πινακοθήκη της Ενώσεως Τριπολιτών Αττικής)

Η «Ντροπολιτσά» ανοικοδομείται

Οικιστική και αρχιτεκτονική εξέλιξη της πόλης από τον 15ο αιώνα μέχρι σήμερα

Του **Σόλωνα Κυδωνιάτη**

Αρχιτέκτονα, ακαδημαϊκού

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ που ανεκάλυψαν τα πλεονεκτήματα της περιοχής, όπου εποίκισθη η «**Ντροπολιτσά**» ήταν αυτόχθονες Αρκάδες μαζί με νεοαφιχθέντες Αλβανούς.

Ευρισκόμεθα στις αρχές του 15ου αιώνα μ.Χ., στις παρυφές του Μαινάλου, σε υψόμετρο 650 μέτρα. Η περιοχή είναι κατάφυτη, με δύο οροπέδια εκατέρωθεν, με πλούσιο κυνήγιον και άφθονες πηγές.

Οι πρώτοι οικιστάι της, κτηνοτρόφοι και κυνηγοί, έκτισαν τα καλύβια τους δίπλα στα μαντριά των ποιμνίων τους. Τα έκτιζαν μόνοι τους, τα μαντριά με κλαδιά και τα καλύβια με ωμοπλίνθους, με μονόκλιτες στέγες, σκεπασμένες με λίθινες πλάκες.

Ο ολιγάνθρωπος αυτός οικισμός συνεχώς δυναστευόμενος από τις επιδρομές των Τουραχάν και του ίδιου του Μωάμεθ Β' και αργότερα με τα Ορλωφικά, από τους αγρίους Τουρκαλβανούς, φυτοζωούσε επί τρεις σχεδόν αιώνες, χωρίς να υπερβεί τους 1.000 κατοίκους.

Δευτέρα ανοικοδόμησις της «Ντροπολιτσάς», άρχισε όταν οι

Τούρκοι διέκριναν την στρατηγικήν σημασίαν της τοποθεσίας, ευρισκόμενης στο κέντρον της Πελοποννήσου και προστατευομένης από τα γύρω της τρία βουνά, το ελατοσκεπαστο Μαινάλον (1989 μ.), το Παρθένιον (1227) και το Αρτεμίσιον (1772 μ.).

Μετέφεραν τότε, 1785 μ.Χ. την έδραν του Μόρα Βαλεσσή από το ευπρόσβλητον Ναύπλιον στην Τρίπολιν, η οποία ούτω ανηγορεύθη πρωτεύουσα Πελοποννήσου.

Ο πληθυσμός της αρχίζει να αυξάνει. Τούρκοι αξιωματούχοι και ευκατάστατοι Έλληνες από τας γύρω επαρχίας εγκαθίστανται εις αυτήν, διά μίαν καλύτεραν ανοικοδόμησιν.

Στην θέσιν όπου σήμερον το Πεδίον Αρεως, κτίζεται τεράστιον, μεγαλοπρεπές και φρουριακόν, με υπογείους φυλακάς, το Σεράγι, για τον πασά, το χαρέμι του και τους σωματοφύλακάς του. Συγχρόνως περιτειχίζεται η πόλις, με λίθινον τείχος περιμέτρου 3.700 μ. και ύψους 5,50 μ. Κτίζεται επίσης υδραγωγείον εναέριον διά κίνησιν υδρομύλων.

Αρχάς του 10ου αιώνα ο πληθυσμός της Τριπόλεως είχε υπερβεί

τους 20.000 κατοίκους. Οψιν όμως πόλεως, έλαβεν όταν ο υιός του Αλή Πασά, Βελής, διορισθείς το 1807 πασάς Τριπόλεως, έφερε από τα Γιάννενα οικογένειες βιοτεχνών και εμπόρων. Ηλθαν τότε Έλληνες υφανταί, ξυλουργοί, κεραμισταί, ράπται, χρυσοκοί, σανδαλοποιοί, μαζί και έμποροι Ισραηλίται και Αθίγγανοι σιδηρουργοί και χαλκουργοί.

Η πόλις αποκτά «παζάρι», αρχικά με μονώροφα στη σειρά, με το εργαστήριον ή εμπορικόν στην όψιν και την κατοικία όπισθεν. Κτίζονται λαϊκά πτωχικά σπίτια, όπως και θρησκευτικά κτίρια, ταπεινά των χριστιανών, εν αντιθέσει με τα των μααμεθανών, όπως π.χ. το πελώριο Τζαμί, που περί το 1814 έκτισε ο Μπεκήρ Πασάς στην θέσιν, όπου σήμερον η Μητρόπολις του Αγίου Βασιλείου.

Η ρυμοτομία όμως της πόλεως, όπως και οι δρόμοι της, είναι εις αθλίαν κατάστασιν. Εκτός από το «παζάρι» με λιθόστρωτον αυλάκι εις το μέσον, οι λοιποί δεν ήταν παρά χωμάτινοι στενωποί ελικοειδείς, συχνά αδιέξοδοι και πάντοτε βορβορώδεις.

Εν τούτοις μέσα στην Τρίπολιν

αλλά και εις την επαρχίαν, κτίζονται εντυπωσιακά διώροφα και τριώροφα σπίτια, με εμφανή τοιχοποιίαν, κάποτε ημιλαξευτήν, με αψιδοσκεπαστα ανοίγματα και κεραμοσκεπή στέγην.

Κατά τον Αγώνα του 1821 η Τρίπολις εδηώθη δις. Η πρώτη ήτο κατά την κατάκτησιν της από τους Κολοκοτρωνάιους κ.λπ. τον Σεπτέμβριο του 1821. Πυρπολήθησαν πολλά τούρκικα σπίτια, μαζί με το Σεράι και το μεγάλο Τζαμί.

Επί τέσσερα χρόνια η Τρίπολις, κέντρον του Αγώνος, εξελληνίζεται, αλλά την 10ην Ιουνίου 1825 ο Ιμπραήμ εισέρχεται ανενόχλητος. Μένει μέχρι την 16ην Φεβρουαρίου 1828, οπότε εγκαταλείπει την πόλιν, αφού πρότερον την παραδώσει στην φωτιά και την πλήρη καταστροφήν.

Εκ δευτέρου, αλλά οριστικώς, οι Τριπολιτσιώτες επανέρχονται εις την ακόμην καιομένην πατρίδα των, δια να αρχίσουν την τρίτην ανοικοδόμησιν της Τριπόλεως, φυσικά αυθαιρέτως.

Τάξις άρχισε το 1836 με την εφαρμογή του σχεδίου της πόλεως, που εξεπόνησε, κατ' εντολή του κυβερνήτου Ιωάννη Καποδίστρια, ο

Κερκυραίος μηχανικός Σταμάτης Βούλγαρης, εφαρμοζόμενον από τον βοηθό του, Δημήτρη Σταυρίδη.

Η νέα αυτή ανοικοδόμησις εστόλισεν όλην την Αρκαδίαν με αληθινά μνημεία της ιδιοτύπου γηγενούς ορεινής Λαϊκής μας Αρχιτεκτονικής. Η λαμπρά αυτή Αρχιτεκτονική, εκτελουμένη από λαγκαδιανά, ηπειρώτικα ή νησιώτικα «Συνάφια» κράτησε μέχρι των μέσων του 19ου αιώνας. Μεταξύ των εν Τριπόλει σωζομένων, είναι το αρχοντικό του Νότη Πανοπούλου, αγορασθέν από τον Ιατρόν και ευεργέτην της Τριπόλεως, Ιω. Μαλλιαρόπουλον. Προ ολίγων δε δεκαετιών κατεδαφίσθησαν τα αρχοντικά του Μιχ. Πετούνη και του Γρηγορίου Αν. Κυδωνιάτη, πάππου του γράφοντος, κτισμένα περί το 1840.

Νεοκλασικά

Ακριβώς τότε αναφαίνεται δειλά, ο παγκοσμίως επικρατήσας νέος Ρυθμός, ο Νεοκλασικός και μαζί η τετάρτη ανοικοδόμησις της Τριπόλεως. Η δε κατασκευή το 1858, της εθνικής οδού, ενέτεινε την διάδοσίν του.

Ο κατ' εξοχήν αυτός ελληνικός ρυθμός είχε ήδη μιλήσει στην ψυχήν των Αρκάδων, όταν τον είδαν εφαρμοζόμενον στα σχολικά κτίρια της Οθωνικής εποχής. Αλλά και τα σκόρπια ερείπια των αρχαίων Ναών, οι παλιές λιθογραφίες, ακόμη και οι εντυπώσεις που έφερναν οι ταξιδευόντες στην Εσπερίαν, είχαν προετοιμάσει τον ελληνικόν λαόν στην αποδοχήν του ρυθμού αυτού, που τον υπεδέχθη ως άσωτον υιόν επανακάμπτοντα εις την γενέτειράν του.

Όλοι οι πρωτομάστορες της Πελοποννήσου τον αγκάλιασαν, έστω και απλουστευμένον επί το λαϊκότερον, τηρούντες τα βασικά εξωτερικά του γνωρίσματα. Ητοι κατασκευήν λι-

Ένα από τα διασωθέντα νεοκλασικά, το Δημαρχείον (Φωτ. Γ. Κομποχόλης).

θόδητον, κεραμοσκεπή, σύμμετρον εις την όψιν, με στοιχεία κλασικά, όπως παραστάδας, αετώματα, φουρούσια, ακροκέραμοι, ζώναι, γύψιναι διακοσμήσεις, χυτοσιδηρά στηθαία, κ.λπ. Από τα διασωθέντα νεοκλασικά σπίτια είναι του Β. Βοσυνιώτη, του Σκάγιαννη, του Μαντζούνη, του Μουτζουρόπουλου, του Δ. Γαληνού, το Γρ. Δαρειώτη, του Γ. Βλάχου, του Μανέτα, του Μαλούχου, του Πετροπούλου, του Αγγελίδη, του Ζαχαροπούλου, της Ιερατικής Σχολής, του Ξ. Φλέτζερη,

του Γ. Μαλλίρη και το πλέον συνεπές, το Δημαρχείον.

Τοιουτρόπως κτισμένη η Τρίπολις, με τα ανθρωπίνης κλίμακος χαμηλοϋψη νεοκλασικά της κτίσματα, επί αιώνα περίπου, εχάρισε εις τους κατοίκους της την γαλήνην που αυτά προκαλούν, ενώ συγχρόνως ασκούσε έλξιν επισκεπτών και τουριστών, που εθαύμαζον την ήρεμον και διαυγή ατμόσφαιράν της.

Αλλά αρχίζει η Πέμπτη ανοικοδόμησις της Τριπόλεως. Είναι η μεταπολεμική περίοδος, κατά την οποίαν

η κοινωνική σύστασις της πόλεως έχει αλλάξει. Οι παλαιοί Τριπολίτες έχουν εκλείψει ή μετοικήσει, ενώ οι νεοεληθόντες, μιμούμενοι την πρωτεύουσαν αντικαθιστούν τα παλαιά σπίτια με τας τιμεντίνους πολυκατοικίες και μεταβάλλουν την φυσιογνωμίαν της. Η υπερήφανος πρωτεύουσα του Μοριά κινδυνεύει να μεταβληθεί σε κάποιαν αθηναϊκήν συνοικίαν. Η μόνη σωτηρία της θα είναι η μεν νέα πόλις να επεκταθεί εκτός της παλαιάς, ενώ αυτή να σωτηρηθεί.

Θολωτή λιθόχτιστη βρύση του Μπενάκη (οδός Κωνσταντοπούλου - συνοικία Αγ. Δημητρίου).

Σιδερένιο υπέρθυρο από είσοδο σπιτιού με επιγραφή 11 Μαΐου 1843 (οδός Κύπρου 44).

Το σπίτι με τ' αγάλματα. Νεοκλασικό. Οικία Μαλούχου (Ρέβελα).

Πολεοδομικό σχέδιο

Μορφολογικός ιστός και ρυμοτομία της πόλης από τον 19ο έως τον 20ο αιώνα

Του **Παναγιώτη Τσακοπούλου**

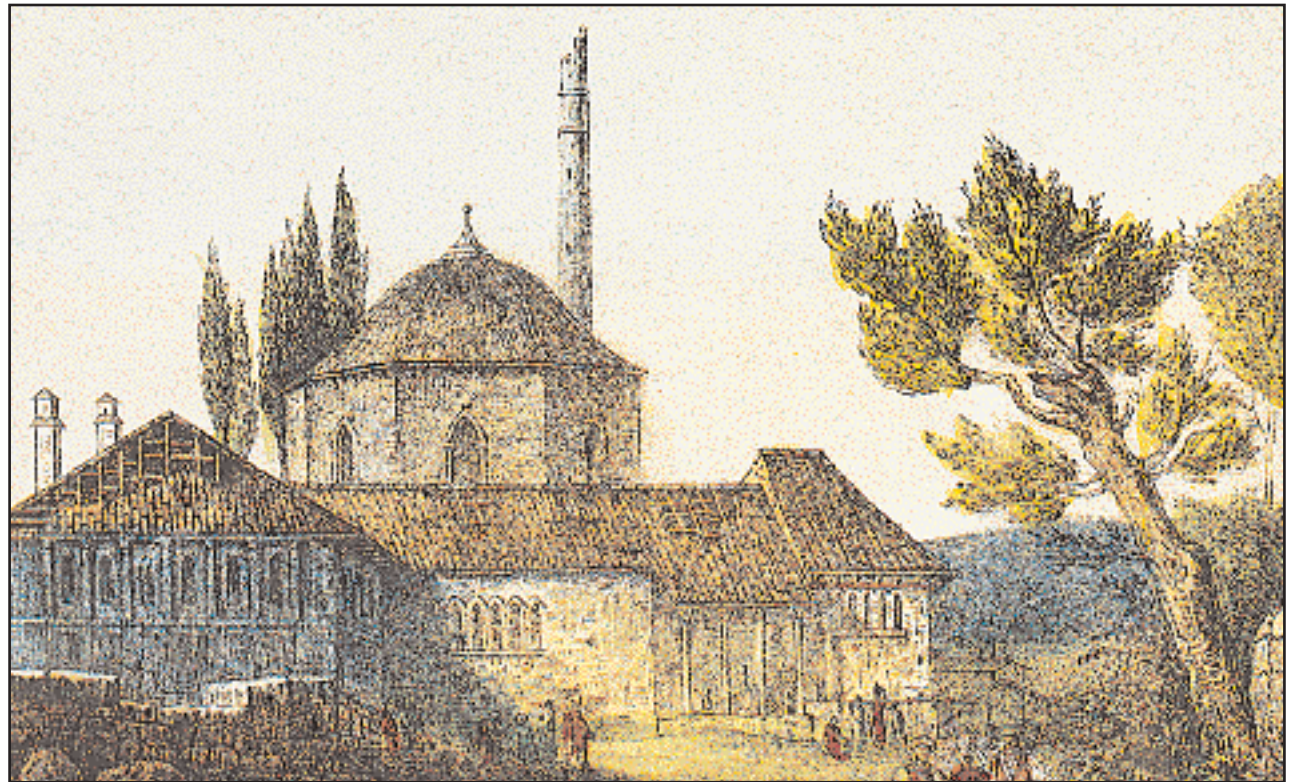
Αρχιτέκτονα-πολεοδόμου

Η ΤΡΙΠΟΛΗ εμφανίζεται στο αρκαδικό οροπέδιο τον 14ο αιώνα και παραμένει μέχρι τις αρχές του 18ου οικισμός δευτερεύουσας σημασίας. Η θέση της, πάνω στον εμπορικό δρόμο Κορίνθου - Αργούς - Μυστρά, που προεξέτεινε προς την Πελοπόννησο τον άξονα Κωνσταντινούπολης - Θεσσαλονίκης - Αθήνας, είναι καθοριστική για την ανάπτυξη της, που ξεκινά απ' τη στιγμή που οι Τούρκοι μεταφέρουν εκεί την έδρα του Μόρα Βαλεσή, στα 1718. Αναδεικνύεται, έτσι, σε σημαντικό διοικητικό και οικονομικό κέντρο της χερσονήσου, με εμπορικές, χρηματιστηριακές και βιοτεχνικές δραστηριότητες και πληθυσμό που ξεπερνούσε στα τέλη του 18ου αιώνα τις 15-20.000 κατοίκους, από τους οποίους το περίπου 25-30% ήταν Τούρκοι.

Οι μαρτυρίες των περιηγητών για την οθωμανική Τριπολιτσά είναι περιορισμένες, αν εξαιρέσει κανείς τον Rouqueville (1800), που δίνει πολλές πληροφορίες για τις οχυρώσεις, το σύστημα ύδρευσης, το Σεράι, το παζάρι και τα τζαμιά και μια γενική περιγραφή της πόλης. Ο Derring (1822) βλέπει μια όψη παρόμοια με άλλων τουρκικών πόλεων, με δρόμους βρώμικους, στενούς και ελικοειδείς, με εξαίρεση τον κεντρικό, που ήταν πλακοστρωμένος και με ωραία σπίτια. Ο Leake (1805), ο Gell (1805) και ο Bramsen (1814) συμφωνούν λακωνικά μ' αυτήν την εικόνα. Ο Galf όμως (1809-1811) παρατηρεί και περιγράφει το μεγάλο χάνι, ο Laurent (1818) και ο Emerson (1825) συγκρατούν το μπεζεστένι.

Η ανάπτυξη της πόλης

Η πόλη αναπτύσσεται οικιστικά ακολουθώντας τους τέσσερις κύριους εμπορικούς δρόμους, στη συμβολή των οποίων βρίσκεται. Κατα-

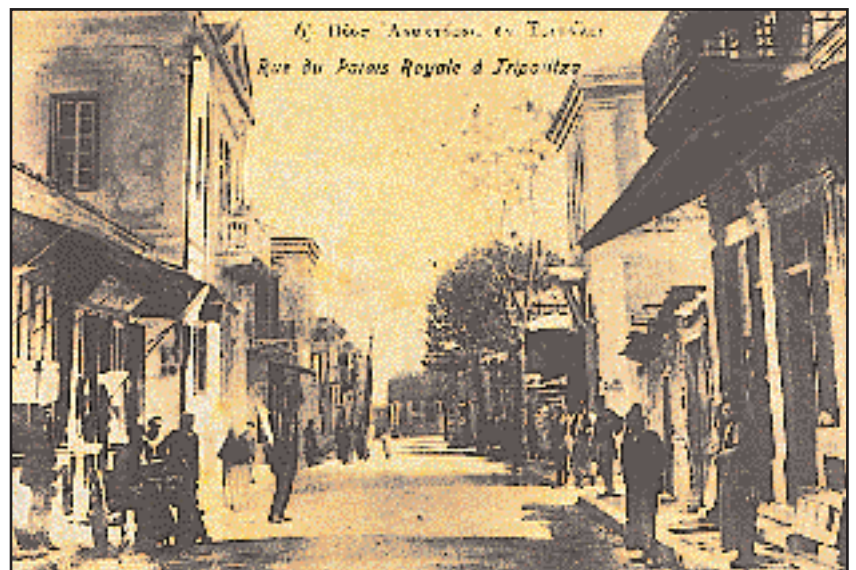
«Τριπολιτσά-τζαμί», του C. Wordsworth. Χαλκογραφία επιζωγραφισμένη, 14X19 εκ. «Greece: Pictorial, Descriptive and Historical», Λονδίνο, 1840. (Συλλογή Ν. Γρηγοράκη).

γράφουμε τη μορφολογία του ιστού της, με ατρακτοειδή διαμόρφωση των κύριων αξόνων και οικοδομικές νησίδες με βάση το τρίγωνο ή το τραπέζιο, πιο πυκνές στο κέντρο της πόλης, μεγαλύτερες στην περιφέρεια, με περίπλοκη κεντρομόλο διάταξη, που παρουσιάζει εμφανείς ομοιότητες με τον ιστό άλλων οθωμανικών πόλεων του ελληνικού ή του βαλκανικού χώρου.

Οι δύο κύριοι πόλοι της πολεοδομικής της συγκρότησης εντοπίζονται στο συγκρότημα κτιρίων εμπορικού και κοινωνικοθηρησκευτικού χαρακτήρα που βρίσκονται στο κέντρο της -τυπικού στις οθωμανικές πόλεις- και στο συγκρότημα κτιρίων του σεραγιού. Στο κέντρο της πόλης εντοπίζονται τα κυριότερα τζαμιά

και κοινωφελή ιδρύματα και το μεγάλο χάνι. Σε συνάρτηση μ' αυτά χωροθετούνται τόσο οι εμπορικοί δρόμοι της καθημερινής αγοράς, όσο και η εβδομαδιαία ανοιχτή αγορά και το μπεζεστένι, κλειστή αγορά και τόπος φύλαξης πολύτιμων εμπορευμάτων, που η παρουσία του στην Τρίπολη συνδέεται τόσο με τη θέση της πόλης στον εμπορικό άξονα που προαναφέραμε, όσο και με την ύπαρξη σ' αυτήν σημαντικού μουσουλμανικού πληθυσμού και οθωμανών αξιωματούχων. Για το σεράι έχουμε μόνον περιγραφές, χωρίς να γνωρίζουμε την ακριβή του οργάνωση. Ήταν ένα περιτειχισμένο συγκρότημα κτιρίων, πραγματική πόλη μέσα στην πόλη και κέντρο αποφάσεων όλης της χερσονήσου.

Η πόλη καταστρέφεται για πρώτη φορά κατά την άλωση του Μαρτίου 1821 και ισοπεδώνεται κυριολεκτικά από τον Ιμπραήμ στα 1828. Σε μίαν αναφορά των κατοίκων της προς τον κυβερνήτη, τον Μάρτιο του 1828, αφού σημειωθεί ότι «η κλεινή πόλις και πατρίς Τριπολιτζά επιρπολήθη και κατεδαφίσθη εντελώς από τους βαρβάρους εχθρούς», υπάρχει η κατάληξη: «έχομεν σκοπόν και απόφασιν αμετάκλητον (άλλως πως ποιήσαι μη δυνάμενοι) να κατοικήσωμεν εις αυτήν ανεγείροντες την πάλιν τη βοήθεια της κυβερνήσεως και φέροντες την εις την προτέραν και ει δυνατόν εις βελτίονα παρά ταύτην κατάστασιν». Μια επιτροπή συγκροτείται για να επιβλέψει την ανοικοδόμησή της πόλης και «να συνεργήσει εις

Τρίπολη: Η οδός Σπάρτης (αριστερά) και η οδός Ανακτόρων (δεξιά) σε καρτ-ποστάλ εποχής. Διασώζουν την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία της πόλης στον Μεσοπόλεμο.

την καλήν διαίρεσιν και τάξιν των δρόμων, οσπιτίων και εργαστηρίων, επαγρυπνούσα και υπαγορεύουσα τους πολίτας να φυλάττωσι τον προσδιορισθόσμενον ρυθμόν, καθά η κυβέρνησις διατάξει».

Λίγους μήνες μετά ο Κερκυραίος στρατιωτικός μηχανικός του γαλλικού εκστρατευτικού σώματος Σταμάτης Βούλγαρης αναλαμβάνει με τη βοήθεια του επίσης στρατιωτικού μηχανικού Garnot τη σύνταξη του νέου σχεδίου της Τρίπολης.

Το σχέδιο Βούλγαρη

Το σχέδιο του Βούλγαρη εντάσσεται στις απόψεις για το σχεδιασμό των πόλεων που επικρατούσαν στην Ευρώπη, και ειδικά στη Γαλλία στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα, όπου η νεοκλασική γεωμετρία αποτελεί όργανο ορθολογικής επέμβασης. Ο Βούλγαρης αντιπαραθέτει στο δαιδαλώδη ιστό της οθωμανικής πόλης ένα από τα μοντέλα της ιδανικής πόλης της Αναγέννησης: δύο κύριοι άξονες τέμνονται σε σχήμα σταυρού στην κεντρική, τετράγωνη και με κλειστές γωνίες πλατεία, ενώ τέσσερις ακόμα πλατείες τοποθετούνται στα μεσοδιαστήματα των αξόνων.

Η κλασική γεωμετρία έχει όμως εδώ μια εξίσου σημαντική ιδεολογική λειτουργία, να σημάνει δηλαδή στο επίπεδο του χώρου τη ρήξη μ' ένα επώδυνο παρελθόν. Η στροφή στην Ευρώπη, σαν χώρο που είχε αφομοιώσει τα ιδανικά (και τις μορφές) του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, στροφή που αποτελεί την κεντρική ιδεολογία του νεοσύστατου κράτους, αποκτά τη μορφολογική - πολεοδομική της έκφραση.

Η ρυμοτομία

Η εξέλιξη της ρυμοτομίας της πόλης είναι βραδεία κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα και μέχρι τη δεκαετία του 1950. Η αναθεώρηση και συμπλήρωση του σχεδίου Βούλγαρη - Garnot από τον μετέπειτα συνταγματάρχη του Μηχανικού Δημ. Σταυρίδη, στα 1836, επιχειρεί να κατευθύνει τις αντιδράσεις των κατοίκων που θίγονται από τις αρχικές χαράξεις, μειώνοντας τις διαστάσεις ορισμένων πλατειών και κυρίων αξόνων και προσαρμόζοντας τη γενική χάραξη στον ιστό της προεπαναστατικής πόλης.

Η βασική συνεισφορά του σχεδίου του 1836 έγκειται στο δημόσιο κήπο που προτείνεται στο χώρο των ερειπίων του τούρκικου σεραγιού, ως απόληξη του μνημειακού άξονα νότου - βορρά και όπου αργότερα (1869) θα ξεκινήσει, με άδοξο όμως τέλος, η ανένερση των θερινών ανακτόρων του Γεωργίου Α'. Η πρόταση αυτή, που ακολουθεί τις μορφολογικές αρχές των πολεοδομικών σχεδίων της πρώτης βαυαρικής περιόδου, ανατρέπει τη φιλοσοφία της ιδεατή πόλης του Βούλγαρη και μοιάζει να επιχειρεί να ξαναδώσει στην πόλη τον χαμένο ισχυρό διοικητικό πόλο της οθωμανικής περιόδου, απογυμνωμένο όμως από την ουσιαστική πολιτική του λειτουργία, μια εικόνα και ένα σύμβολο δηλαδή στη θέση του πολύπλοκου πολιτικο-στρατιωτικού συ-

Αποψη της Τρίπολης (πάνω) και της πλατείας Κολοκοτρώνη (κάτω) στα μέσα του 20ου αιώνα.

γκροτήματος, που αντικατοπτρίζει όμως και την υποβάθμιση του ρόλου της πόλης στην οικονομική και διοικητική διάρθρωση του νέου ελληνικού κράτους.

Εργα υποδομής

Στο δεύτερο μισό του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα η πόλη εξοπλίζεται με στοιχειώδη έργα υποδομής (κατασκευή υπονόμων το 1860 [Δημαρχία Α. Νικόπουλου] κατασκευή χυτοσιδηρού υδραγωγείου το 1892-94 [Δημαρχία Α. Χατζησαράντου] νέο υδραγωγείο, 1927 - 1929 [Δημαρχία Θ. Πετρινού] δημοτικός φωτισμός με πετρέλαιο, προ του 1870, ηλεκτροφωτισμός το 1904 [Δημαρχία Γεωργίτσα]) και με δημόσια κτίρια (Γυμνάσιο, 1850, Σχολείον κορασίων, 1854 - 1858 [Δημαρχία Γαλανόπουλου] Ιερατική σχολή, 1858, Διδασκαλείο, 1880, Δημοτική Αγορά,

1881 [Δημαρχία Γ. Πετροπούλου] Νοσοκομείο, 1896 - 1898, Μαλλιαρπούλειον Θέατρον, 1903 - 1910, Δικαστικό Μέγαρο, 1911-35).

Μέχρι το 1954, οπότε δημοσιεύεται η νέα αναθεώρηση και επέκταση του σχεδίου της πόλης, 49 νομοθετικά διατάγματα ρυθμίζουν την πολεοδομική εξέλιξη της Τρίπολης, επιφέροντας μικρές τροποποιήσεις στο υπάρχον σχέδιο. Ο πληθυσμός της αυξάνεται επίσης με αργούς ρυθμούς: 7.271 κάτοικοι το 1856, 10.698 το 1889, 14.961 το 1940 και δεν θα αγγίξει τους αριθμούς της προεπαναστατικής περιόδου παρά μετά τον πόλεμο: 18.500 κάτοικοι το 1961. Η πόλη θα αναπτυχθεί ουσιαστικά μέσα στα όρια του οθωμανικού τείχους, ακολουθώντας σε γενικές γραμμές το ρυμοτομικό σχέδιο του 1836, όπου ο προεπαναστατικός ιστός εμμένει μέσα στα πλαίσια των κλασικών αξόνων, όπως εμμένουν

και πολλές πολεοδομικές λειτουργίες: η πόλη στις αρχές του 20ού αιώνα είναι ένα πολεοδομικό υβρίδιο.

Βασική βιβλιογραφία:

- 1) Γριτσόπουλος Τ.Α., *Ιστορία της Τριπολιτσάς, Έκδοσις Ενώσεως Τριπολιτών Αττικής*, 3 τόμοι, Αθήνα 1972-1976.
- 2) Μοντσόπουλος Ν.Κ., *Τρίπολις. Το ρυμοτομικό σχέδιον. Ιστορική εισαγωγή, Πολυτεχνική Σχολή Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1974.*
- 3) Τσακόπουλος Π., *Τρίπολη: Πολεοδομική, μορφολογική μελέτη της μετάβασης απ' την οθωμανική στη νεοελληνική πόλη, Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας Νεοελληνική Πόλη, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Α' τόμος, Αθήνα 1985, σελ. 297-325.*
— Τον ίδιον, *L' Urbanisme dans le Péloponnèse au XIXe siècle. De la ville ottomane à la ville néohellenique. («Η Πολεοδομία στην Πελοπόννησο τον 19ο αιώνα. Από την οθωμανική στη νεοελληνική πόλη»)*, διδακτορική διατριβή, Université de Paris-X, Nanterre, Paris 1986, 2 τόμοι, 373+150 σελ.

Τριπολίτες Φιλικοί

Προσέφεραν, εκτός από περιουσίες, ακόμη και την ίδια τους τη ζωή στον Αγώνα

Του Βασίλη Ν. Κρεμμύδα

Η ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑ στα προεπαναστατικά χρόνια, στάθηκε ορμητήριο του ακήρυχτου πολέμου εναντίον των βαρβάρων κατακτητών. Τριπολίτες αγωνίζονταν υπό τους ονομαστούς κλεφτοκαπετάνιους, τον Ζαχαριά τον Μπαρμπιτσιώτη και τον Θανάση Καράμπελα.

Αλλά, πέρα από τη συμμετοχή στον αγώνα, στην Τριπολιτσά αναπτύχθηκε μεγάλη εταιριστική δραστηριότητα. Η Φιλική Εταιρία από το 1818 άρχισε να στέλνει εκεί αποστόλους της, τον Αναγνωστάρα, τον Χρυσοσπάθη, τον Στεφανόπουλο, τον Νικηφόρο Παμπούκη. Και από τον Σεπτέμβριο 1820 τον Ιωάννη Γκούστη και τον Φωτάκο. Η εταιριστική κίνηση λίγο - λίγο πυκνώθηκε, η δράση στην πόλη αυξήθηκε και με διακλαδώσεις απλώθηκε στα άλλα επαρχιακά κέντρα. Και η Τριπολιτσά κατέστη το δεύτερο, μετά την Κωνσταντινούπολη και τη Μολδαυία, κέντρο της Φιλικής Εταιρίας.

Οι αδελφοί Σέκερη

Στο σύνολο 1.039 Ελλήνων Φιλικών, 200 ήσαν Αρκάδες και ανάμεσά τους 40 Τριπολίτες υπήρξαν μέλη της Εταιρίας, με προεξάρχοντες τους τρεις αδελφούς Σέκερη και τον Παναγιώτη Αρβάλη. Οι αδελφοί Σέκερη διέθεσαν όλη την τεράστια περιουσία των και στήριξαν αποτελεσματικά τη Φιλική Εταιρία. Και πέθαναν πάμπτωχοι.

Ο Παναγιώτης, ο μεγαλύτερος από τους αδελφούς, ευκατάστατος έμπορος στην Κωνσταντινούπολη, μυήθηκε εκεί την 5η Μαΐου 1818 από τον Π. Αναγνωστόπουλο. Υπήρξε ο κύριος χρηματοδότης της Εταιρίας και πρόσφερε, σε πρώτη δόση, δέκα χιλιάδες γρόσια. Μετά το θάνατο του Σκουφά τον Ιούλιο 1818 κατέστη ηγετικό στέλεχος της Εταιρίας. Στις ενέργειές του ήταν συγκρατημένος και μεθοδικός, εργαζόμενος επίμονα και αποτελεσματικά. Το αρχείο του, το οποίο φυλάσσεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, αποτελεί πολύτιμη πηγή για την ιστορία της Φιλικής Εταιρίας. Εκεί αναφέρεται, ότι πρόσφερε συνολικά 425.835 γρόσια και 12.100 δίστηλα. Παρέμεινε στη Ρωσία έως το 1830 και ύστερα ήρθε στην πατρίδα, χωρίς κανέναν πόρο ζωής. Επειτα από επανειλημμένες αιτήσεις του, τον διόρισαν τελώνη στην Υδρα και ύστερα στο Ναύπλιο. Εκεί πέθανε το 1846 σε ηλικία 63 χρονών, πάμπτωχος, αφού ήπιε το ποτήρι της αχαριστίας.

Ο Αθανάσιος, ο δευτερότοκος γιος, μεγαλέμπορος στην Οδησό, μυήθηκε στη Μόσχα την 13η Δεκεμβρίου 1814 από τον Νικόλαο Σκουφά. Στην Εταιρία διέθεσε όλη την περιουσία του και ανέπτυξε

«Η άλωση της Τριπολιτσάς». Σχέδιο του Bonomore, 21X15 εκ. Ξυλογραφία δημοσιευμένη στο «Storia del Risorgimento della Grecia», έκδοση Λειψίας, 1880 (;). Συλλογή Ν. Γρηγοράκη.

μεγάλη δράση. Κατέλαβε εξέχουσα θέση στο διευθυντήριο και υπήρξε ο τέταρτος στη σειρά, μετά από τους τρεις ιδρυτές. Με την κήρυξη της Επανάστασης κατέβηκε στην πατρίδα και έλαβε μέρος σε πολλές μάχες. Μετά την άλωση της Τριπολιτσάς, εγκαταστάθηκε εκεί. Το 1824 διορίστηκε έπαρχος Πατρών και μετά την άφιξη του Καποδίστρια εγκαταστάθηκε στο Ναύπλιο, όπου του ανατέθηκαν διάφορες υπηρεσίες. Κατά τα έτη 1843-44 ήταν ειρηνοδίκης Μάπης, οπότε τον απέλυσαν δίχως να του ανακοινώσουν το λόγο.

Ο Γεώργιος, ο μικρότερος από τους αδελφούς, λόγιος, «σπουδάζων εις Παρίσιον», είναι το πρώτο μέλος της Φιλικής Εταιρίας, αφού η μύησή του έγινε στη Μόσχα την 26η Οκτωβρίου 1814 από τον Νικόλαο Σκουφά. Πρόσφερε 4 φλωριά.

Την 18η Ιουλίου 1821 ήρθε στην Ελλάδα, υπηρέτησε υπό τον Δημήτριο Υψηλάντη ως αξιωματικός και διακρίθηκε στις μάχες γύρω από την Τριπολιτσά και κατά την άλωση. Υστερα εξακολούθησε να αγωνίζεται μαζί με τον αδελφό του Αθανάσιο, υπό τον Κολοκοτρώνη, επικεφαλής του Σώματος των Τριπολιτσιωτών, οπότε και τραυματίστηκε. Κατά το δεύτερο χρόνο της επανάστασης πέθανε στην Τριπολιτσά, από τις συνέπειες των τραυμάτων του.

Οι άλλοι Φιλικοί

Οι άλλοι 31 Τριπολίτες Φιλικοί, από τους οποίους οι 22 μυήθηκαν στην Τρίπολη, είναι οι ακόλουθοι.

Παναγιώτης Ταχμιτζής, έμπορος, 30 χρονών, μυήθηκε την 6-2-1819 από τον Νικηφόρο Παμπούκη,

ο οποίος πρωτοστατούσε στις κατηχήσεις.

Παναγιώτης Αρβάλης, έμπορος, 40 χρονών, μυήθηκε την 10-2-1819 επίσης από τον Παμπούκη. Πρόσφερε 500 γρόσια. Ο Αρβάλης εγκατέλειψε τις εμπορικές του εργασίες και αφοσιώθηκε στην οργάνωση της Φιλικής στην Τρίπολη. Υπήρξε αεικίνητος και παράτολμος, μπαινόβγαине στην πόλη και κατηχούσε κάτω από τη μύτη των αρχών. Ήταν τόσο η φήμη του, ώστε να κυκλοφορεί το ανέκδοτο πως δεν το 'χε σε τίποτα να επιχειρήσει να μυήσει κι' αυτόν τον πασά. Με την κήρυξη της Επανάστασης έλαβε ενεργό μέρος και διακρίθηκε στη νικηφόρο μάχη στο Λεβίδι, επικεφαλής του πρώτου βορεινού στρατιωτικού Σώματος Τριπολιτσιωτών. Μετά τη μάχη πέθανε στη Βυτίνα σε ηλικία 42 χρονών, από υπερβολική λύπη για το θάνατο του ακριβού φίλου του Δημ. Σταμέλου Παλαιολόγου.

Στην Τριπολιτσά ο Αρβάλης κατήχησε πάρα πολλούς. Την 23-4-1819 εμύησε τον δάσκαλο Μιχαήλ Κούκαν, 28 χρονών. Την 25-4-1819 τον Σωτήρη Χαραλάμπη, 49 χρονών. Την 2-5-1819 τον Ιωάννη Περούκαν. Την 20-5-1819 τον έμπορο Γεώργιο Κωστάκη, 28 χρονών. Την 10-9-1819 τον Κανέλλο Παπαγιαννόπουλο-Δεληγιάννη, 37 χρονών. Την 26-9-1819 τον Ασημάκη Φωτήλα, 51 χρονών. Την 2-10-1819 τον Ευγένιο Σταυρόπουλο, έμπορο, 44 χρονών, ο οποίος πρόσφερε 500 γρόσια. Την 21-10-1819 τον Γ. Σισίνην. Την 30-10-1819 τον Αγγελή Μελετόπουλο, έμπορο, 60 χρονών. Την 8-11-1819 τον Π. Ζαριφόπουλο. Την 21-5-1820 τον θεόδωρο Παπαγιαννόπουλο. Την 8-7-1820 το δάσκαλο Γ. Δημητριάδη, 35 χρονών. Την 20-7-1820 τον επίσκοπο Βρεσθένης Θεοδώρητο, 35 χρονών. Και την ίδια ημέρα τον έμπορο Ιωάννη Καραβελόπουλο, 40 χρονών. Σε άγνωστο χρόνο κατήχησε τον έμπορο Δημ. Σταμέλου Παλαιολόγο, 29 χρονών.

Κληρικοί και έμποροι

Ο ηγούμενος της Μονής Βαρσών Συμεών, 55 χρονών, μυήθηκε στην Κωνσταντινούπολη την 1-2-1819 από τον Π. Αναγνωστόπουλο. Ο έμπορος Κωνσταντίνος Αντωνόπουλος κατηχήθηκε την 4-3-1819 στην Υδρα από τον Περραιβό. Την 1-10-1819 κατηχήθηκαν στην Τριπολιτσά ο έμπορος Γεώργιος Αντωνόπουλος και ο Ιωάννης Χριστόπουλος από τον Κ. Αντωνόπουλο. Την 1-5-1820 κατηχήθηκε στην Τριπολιτσά ο μητροπολίτης Δανιήλ Παναγιωτόπουλος, από τον Κανέλλο Δεληγιάννη.

Θεοδόσιος Καρδαράς, έμπορος, 29 χρονών, μυήθηκε στην Υδρα την 30-9-1818, από τον Αντώνιο Πελο-

Παναγιώτης Ζωγράφος, «Ο πόλεμος της Τριπολιτσάς». Ελαιογραφία σε ξύλο, 56,5Χ40 εκ., 1836-1839. (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

πίδα. Γερμανός Παναγιωτάκης, δάσκαλος, 40 χρόνων, εγκατεστημένος στη Χίο, μνήθηκε εκεί την 25.8.1819 από τον Αριστείδη Παπά. Πρόσφερε 4 φλωριά. Νικόλαος Σπηλιάδης, γραμματικός εμπόρου στην Ρωσία, μνήθηκε «διά πολλών» και ορκίστηκε την 30.9.1819 στην Οδησό. Πρόσφερε 1 φλωρί. Συνέσιος / Αθανασόπουλος / πρωτοσύγγελος, 35 χρόνων, μνήθηκε το 1819 από τον Δανιήλ Παμπούκη. Πρόσφερε 50 γρόσια. Ιωάννης Μανιατόπουλος, έμπορος, 30 χρόνων, μνήθηκε την 16.6.1820 στην Προύσα, από τον Σωτήριο Θεαγένη. Πρόσφερε 200 γρόσια. Σταύρος Κουτσογιαννόπουλος, Φιλικός κατά τη μυστική τσαρική αστυνομία. Παναγιώτης Λέμης, μνημένος σύμφωνα με πληροφορίες της ρωσικής αστυνομίας. Ιωάννης Αργυρόπουλος, έμπορος στο Ιάσιο της Μολδαβίας, μνήθηκε εκεί το 1820 από τον Γ. Γάτσο. Πρόσφερε 3 φλωριά και «υπισχνείτο έτι γρόσια 500». Γεώργιος Μπηλίδας. Πριν από την Επανάσταση συνεργαζόταν με τους «Παλικαράδες» Τούρκους. Υστερα από επεισόδια «κατηχηθείς εις τα μυστήρια της Εταιρίας, πολύ ωφέλησεν και μάλιστα τον αϊδημον Ζαήμην, διότι εις αυτόν εξεμιστηρεύετο όλα των Τούρκων».

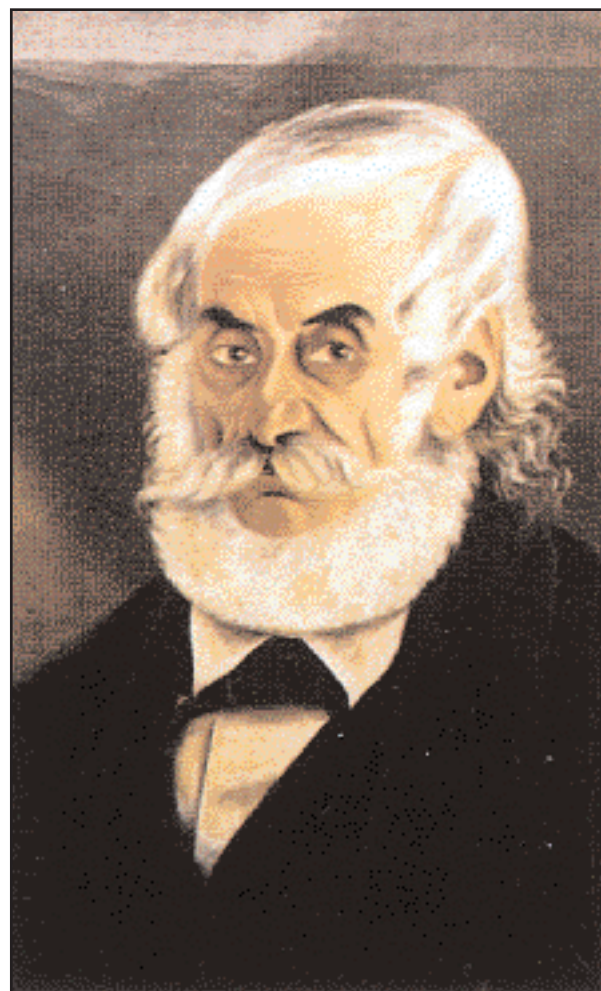
Πέρα από τον επίσημο αυτό κα-

τάλογο των 34 Φιλικών Τριπολιτών, πρέπει να δεχθούμε πως θα ήταν περισσότεροι, αφού η Τριπολιτσά στα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια έσφυζε από δραστηριότητα και είχε καταστεί, καθώς προαναφέρθηκε, το δεύτερο κέντρο της Εταιρίας. Ο ιστορικός Τάκης Κανδηλώρος αναφέρει ως φιλικούς άλλους 6 Τριπολίτες: τους Αλ. Νικολάου, Ν. Μπακόπουλο, Π. Καρώνη, Αν. Ροντόπουλο, Γ. Σεχιώτη και Μ. Κωτσονόπουλο.

Στον πίνακα των Τριπολιτών Φιλικών είναι δίκαιο να προστεθεί ως 41ος ο Ιωάννης Αμβρόσιος, εγκατεστημένος στην Οδησό. Ο Αμβρόσιος περηφανευόταν για την καταγωγή του από την Τριπολιτσά και πολύ βοήθησε οικονομικά την Εταιρία στα 1818-1820.

Πηγές:

- 1) Τάκη Χ. Κανδηλώρου. *Η Φιλική Εταιρεία*. Αθήνα 1926.
- 2) Τάσου Α. Γριτσόπουλου. *Ιστορία της Τριπολιτσάς*. Τόμοι 2. Αθήνα 1973 & 1976. Έκδοση της Ένώσεως Τριπολιτών Αττικής.
- 3) Θάνου Βαγενά. *Αρκαδικά*. Ιούνιος 1973.
- 4) Ιωάννης Γιανναροπούλου. *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Αρκαδικών Σπουδών*. Αθήνα 1976. *Χρονικά των Αρκαδίων*. Τόμος Ε' / 1979 / Αθήνα. Περιοδική έκδοση λόγου και τέχνης της Π.Ο.Ε.
- 5) *Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη*. Τόμος 11ος. Αθήνα 1931.

Παναγιώτης Σέκερης (Τρίπολη 1783-Ναύπλιο 1846). Ευκατάστατος έμπορος, μνήθηκε στη Φιλική Εταιρεία την 5η Μαΐου 1818 στην Κωνσταντινούπολη από τον Π. Αναγνωστόπουλο. Υπήρξε ο κύριος χρηματοδότης της Εταιρίας και μετά το θάνατο του Σκουφά τον Ιούλιο του 1818, κατέστη ηγετικό στέλεχος της Εταιρίας. Το αρχείο του αποτελεί πολύτιμη πηγή για την ιστορία της Φιλικής Εταιρίας. Ελαιογραφία. (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Νεομάρτυρες Δημήτριος και Παύλος

Σειπτές ελληνικές μορφές, ηρωικές και αγνές, πολιούχοι της Τριπόλεως

Του **Φώτη Τούντα**

Θεολόγος

«**ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ**, Νεομάρτυς εκ Λιγυονδίστης Τριφυλίας, αθλήσας εις Τρίπολιν την 13ην Απριλίον του 1803. Εγκατασταθείς νέος εις Τρίπολιν, είχε παρασυρθή και εξισλαμίσθη. Ομως ήλθε εις εαυτόν και παρουσιασθείς ενώπιον του διοικητού της πόλεως, εγνωστοποίησε την επιστροφή του εις Χριστόν και εθανατώθη διά τούτο, αποκεφαλισθείς».

«**ΠΑΥΛΟΣ**, Οσιομάρτυς, Νεομάρτυς. Εγεννήθη εν Σοποτώ της επαρχίας Καλαβρυτών. Σανδαλοποιός το επάγγελμα, ύστερα από περιπέτειες ήλθεν εις Αγιον Ορος ένθα παρέμεινεν εις διαφόρους μονάς και σκήτας. Πορευόμενος προς το μαρτύριον ήλθεν εις μονήν του Μεγάλου Σπηλαίου, είτα εις Καλάβρυτα, εκείθεν δε εις Τρίπολιν. Εν ημέρα μεγάλης συνάξεως εκήρυξεν τη θεότητα του Χριστού και προέβη εις δομύτατον έλεγχον της μουσουλμανικής θρησκείας. Διά τούτο καταδικασθείς εδέξατο τον στέφανον του μαρτυρίου, ξίφει την κεφαλήν αποτιμηθείς τη 22 Μαΐου 1818 εν Τρίπολει».

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ δεν είναι μόνον κόσμημα της αρχαίας Εκκλησίας. Κάθε εποχή και τόπος έχει να δείξει μαρτυρικές μορφές που πρόσφεραν τη ζωή τους ολοκαύτωμα και θυσία για να μην αρνηθούν την πίστη τους. Και η νεοελληνική Εκκλησία δεν υστερεί σ' αυτό το σημείο. Στους χρόνους της Τουρκοκρατίας μέσα απ' τον Ελληνισμό ξεπήδησε πληθώρα μαρτύρων που με το αίμα τους πότισαν το νεοελληνικό χριστιανικό δένδρο.

Πρώτη αιτία μαρτυρίου ήταν ημισαλλοδοξία και ο θρησκευτικός φανατισμός των τυράννων που ζητούσαν ευκαιρία για τον εξισλαμισμό των υποδούλων. Κάθε χριστιανός, που καταδικαζόταν σε θάνατο για οποιαδήποτε αιτία, μπορούσε να γλιτώσει μόνον αν γινόταν μουσουλμάνος.

Τότε ήταν που πολλοί Έλληνες περιφρόνουσαν τα βασανιστήρια και το θάνατο και ακολουθούσαν το παράδειγμα των μαρτύρων της αρχαίας εκκλησίας. Προτιμούσαν, δηλαδή, να πεθάνουν για την πίστη, στηρίζοντας έτσι και εμπνέοντας τους υπόδουλους. Με τη στάση τους αυτή οι καλλίνικοι νεομάρτυρες φανέρωναν το δυναμισμό του Χριστιανισμού και «κατά αλήθειαν τούτο είναι θαύμα παρόμοιον ωσάν να βλέπη τις μέσα στην καρδιά του χειμώνας εαρινά άνθη και τριαντάφυλλα».

Ετοιμοι για τη θυσία

Οι πιστοί, από την ίδρυση της Εκκλησίας, γνώριζαν πως πρέπει στην ανάγκη γι' αυτή τη θυσία της ζωής τους να είναι έτοιμοι. Είναι

Οι πολιούχοι της Τριπόλεως, Νεομάρτυρες Δημήτριος και Παύλος

πράξη χαρακτηριστική, πως κάτω από κάθε Αγία Τράπεζα Εκκλησίας υπάρχουν λείψανα μαρτύρων ή Αγίων και αυτό φανερώνει ότι το φρόνημα της Εκκλησίας στηρίζεται πάνω στα λείψανα των μαρτύρων της.

Στους σκληρούς χρόνους της Τουρκοκρατίας, τότε που έσκιαζε η φοβέρα, που ο φόβος στο Θεό είχε λείψει, που η πίστη είχε εξασθενήσει και η ελπίδα λιγοστέψει, παρουσιάστηκαν νέοι ήρωες που με τη φλόγα της θείας αγάπης στην καρδιά τους τρέχουν μακάριοι προς το μαρτύριο σαν τα πρόβατα που τα πάνε για σφαγή.

Και λογιάζουν τα βάσανα σαν ξεφαντώματα, τις φυλακές σαν παλάτια, τα δεσμά σαν χρυσά στολίδια, τις φλόγες σαν δροσισμό και ανάψυξη. Και όπως η νέα τροφή δυναμώνει όλα εκείνα τα σώματα που εί-

ναι αδυνατισμένα από την πείνα, καθώς η νέα βροχή αναθάλλει τα ξεραμένα από τη δίψα δέντρα, έτσι και οι νεοφανείς αυτοί μάρτυρες δυναμώνουν και αναθάλλουν και ανακαινίζουν την αδυνατισμένη και μαραμμένη πίστη των σκλαβωμένων.

Το λείψανο του Νεομάρτυρα το τιμούσαν, ήταν φυλακτήριο και ευλογία, λίθος πολυτελής, χρυσός λαμπερός. Με κάθε τρόπο φρόντιζαν να αποκτήσουν κάτι από τα ενδύματά του, από τα αντικείμενα πάνω στα οποία μαρτύρησε, από το χώμα που βάφτηκε με αίμα μαρτυρικό.

Νεομάρτυρες

Η θυσία των Νεομαρτύρων είχε βαθύτατη σχέση και ευεργετική επίδραση στο ελληνικό έθνος. Γιατί, μένοντας ο χριστιανός στην πίστη του, διέσωζε και την ελληνική εθνική του συνείδηση. Κι όσο ενισχυό-

ταν η τάση για ομολογία πίστεως στο Χριστό, τόσο κραταιωνόταν και η θέληση των Ελλήνων να παραμείνουν Έλληνες.

Με τον τρόπο αυτό το ελληνικό στοιχείο δεν υπέκυψε, δεν εξαντλήθηκε, αλλά διατηρήθηκε ακμαίο, ενώ παράλληλα το φρόνημα που οδηγούσε σ' αυτό το μαρτύριο ακόμη, αποτελούσε ισχυρή δύναμη και βάθρο σταθερό για την καλλιέργεια και ανάπτυξη των αρετών της ανδρείας και της φιλελευθερίας. Η απόλυτα συνειδητή, εθελουσία και παραδειγματική θυσία των Νεομαρτύρων, γινόταν έξοχο και μοναδικό παράδειγμα για συγκεκριμένη μίμηση εκείνων που ήσαν πρόθυμοι να δράσουν για την ελευθερία της σκλαβωμένης πατρίδας.

Όπως έχει γραφτεί, είναι αδύνατον να ξεχωρίσουμε την προσφορά των Νεομαρτύρων και των ηρώων της επανάστασης για την απελευθέρωσή μας. Στα στήθη τους και οι δύο φύλαγαν ό,τι αγιότερο και τιμότερο υπάρχει. Την παράδοση της θρησκείας του Χριστού και την παράδοση της ελληνικότητας των ανθρώπων. Οι Νεομάρτυρες είναι κατ' εξοχήν φορείς της πρώτης παράδοσης, της θρησκείας μας. Οι ήρωες της ελληνικής επανάστασης ενσαρκώνουν τη δεύτερη παράδοση, την ελληνικότητα δηλαδή. Με τρόπο θαυμαστό οι φορείς και οι εκπρόσωποι της μιας δεν είναι ξενοί με την άλλη. Οι Νεομάρτυρες ήσαν και Έλληνες, οι ήρωες της επανάστασης ήσαν Χριστιανοί. Με άλλα λόγια, στα ίδια πρόσωπα ζούσαν και οι δύο παραδόσεις, κάτι που η σημασία του είναι τεράστια, γιατί ένα πρόσωπο, μια ομάδα ανθρώπων, ένα έθνος για να είναι ισχυρό, για να αντέξει στις δυσχέρειες της ζωής του, πρέπει εκτός από τη δυνατή βιολογική του ρίζα, να τρέφεται και από μια πνευματική παράδοση, που να δίνει νόημα στη ζωή του, στους αγώνες του, στις θυσίες του.

Μαρτύριο

Και δεν υπάρχει ελληνική επαρχία που να μην καυχείται ότι εκχάρισε στην Εκκλησία νέους ήρωες και στους ουρανούς νέες ψυχές. Στην πληθώρα τούτη των μαρτύρων, που καθάγιασαν με το τίμιο αίμα τους το άγιο όνομα του Χριστού, συγκαταλέγονται και οι πολιούχοι μας Νεομάρτυρες Δημήτριος και Παύλος. Δεν επεζήτησαν το μαρτύριο γιατί ποθήσανε το θάνατο ή γιατί μισήσανε τα έργα του Θεού, αλλά έχυσαν το αίμα τους για να δουν τον Αδη να σκυθρωπάξει και την Ορθόδοξη Εκκλησία μας να σεμνύνεται και να ευφραίνεται. Σειπτές ελληνικές μορφές, ηρωικές, αγνές, έδωσαν το αίμα τους σπονδή πανάγια στο βωμό της αγάπης Εκείνου που τόσο αγάπησε τον κάθε πονεμένο και κατατρεγμένο.

Αρχαιολογικό Μουσείο

Πλούτος ευρημάτων απ' όλη την Αρκαδία κοσμεί το λαμπρό αρχιτεκτονικό οικοδόμημα

Του Θεοδώρου Σπυρόπουλου

Επ. Καθηγητή - Εφόρον Αρχαιοτήτων

ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ του '80 απέχτησε επιτέλους η πρωτεύουσα της Αρκαδίας το αρχαιολογικό της μουσείο. Στεγάζεται στο νεοκλασικό κτίριο του πρώην παναρκαδικού νοσοκομείου «Η Ευαγγελίστρια», έργο του διαπρεπούς αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλερ.

Το λαμπρό αυτό αρχιτεκτονικό οικοδόμημα, ένα από τα ωραιότερα της ελληνικής επικράτειας, ιδρύθη μεταξύ των ετών 1895-1910 από τη μοναχή Α. Δεμέστιχα και τους συνιδρυτές του Βασίλειο Βασιλάκοπουλο, Ευθύμιο Καρακάλο, Λεωνίδα Σβώλο, Γεώργιο Λόγγο, Δημήτριο Μουλά.

Το κτίριο μαρτυρεί όλη τη λεπτότητα και συμμετρία του νεοκλασικού ρυθμού και της αρχιτεκτονικής ιδιοφυΐας του Ερνέστου Τσίλερ. Διώροφο, κεραμοσκεπές με ολομάρμαρες κορνίζες και διαζώματα, μαρμάρινα πλαίσια θυρών και παραθύρων, μαρμάρινους γωνιαίους λίθους, ολομάρμαρη κλίμακα και τοξωτό μαρμάρινο υπέρθυρο στην κεντρική είσοδο του ορόφου, περιβαλλόταν από μνημειώδη περίβολο με μαρμάρινους αετωματικούς καλυπτήρες, που επιστέφονταν από προστατευτικό κιγκλίδωμα με χυτοσιδηρές διακοσμήσεις.

Στη δεκαετία του '30 προστέθηκε στη δυτική πλευρά λειτουργικό συμπλήρωμα σύγχρονης δομικής τεχνικής, αλλά παραδοσιακής τεχνοτροπίας. Το σύνολο του χρηστικού χώρου έφθανε τα 1.000 τ.μ.

Το ίδρυμα προσέφερε κοινωνική και εθνική υπηρεσία και εννοήλευσε τραυματίες των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων του 1912-1913 και της μικρασιατικής εκστρατείας 1922-23. Μεταπολεμικώς μετετράπη σε κέντρο Υγιεινής και Προνοίας του Νομού Αρκαδίας, το δε έτος 1980 ο υπογραφόμενος υπέγραψε το παραχωρητήριο για την ίδρυση του Παναρκαδικού Αρχαιολογικού Μουσείου Τριπόλεως.

Το Μουσείο εγκαινιάσθη το Σεπτέμβριο του 1986 από την αείμνηστη υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη, η οποία με ενθουσιασμό και αγάπη βοήθησε στην εδραίωση και ολοκλήρωσή του.

Οι συλλογές

Οι προϊστορικές συλλογές του μουσείου περιλαμβάνουν αντιπροσωπευτικά εκθέματα από τα πλούσια ευρήματα δύο νέων συστηματικών ανασκαφών στον αρκαδικό χώρο, του προϊστορικού (νεολιθικού-μικηναϊκού) οικισμού στο Σφακοβούνι Καμενίτσας και του μεγάλου μικηναϊκού νεκροταφείου στο Παλαιόκαστρο Γορτυνίας. Και οι δύο συλλογές είναι από τις χαρακτηριστικότερες και ωραιότερες των ελ-

Λατρευτικά ειδώλια από τον νεολιθικό οικισμό στο Σακοβούνι Καμενίτσας.

ληνικών μουσείων, αφού περιλαμβάνουν εκατοντάδες εκθέματα διαφόρων τύπων και κατηγοριών (χρηστικά αγγεία, αντικείμενα λιθοτεχνίας, αγγεία, εργαλεία, όπλα και κοσμήματα των μικηναϊκών χρόνων, αφιερώματα από το περίφημο υστερομικηναϊκό νεκρομαντείο του Παλαιόκαστρου, το μόνο γνωστό μικηναϊκό νεκρομαντείο της Ελλάδας, η μορφή αλλά και οι διαστάσεις του οποίου ανταποκρίνονται ακριβώς στο ομηρικό νεκρομαντείο (της Ραψωδίας λ' της Οδύσσειας).

Πραγματικό και κυρίως παραστατικό υλικό υπογραμμίζει την εξαιρετική σπουδαιότητα της Αρκαδίας ως κέντρου τεχνολογίας και ταφικής αρχιτεκτονικής κατά την πρώιμη εποχή του χαλκού (τέλος της 5' χιλιετίας π.Χ.).

Παρουσιάζονται υπομνηματισμένοι οι περίφημοι θερμομεταλλουργικοί κλίβανοι του Στενού και των Αγιωργήτικων, τα αποστραγγιστικά έργα του αρκαδικού Ορχομενού και των Καρυών και οι προϊστορικοί τύμβοι του Ορχομενού. Πλούσιο υλικό των γεωμετρικών και αρχαϊκών χρόνων αντιπροσωπεύεται με τα ευρήματα πρόσφατων ανασκαφών σε νεκροταφεία της αρχαίας Μαντινείας και στο χώρο του

Λιγνιτωρυχείου της ΔΕΗ στη Μεγαλόπολη.

Στην τελευταία θέση έχουν αποκαλυφθεί και ανασκαφεί πηγάδια, όσα γλιτώνουν από τις ανέλεγκτες και εντατικές εκσκαφές της ΔΕΗ, και έχουν δώσει σημαντικά στοιχεία για την αρχαία χθόνια λατρεία, αλλά και ευρήματα εξαιρετικά ενδιαφέροντα, όπως εκατοντάδες αγγεία των αρχαϊκών και ρωμαϊκών χρόνων, εξαιρετικής διατήρησης χάλκινα αγγεία και ένα κράνος ελληνιστικών χρόνων, το μόνο όμοιο του οποίου, στο Βρετανικό Μουσείο, προέρχεται από τον Ανω Ευφράτη και συνδέεται με τις εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Αρχαία Ιερά

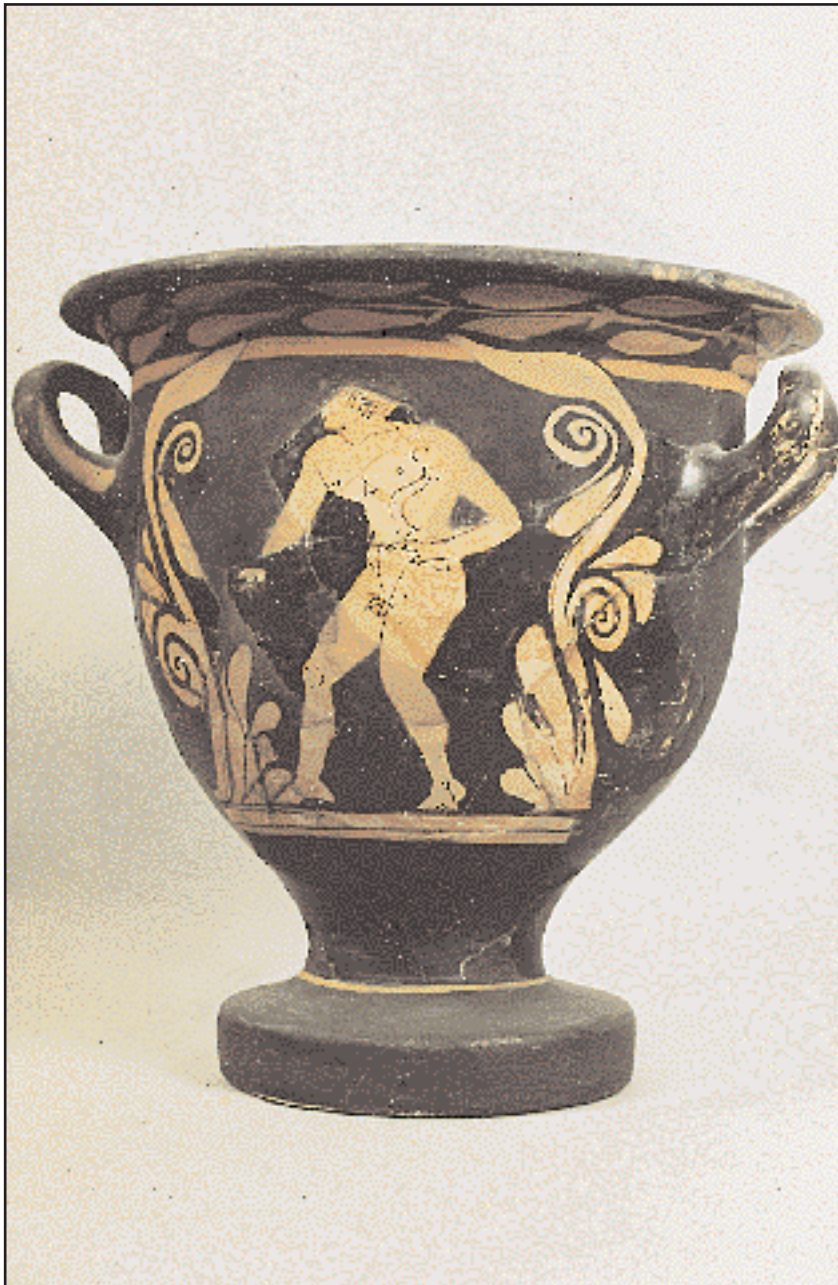
Σημαντική θέση στον εκθεσιακό πλούτο του Μουσείου κατέχουν τα αναθήματα-ευρήματα από τα αρχαία Ιερά της Αρκαδίας. Ο γεωγραφικός αυτός χώρος με τις ιδιόμορφες και πανάρχαιες λατρείες του, τις θηριομορφικές και μυστηριακές θεότητες και τελετουργίες του (Ιππιος Ποσειδών, η Δέσποινα της Λυκόσουρας με την αμφιγενή ζωική καταγωγή της, η Δημήτηρ Μελαϊνίς της Μαντινείας, η Δημήτηρ

Ερινύς της Φιγάλειας, οι θρυλούμενες ανθρωποθυσίες του Λυκαίου όρους, ο οργιαστικός χαρακτήρας της αρκαδικής ζωής και λατρείας) εγοήτευσε τον περιηγητή Παυσανία και καλλιέργησε το μύθο του Αρκαδικού Ιδεώδους που ενστερνίστηκαν διαπρεπείς ποιηταί και καλλιτέχνες της Αρχαιότητας και του σύγχρονου κόσμου. Οι ανασκαφές μας έφεραν στο φως το περίφημο Ιερό του Ιππίου Ποσειδώνα στη Μαντινεία, ιερό καθίδρυμα των Μινυών Αρχιτεκτόνων του Βοιωτικού Ορχομενού Τροφώνιου και Αγαμήδου, πλησίον της Ιεράς Κρήνης Αρνης, που ανακαλεί μνήμες και συνειρμούς με τις συνώνυμες μινυακές πόλεις στη Θεσσαλία και τη Βοιωτία, μαζί με τα Ιερά της Ιτωνίας Αθηνάς, και στη Λακωνία.

Από το Ιερό προήλθαν εξαιρετο πηλίνο ακρωτήριο του αρχαϊκού Ναού με επένθετο Γοργόνιο και πλούσια κεραμική των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων.

Αλλά αρχαία Ιερά ανεσκάφησαν στη Μαιναλία (Ιερό Λυκοατίδος Αρτέμιδος), στην Ακοβα, στις Καρυές (Ιερό Ποσειδώνα και Αφροδίτης), στο Γκορτσούλι και το Τριπήχι Μαντινείας, στο Πετροβούνι και το Μεθύδριο Γορτυνίας. Ολα έδω-

Συνέχεια στην 18η σελίδα

Καλυκόσχημος κρατήρας ερυθρόμορφου ρυθμού, με παράσταση αθλητή.

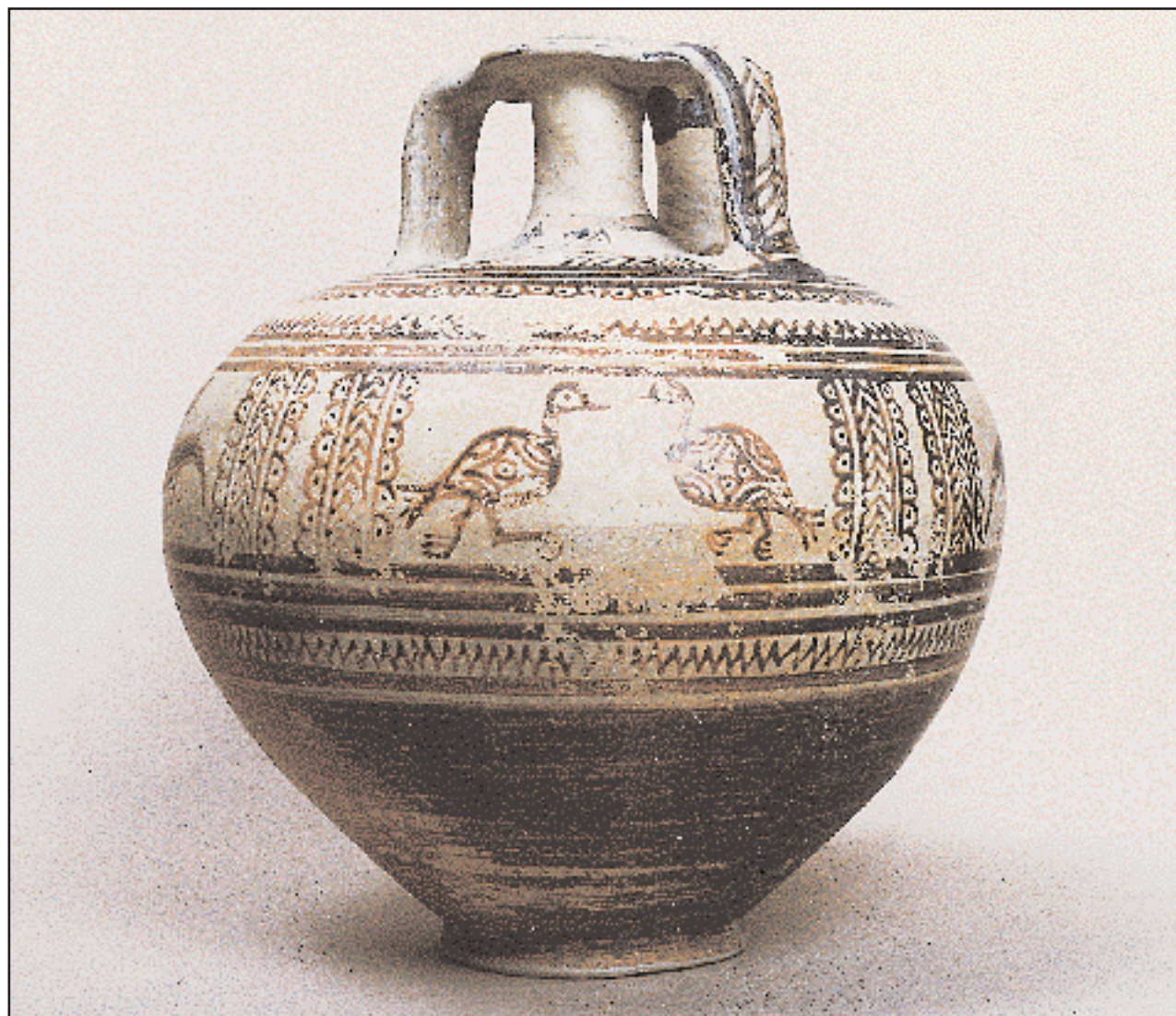
Παναρκαδικό Αρχαιολογικό Μουσείο Τριπόλεως (Φωτ. Θ. Σπυρόπουλος)

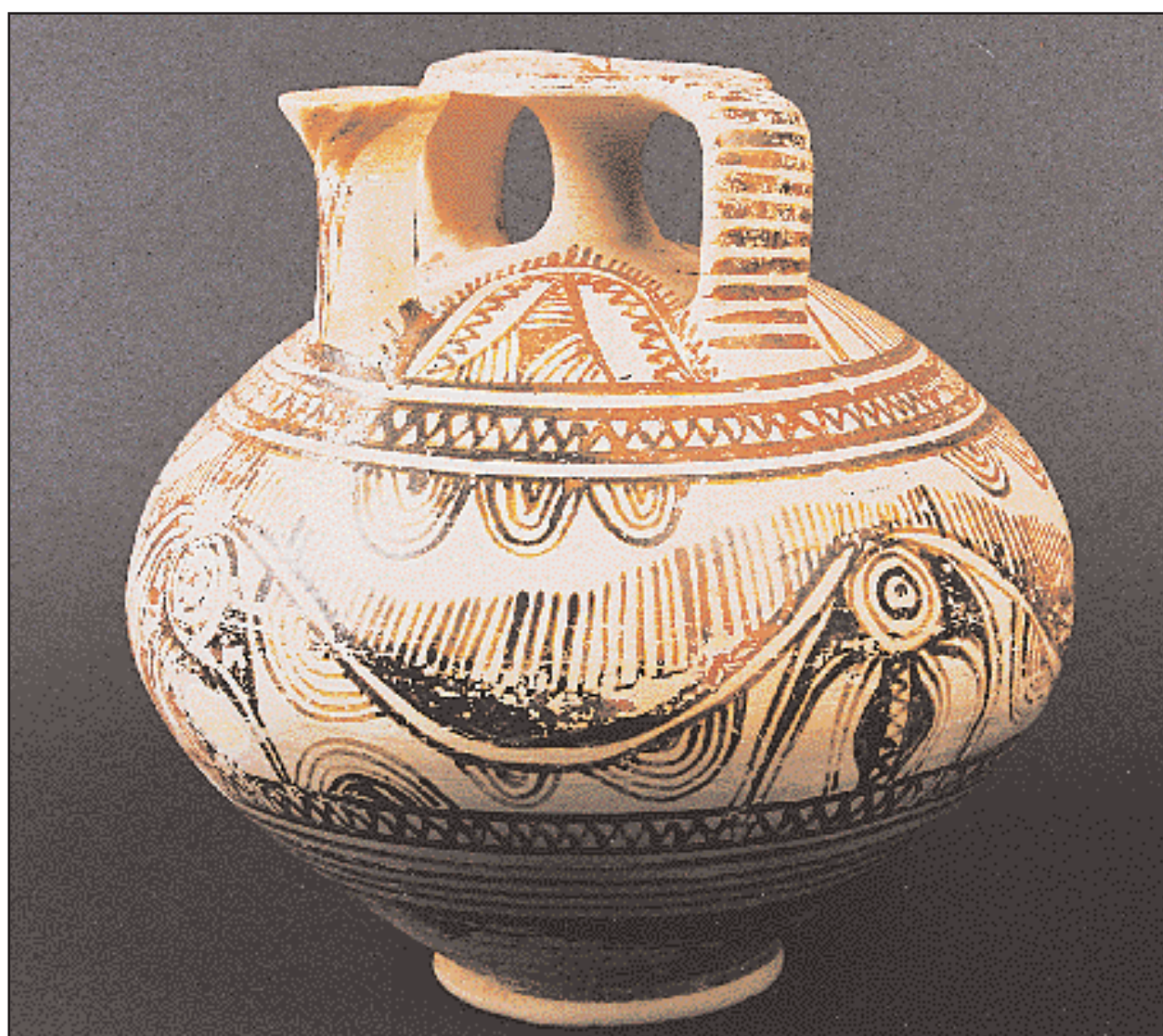
Ανάγλυφο με παράσταση της Κυβέλης και των λατρευτών της.

Νεολιθικός οικισμός στο Σακοβούνι Καμενίτσας.

Ψευδόστομος αμφορίσκος υστερομικηναϊκών χρόνων, με παράσταση πουλιών.

Ψευδόστομος αμφορίσκος υστερομικηναϊκών χρόνων, με παράσταση χταποδιού.

Συνέχεια από την 15η σελίδα

σαν σημαντικά στοιχεία για τη μελέτη της Ναϊκής Αρχιτεκτονικής και της λατρείας στην αρχαία Αρκαδία.

Στον Αρκαδικό Ορχομενό στα όρια της σημερινής Κοινότητας Παλαιούποργου (πρώην Ποντιάς, πιθανού αναγραμματισμού εκ του Ποτνιας) ανασκάφη Ιερό στον χώρο μυκηναϊκού οικισμού με εξαιρετικής σημασίας στοιχεία Διονυσιακής και οργιαστικής λατρείας στους αρχαίους χρόνους (ειδώλιο μορφής υστεροδαιδαλικού τύπου εποχούμενης σε μεγαλόσωμο όνο, οιονεί πρότυπο του φέροντος τον Ηφαιστο στον Ολυμπο στη γνωστή εικονογραφία του αγγείου Francois, των Εργοτίμου και Κλειτία, πήλινα ειδώλια μικκύλα σε βακχική διέγερση).

Η γνωστή σύνδεση του Διονύσου με τον Ορχομενό αφορά άραγε μόνο στο Βοιωτικό Ορχομενό ή και στο συνώνυμό του Αρκαδικό;

Πρόσφατες ανασκαφές

Ενδιαφέροντα είναι τα εκθέματα από τις πρόσφατες ανασκαφές μας στο χώρο της αρχαίας Τεγέας και ειδικότερα στην Επισκοπή, όπου παλαιές γαλλικές ανασκαφές είχαν εντοπίσει το αρχαίο θέατρο, την ελληνιστική αγορά και δύο βασιλικές των παλιοχριστιανικών χρόνων, της λεγόμενης Αγοράς και του Θύρσου.

Οι δεκαπενταετίες έρευνές μας στην περιοχή αυτή ανέδειξαν ένα μεγάλο και σημαντικό αρχαιολογικό χώρο, αφού αποκάλυψαν όλο το κοίλον του ελληνιστικού θεάτρου, την Βόρεια Στοά της Αρχαίας Αγοράς, το βωμό της Αυτοκρατορικής Λατρείας, μία μεγάλη πεντάκλιτη παλιοχριστιανική Βασιλική του 6ου αι. μ.Χ. και τμήμα του μέσου και ύστερου βυζαντινού οικισμού της Τεγέας. Η έρευνα των διαχρονικών φάσεων ακμής και παρακμής της μεγάλης αρκαδικής πόλεως Τεγέας και τα ευρήματα των ανασκαφών θα αποσαφηνίσουν την ιστορική διαδρομή μιας ελληνικής πόλεως και περιοχής για περίοδο άνω των 2.000 χρόνων κατοίκησης και πολιτισμού.

Εκτός από τα σημαντικά αρχιτεκτονικά λείψανα, αποκαλύφθηκαν γλυπτά των κλασικών και ρωμαϊκών χρόνων, πλούσια κεραμική των κλασικών και βυζαντινών χρόνων, κατάλοιπα των βυζαντινών επιδρομών του 7ου αι. μ.Χ. και πλήθος μικροαντικειμένων, νομισμάτων και άλλων.

Ανάγλυφα

Το Μουσείο Τριπόλεως στεγάζει στις αίθουσες και την αυλή του μεγάλο αριθμό επιτύμβιων και αναθηματικών αναγλύφων, σημαντικών επιγραφικών κειμένων ποικίλου περιεχομένου (συνοριακές επιγραφές, απελευθερωτικές, ψηφίσματα, συνθήκες, ιερούς νόμους και άλλα).

Μια συλλογή γλυπτών και αναγλύφων εξαιρετικής τέχνης κοσμήει το Μουσείο μας με νέα ευρήματα, όπως η καθημένη ακέφαλη Θεά της

ΤΟΝΔΟ με παράσταση Ηρακλή και Αύγης. Από την έπαυλη Ηρώδη του Αττικού.

Ασέας, των ύστερων αρχαϊκών χρόνων, αριστουργηματικό έργο ίσως του Αθηναίου γλύπτη Ενδοίου και τα ευρήματα της 15ετούς συστηματικής ανασκαφής μας στην Επαυλη του Ηρώδου του Αττικού στην Λουκού Κυνοουρίας.

Η Επαυλις αυτή από άποψη αρχιτεκτονικών καταλοίπων και ευρημάτων είναι ασφαλώς το σημαντικότερο μνημείο των πρώιμων ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων στον ελλαδικό χώρο. Έχουν ήδη αποκαλυφθεί μεγάλο τμήμα υπόστηλης αίθουσας με πλουσιότατο αρχιτεκτονικό υλικό (μονόλιθοι κίονες γρανίτη από την Αίγυπτο, μαρμάρια κιονόκρανα και επίκρανα, στυλοβάτες και επιστύλια).

Σε υψηλότερο επίπεδο προς Νότον, προσιτό με μνημειώδη κλίμακα, ανασκάφη βαθιά περιμετρική αύλακα κτισμένη με τούβλα και πέτρες και επενδυμένη με χρωματιστό μπλε κονίαμα, η οποία εσχμάτιζε μια υδατοδεξαμενή (impluvium) ασφαλώς για έμβια θαλάσσια όντα. Η αύλακα περιβάλλει ορθογώνια εσωτερική αυλή (atrium), ασφαλώς σαν χώρος περιπάτου και αναψυχής. Την αύλακα περιβάλλει και από τις τέσσερις πλευρές ψηφιδωτό δάπεδο συνολικού μήκους άνω των 250 μέτρων με διακοσμητικά και εικονιστικά θέματα (Μούσες, Νύμφες). Τα ψηφιδωτά δάπεδα πλάτους 2,50 μ. εστεγάζοντο με ελαφρά κατασκευή (περρό) η ο-

ποία προς το εσωτερικό ανοιγόταν σε περιστύλιο, ενώ ο οπίσθιος τοίχος έφερε ασφαλώς το πλήθος των εξαιρετικών αναγλύφων τα οποία αποκαλύπτονται στην ανασκαφή μας. Προς νότον του περρού αυτού ανασκάνονται λουτρικό συγκρότημα και άλλες συμπληρωματικές εγκαταστάσεις της μεγάλης Επαύλεως του πάμπλουτου σοφιστή.

Μουσείο του Αστρους

Ο πλούτος των ευρημάτων γλυπτών και αναγλύφων, είναι πράγματι εκπληκτικός. Το μεγαλύτερο μέρος επλούτισε το κομψό Μουσείο του Αστρους, το οποίο ιδρύσαμε το 1985 στο κτίριο της πρώην Σχολής Καρυσιώτη δίπλα στο χώρο της Β' Εθνοσυνελεύσεως.

Το Μουσείο Τριπόλεως, ως Παναρκαδικό και κεντρικό Μουσείο του αρκαδικού χώρου, φιλοξενεί περί τα δέκα γλυπτά και ανάγλυφα της ανασκαφής μας. Μνημονεύουμε με συντομία το περίφημο ανάγλυφο με τις Μούσες και τον Απόλλωνα, πρωτότυπο έργο των μέσων του 3ου αι. π.Χ., ασφαλώς αττικό έργο των διαδόχων της Σχολής του Πραξιτέλη, το εξαιρετικό Τονδο με την ανάγλυφη παράσταση της ερωτικής σκηνής μεταξύ του Ηρακλή και της Αύγης, το ανάγλυφο με την Κυβέλη και τους λατρευτές της του 4ου αι. π.Χ., το

αρχαϊστικό ανάγλυφο με παράσταση Νεκροδείπνου του 1ου αι. π.Χ., το σύγχρονο ανάγλυφο με τον Απόλλωνα, τον Πάνα και τη θυσία του ταύρου σε ιερό άλσος και τις εικονιστικές κεφαλές Ρωμαίων αυτοκρατόρων ή αξιωματούχων.

Το Μουσείο Τριπόλεως είναι πράγματι κιβωτός της Αρκαδικής Αρχαιολογίας και κέντρο διοίκησης και έρευνας ενός πολύ σημαντικού αν και παραμελημένου, επί δεκαετίες ολόκληρες, χώρου της Ελλάδος.

Η συστηματοποίηση και εντατικοποίηση του ερευνητικού μουσειακού και διοικητικού έργου στον αρκαδικό χώρο την τελευταία δεκαπενταετία είχε αποτέλεσμα την ίδρυση δύο νέων Μουσείων, της Τριπόλεως και του Αστρους, και ουσιαστικά την επανίδρυση των Μουσείων Τεγέας και Λυκόσουρας, ενώ εργαζόμαστε στην προοπτική ίδρυσης των Μουσείων Μεγαλόπολης και Δημητσάνας.

Οι μεγάλες συστηματικές ανασκαφές μας, αλλά και οι σημαντικότεροι αρχαιολογικοί χώροι της Αρκαδίας είναι τώρα περιφραγμένοι, διαμορφωμένοι και επισκέψιμοι, ετοιμάζονται δε από τον υπογραφομένο οι οδηγοί των Μουσείων και Χώρων για την έκθεση του συντελεσθέντος έργου και για την καλύτερη γνωριμία της σημαντικής αυτής πειροχής.

Καφενείο το Μέγα

Το ιστορικό και διατηρητέο μνημείο της Τρίπολης συμπληρώνει φέτος 130 χρόνια ζωής

Του Βασίλη Ν. Κρεμμύδα

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ Καφενείο της Τριπόλεως στη Β.Δ. πλευρά της κεντρικής πλατείας που συμπληρώνει φέτος 130 χρόνια ζωής, ανήκει στα παραδοσιακά καφενεία της Ευρώπης του τέλους του 19ου αιώνα. Και αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία της, που απόμειναν από το πέρασμα του χρόνου.

Στα προεπαναστατικά χρόνια, το κτίριο με τη συνεχόμενη περιοχή ήταν ιδιοκτησία του αγωνιστή Θ. Θεοδωρόπουλου. Μετά τον θάνατό του (απαγχονίστηκε από τον Αλή - Τσεκούρα), το κληρονόμησε ο έγγονός του Ιωάννης Πύρλας. Υστερα το αγόρασε ο τυπογράφος Ιωάννης Αθανασιάδης, ο οποίος το 1865 αναμόρφωσε το κτίριο με σχέδια του μηχανικού Δημ. Καμπουράκη. Στα πρώτα μεταπελευθερωτικά χρόνια, συγκεντρώνονταν στο καφενείο άνδρες του Αγώνα και εκπρόσωποι της πρώτης ελεύθερης κοινωνίας.

Το καφενείο ανακαινίστηκε «εκ βάθρων» το 1898 από το γιο του, τον δικηγόρο, δημοσιογράφο και ιστορικό της Τριπολιτσάς Μίμη Αθανασιάδη. Ο φιλόπολις εκείνος αστός το φρόντισε με εξαιρετικό γούστο.

Επιπλα από τη Βιέννη

Από το Παρίσι έφερε ειδικό διακοσμητή, ο οποίος διαρρύθμισε με καλαισθησία τους εσωτερικούς χώρους. Από τη Βιέννη ήρθαν τα έπιπλα: τραπέζια, καρέκλες, καναπέδες (11), μεγάλοι καθρέπτες (7). Βαρειές κουρτίνες βελούδινες κάλυπταν τα μεγάλα παράθυρα και μεγάλοι πολυέλεοι ασετυλίνης –τότε δεν είχε ακόμη ηλεκτροφωτισθεί η πόλη– έριχναν άπλετο φως. Ανάμεσα στους καθρέπτες, έγχρωμες λιθογραφίες προσέδιδαν έναν ανατολίτικο εξωτικό τόνο.

Το καφενείο δημιουργήθηκε για τη ψυχαγωγία και την επικοινωνία των αστών και έδινε πάντα την αίσθηση του ωραίου και του καλού. Αρχικά, θαμώνες του ήσαν μόνον άνδρες και κυρίως δικηγόροι, γιατροί, δικαστικοί, στρατιωτικοί, πολιτευτές, μεγαλέμποροι, υπηρετούντες υπάλληλοι, ξένοι περαστικοί.

Το καφενείο, εκτός από την κύρια αποστολή του, τα πρώτα χρόνια χρησιμοποιήθηκε και για θεατρικές παραστάσεις –δεν είχε ακόμη ιδρυθεί το Μαλλιαροπούλειο θέατρο– προβολές ταινιών βωβού κινηματογράφου, εμφανίσεις μελοδραματικών θιάσων.

Ο πρώτος, μετά την ανακαίνιση διευθυντής, ο κυρ - Γιάννης Μπερνορίτης, δεχόταν τους πελάτες με φράκο, γεγονός που έδινε ένα τόνο αρχοντιάς.

Στο καφενείο σεργιόνταν αναψυκτικά της εποχής, ούζο, ελληνικός καφές και ο ναργιλές με το κεχρμπο-

Ειδικός διακοσμητής από το Παρίσι διαρρύθμισε τους εσωτερικούς χώρους του καφενείου, παραγγέλλοντας έπιπλα από τη Βιέννη. Σήμερα αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο εποχής.

Το καφενείο παραμένει αγαπητός χώρος συνάντησης. Το '94 κρίθηκε διατηρητέο ιστορικό μνημείο της πόλης. Βρίσκεται σε αναμονή για πιστή αναπαλαίωση.

ρένιο επιστόμιο. Προσφέρονταν περίφημα εγχώρια, οικιακά γλυκίσματα, όπως φρέσκο καρυδάκι και μελιτζανάκια γεμιστά με αμύγδαλα. Συνηθισμένα παιχνίδια ήσαν το τάβλι, το σκάκι και ιδίως το μπριτζ. Και οι πολιτικές συζητήσεις έδιναν και έπαιρναν.

Υστερα από το 1923, τα αυστηρά μέτρα λειτουργίας άρχισαν να χαλαρώνουν και γίνονταν δεκτοί και νεαροί διανοούμενοι. Από το 1940 και ώθε η είσοδος ήταν ελεύθερη για

όλους. Μετά τον Μπερνορίτη, τη διεύθυνση του καφενείου ανέλαβαν οι ρέκτες αδελφοί Ευαγγελίου, οι οποίοι το φρόντισαν με ιδιαίτερη επιμέλεια. Επειτα από αυτούς διευθυντές υπήρξαν ο Παναγιώτης Λυμπερόπουλος, ο Βασίλειος Παθής και εν συνεχεία τα παιδιά του Γιάννη και Παναγιώτης. Από τότε και έως σήμερα διευθυντής είναι ο Σπύρος Τσαρουχάς.

Σχετικά με τους αδελφούς Ευαγγελίου που άφησαν εποχή, τα πρώτα

χρόνια του '20 αυτοί με την ωραία αδελφή των Νίνα, μετανάστευσαν στην Αθήνα, όπου ίδρυσαν στην πλατεία Ομονοίας το «Καφενείο το Νέον», σε συσχέτιση με το «Καφενείο το Μέγα» της ιδιαίτερης πατρίδας των.

Το «Νέον» καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1987, αλλά τα τελευταία χρόνια αποκαταστάθηκε στην παλιά μορφή του και επανεπεντάχθηκε στη ζωή της Αθήνας.

Ιδια φροντίδα έχει ανάγκη και το Μεγάλο Καφενείο που παρουσιάζει έντονα τα σημάδια της φθοράς του χρόνου. Και μάλιστα τώρα που κρίθηκε διατηρητέο ιστορικό μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού (Ιανουάριος 1994). Θα χρειασθεί να γίνει επισκευή, πιστή αναπαλαίωση και συμπλήρωση του εξοπλισμού με έπιπλα της παλιάς εποχής. Ετσι, θα εξακολουθήσει να ζει με τους δικούς του ρυθμούς, προς μεγάλη ευχαρίστηση και απόλαυση ντόπιων και ξένων.

Βιβλιογραφία:

- 1) Δημητρίου Ι. Αθανασιάδου. Το Μέγα Καφενείο. Εφ. «ΑΡΚΑΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ», 29 Ιουνίου 1952.
- 2) Τάσος Αθ. Γριτσοπούλου. Ιστορία της Τριπολιτσάς. Τόμοι 2. Αθήνα 1973 και 1976. Εκδόση Ενώσεως Τριπολιτών Αττικής.
- 3) Νίτον Μπακοννάκη. Στο «Μεγάλο Καφενείο» της Τρίπολης. Ταχυδρόμος 1987.
- 4) Εφημερίδα «ΑΡΚΑΔΙΚΑ ΝΕΑ», 17-2-1994.
- 5) Εφημερίδα «ΟΔΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ», Ιούνιος 1994.

Η Τρίπολη των Λογοτεχνών

Πνευματικά πρόσωπα που σφραγίζουν με το έργο τους την ιστορία του ελληνικού πνεύματος

Του **Γιάννη Κουβαρά**

Διδάκτορας Φιλολογίας

ΥΠΑΡΧΟΥΝ πόλεις –μικρότερες ή μεγαλύτερες, αδιάφορο– που ευτύχησαν ν' αποκτήσουν οικόσημο και προστάτη τους ποιητές. Η Πράγα το πνεύμα του Κάφκα, η Αλεξάνδρεια τον Καβάφη, η πολίχνη Σκίαθος τον δικό της άγιο (Παπαδιαμάντη), τον Πύργο φρουρεί το πνεύμα του Σινόπουλου, το Ναύπλιο σκέπει η μορφή του Καρούζου. Η όμορος Τρίπολη δεν αξιώθηκε τέτοιας δωρεάς. Κι είχε τα εύσημα να της δοθεί τέτοια χάρη (και δεν εννοώ μόνο τις ευλογίες του Πάνα). Αλλά ο Καρυωτάκης, το πιο άξιο τέκνο που γέννησε, την ξέγραψε ενωρίς. Ήταν άλλωστε πολύ «καταραμένος» για να μπορεί να την προστατεύει. Κι αυτή υποσυνείδητα τον εκδικείται που την άφησε άσκηπη, αφήνοντας το πατρικό του να ερειπείται, για να κατοικηθεί από κάργιες. Εδώ όμως βρίσκεται και η τρύπα του όζοντος που δηλητηριάζει την πολιτιστική ζωή και στιγματίζει την πνευματική της παράδοση. Το καρυωτάκειον άγος της πόλης επείγει πάραυτα να εξαγνισθεί, αναστυλώνοντας το σπίτι του ποιητή, και να μετατραπεί σε μουσείο-θυρεό της, για να το ξανακατοικήσει το περιπλανώμενο πνεύμα του. Αλλιώς από το ανοιχτό παράθυρο του χρόνου το περίστροφο του Καρυωτάκη θα σημαδεύει την αβελτηρία κι αναληψία των ιθυνόντων (όπως δείχνει το δάχτυλο του Κολοκοτρώνη την Τρίπολη). Ευελπιστώ ότι ο ευαίσθητος ωτακουστής του ποιητικού λόγου κ. Μικρούτσικος θα επιληφθεί κάποτε του θέματος. Ο Γκάτσος πάλι, ο έτερος μεγάλος της διόσκουρος, δεν θέλησε «αφήνοντας την εντύπωση μιας άνοιξης που πάγωσε απότομα» (όπως έγραψε ο Λιγνάδης για την Ιε-

Η «Αμοργός» του Γκάτσου γεννήθηκε στα ζοφερά χρόνια της Κατοχής. Η κριτική στάθηκε ιδιαίτερα προσεκτική απέναντί της. Η γραφή της «Αμοργού», προχωρημένη για την εποχή της, επιτυγχάνει τη σύζευξη του υπερρεαλισμού με το ελληνικό δημοτικό τραγούδι: Κι αν θα διψάσεις για νερό θα στίψουμε ένα σύννεφο. / Κι αν θα πεινάσεις για ψωμί θα σφάξουμε ένα αηδόνι...

ροτελεσσία της αρκαδικής άνοιξης της Αμοργού). Όμως κατά εκπεφρασμένη βαθύτερή του βούληση, επέστρεψε νεκρός ως Αδωνις στην πα-

Στο μύθο της Τρίπολης, τον πιο πρόσφατο, ανήκει και ο Θαν. Βαλτινός στο κέντρο της φωτογραφίας. Ήταν το 1947, μπορεί και το '48, στην έκτη του Οκταταξίου, όταν άρχισε ο «Εθισμός στη νικοτίνη». Στο ομώνυμο διήγημα, με δωρική γλώσσα περιγράφει και τον άλλο εθισμό, στον έρωτα, «πέρα από τις γραμμές, πάνω στην παλιά άσφαλο προς Τεγέα», στην περιοχή του σταθμού. Όταν στην πλατεία Αρεως, μπροστά στο Δικαστικό Μέγαρο, η καρότσα ενός καμιονιού άδειαζε πτώματα «συμμοριτών».

στην αρχή για αρκαδική πολιτιστική τράπεζα και για εύσημα, για αρχαία αίγλη και σύγχρονη θλίψη. Προσθέτω μόνο ότι η αρχαία ποιήτρια Ανύτη εκ Τεγέας (Ανθ. Παλ. 9) θεωρήθηκε εφάμιλλη της Σαφούς. Ας θυμηθούμε επίσης και την εκ Μαντινείας Διοτίμα (Πλάτωνος Συμπόσιον).

Οι απαρχές

Ο Σοφοκλής Καρύδης (1832-1893), ποιητής και θεατρικός συγγραφέας, σημαδεύει την πνευματική ζωή της Τρίπολης. Ο Συναδινός θα διασκευάσει για πρώτη φορά τον Ερωτόκριτο. Ο Ιωαν. Πύρλας (1817-1906) ιατροφιλοσόφος, καθηγητής πανεπιστημίου, συνέγραψε ενδιαφέρουσες μελέτες. Ο Νίκος Βέης (1883-1958) σφράγισε την ιστορία των νεοελληνικών σπουδών στη χώρα μας, ενώ το κύρος του στη διεθνή επιστημονική κοινότητα είναι μέγιστο. Την τριανδρία της εύρωστης φιλολογικής τριπολιτσιώτικης παράδοσης συμπληρώνουν ο Γ. Μιστριώτης (1840-1916) και ο Δ. Γουδής (1875-1939). Η Τρίπολη ανήκει στις πόλεις «με κρυφό παρελθόν».

Για μια ουσιαστική διερεύνηση του παρελθόντος της μπορεί να ανατρέξει κανείς στην 3τομη «Ιστορία της Τριπολιτιάς» του υφ. Ιστορίας Τ. Γριτσόπουλου, έκδοση της Ένωσης Τριπολιτών Αττικής.

Η ποίηση στον 20ό αι

Ο Γ. Μαيناλιώτης (1892) ανήκει στους μινόρες, ανθολογείται σε γνωστές ανθολογίες. Στην Τρίπολη του Καρυωτάκη (1896-1928) μας ξεναγεί σε άλλη σελίδα η καθ' ύλην αρμόδια Γ. Δάλκου. Σημειώνω μόνο τούτο το εκδοτικό παράδοξο: οιοδήποτε βιβλίο, οιοδήποτε εμφανισθεί για τον Καρυωτάκη, «πουλάει», ανεξάρτητα οικονομικής κρίσης, ποιότητας, κ.ά. (για βιβλιογραφική ενημέρωση σημειώνω τα πρόσφατα του Δ. Αγγελάτου, Η ποιητική διαμόρφωση του Καρυωτάκη, εκδ. Σοκόλη 1994. Κ.Π. Αίβαλη, Το οδυνηρό πλησίασμα του θανάτου στην ποίηση του Κ.Γ. Καρυωτάκη, εκδ. Αρκαδικό Βήμα, Αθήνα 1994). Ο κ. Σαββίδης που έσφυσε με τόση στοργή κι ευθύνη στο έργο του ποιητή, μας οφείλει μian ανθολογία άλλων ποιητών για τον Καρυωτάκη (θα είναι ογκώδης δεδομένης της ακτινοβολίας του ποιητή στη συνείδηση των ομοτέχνων του).

Ο Γκάτσος (1911-1992) με την «Αμοργό» υπομνηματίζει ανεξίτηλα το γενέθλιο τοπίο. Από τον κατακρουισμό των εικόνων της αναδύεται η συνειδητή ιθαγένεια του ποιητή: «Μόνο καρτέρει μια στιγμή ν' ανοίξει ο πικραπήγανος / Ν' ανάψει ο μαύρος ουρανός να λουλουδίσει ο φλόμος... Λένε πως τρέμουν τα βουνά και πως θυμώνουν τα έλατα...» «Για τον Γκάτσο παραπέμπουμε στα εξαιρετα κείμενα των Ελύτη, Αργυ-

τρογονική γη της Αρκαδίας που τον δέχτηκε στα σπλάχνα της με πλησίστιες τις σημαίες όλων των λουλουδιών της (12 Μαΐου), την οποία είχε αφήσει στα 18 του με γεμάτες αποσκευές και προπαντός έχοντας αρμέξει (Αμοργός εκ του αμέργω) το φως, τις ομορφιές της και τους χυμούς της δημοτικής μαζί με το «γάλα της μητρός» του: «Τόσο ανεξήγητα πανέτοιμος μας είχε φτάσει στα 18 του από την Ασέα της Αρκαδίας. Με πλήρη εξάρτηση: με τους Ελιοτ και τους Λόρκα, τους Κάφκα και τους Σαρτρ. Χωρίς βέβαια τη δημοτική παράδοση, που αυτή κυκλοφορούσε στο αίμα του, που αναπηδούσε πίσω από κάθε του κρίση, κάθε του αντίδραση. Εμείς τη δημοτική γλώσσα και την παράδοση τις εκμάθαμε. Σιγά σιγά και με πολύν κόπο. Εκείνος τις βρήκε μέσα του έτοιμες, μαζί με τα τραγούδια των προγόνων του, τις αφομοίωσε μαζί με το γάλα της μητρός του που θα έλεγε κι ο Σολωμός», γράφει ο Ελύτης. Ετσι τώρα το πνεύμα του αναπαύεται στο κέντρο του νοητού τραπέζιου που ορίζουν τις κορυφές του τα τέσσερα αρχαία θέατρα (Ορχομενός, Μαντινεία, Μεγαλόπολη, Τεγέα). Αυτό υπαινίχτηκα

ρίου, Λιγνάδη, κ.ά. Υπενθυμίζω μόνο το άλλο πρόσωπο της Αμοργού, το γαλαξία μικρότερων νήσων που την περιβάλλει: «Σε πότισα ροδόσταμο», «Χάρτινο το φεγγαράκι», «Μυρτιά», «Αγάπη που 'γινες δίκωπο μαχαίρι»...

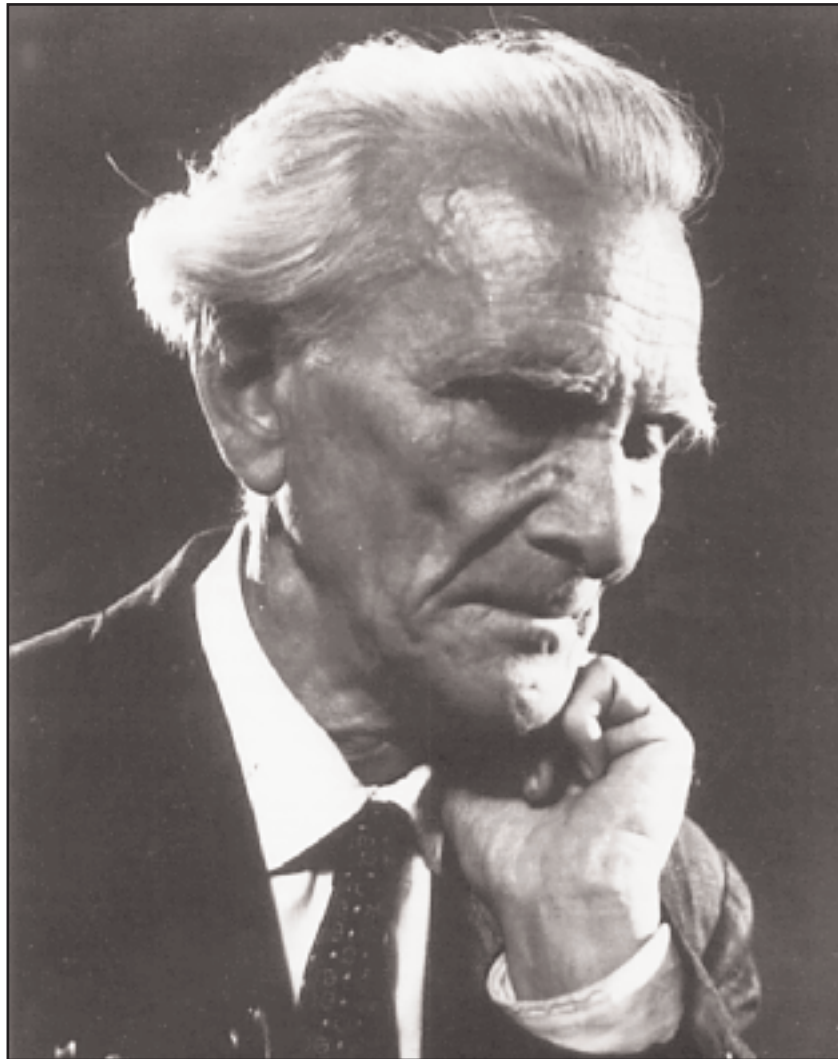
Ο Κρίτων Αθανασούλης (1916-79) από τους αξιόλογους της Α' μεταπολεμικής γενιάς, μετεωρίζεται από το λυρικό μυστικό στην κοινωνική ποίηση. Ο Γ.Κ. Καραβασιλής (1948), «καλλιεργεί δεσμούς αίματος με την πόλη των πατέρων του. Αναζητώντας την προγονική ρίζα μυθοποιεί την Τρίπολη στο εξαίρετο προθαλάμιο: «Φίλοι, ας μπω στο πατρικό μου σπίτι... Πόσο πιο δω πόσο πιο κει απ' τ' όνειρο βρισκόμαστε... Κυλώ στου πόθου μου τη μήτρα... Στην Τρίπολη». Ποίημα που αξίζει να εγχαραχθεί ολόκληρο σε μια πλατεία της, καθώς αποκρυσταλλώνει την επιθυμία για νόστο των απανταχού ξεριζωμένων της.

Ο Γιώργος Χρονάς (1947), Αρκάδας και ιδεολογικά (εκδίδει την ΟΔΟ ΠΑΝΟΣ) επιζητεί να συνταιριάξει τη μυθική με την πραγματική Αρκαδία στα ποιήματα «Και παιδί εσύ οδήγαμε στην Αρκαδία», «Με δύο Αρκαδικούς τρόπους για την Αφροδίτη», ενώ διάχυτος είναι ο παγανισμός και στο άλλο του έργο.

Σημειώνουμε επίσης ότι αρκαδικές ρίζες έχει το γενεαλογικό δέντρο του Σαραντάρη, του Ουράνη (έχει περάσει εκεί παιδικά χρόνια), του Λειβαδίτη, της Γ. Κριλή - Κέβενς, ενώ χρόνια ή σύντομη αρκαδική αιχμαλωσία έχουν εκτίσει και ο Γ. Ιωάννου (σε μερικά από «Τα χίλια δέντρα» είναι αναγνωρίσιμη), ο Τ. Γαλάτης (μυθοποιεί το Μαίναλο και τον Μυλάοντα), ο Μ. Θεοδωράκης (τα ποιήματά του «Αρκαδία Ι, ΙΙ»). Για μια γνωριμία με την τοπική κυρίως παραγωγή βλ. την «Ανθολογία Αρκάδων Ποιητών», Τρίπολις 1975, σε επιμέλεια Β. Σκουβαρά. Για τον «Αρκαδισμό», λογοτεχνική τάση που τοποθετούσε το βασίλειο της ευτυχίας, του έρωτα και της ομορφιάς στην Αρκαδία και που αρχίζει με τον Βιργίλιο (ET IN ARCADIA EGO) και που καλύπτει κυρίως τους 16-18 αιώνες, βλ. τη διεξοδική μελέτη της Μ. Μαντουβάλου, Συνέκδημος Φιλολογικός, εκδ. ΤΟΛΙΔΗ 1990 (Οψεις του Αρκαδικού Ιδεώδους σ.σ. 165-273, με έμφαση στον Παλαμά, τον Σικελιανό, τον Ουγκό, τον Ντ' Ανούτσιο αλλά και σε Ρουμάνους ποιητές).

Πεζογραφία

Ο Θανάσης Βαλτινός, αν και καταγόμενος από τη μείζονα περιφέρεια (Καράτουλα 1932), γίνεται ο πολεδόμος της μυθικής Τρίπολης. Η τοπογραφία της αναδύεται σχεδόν στα περισσότερα έργα του. Ο Βαλτινός χάραξε δρόμους, ανάπλασε πλατείες, ρυμοτόμησε για τα αναγκαία περάσματα του συλλογικού μύθου. Ενδεικτικά αναφέρω την εγχάρκτη σκηνή της πυραμίδας από τον «Εθισμό στην νικωτήνη», ενώ στο πρόσφατο μυθιστόρημά του την «Ορθοκωστά», η Τρίπολη είναι ο κύριος αφηγηματικός χώρος όπου κινούνται τα πρόσωπά του. Από τις κύριες συγγραφικές προθέσεις του Βαλτινού είναι να αναδείξει τη φυσιογνωμία ενός κόσμου δεμένου με την πα-

Ο Νίκος Βέσης (Τρίπολη 1883 - Αθήνα 1958), βυζαντινολόγος και νεοελληνιστής, καθηγητής πανεπιστημίου και ακαδημαϊκός. Απ' τους πρωτοπόρους της γενιάς του, ο κατάλογος των επιστημονικών εργασιών του Βέση ξεπερνάει τα 600 δημοσιεύματα. Κινήθηκε στον κύκλο των δημοτικιστών με δημοσιεύσεις στο ΝΟΥΜΑ, ενώ ζωηρό ήταν και το ενδιαφέρον του για την πολιτική, πάντα με τις προοδευτικές τάσεις της εποχής του.

τρογονική γη. Ο ίδιος έχει συχνά μιλήσει για τους χοϊκούς δεσμούς του ιδιαίτερα με την Αρκαδία, «Οι δεσμοί μου με το χώρο είναι σχεδόν ερωτικοί. Τον ξέρω πέτρα την πέτρα» (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 24-8-94).

Ο στυλίστας Γιάννης Πάνου (Τρίπολη 1943) έχει εκδώσει προς ώρας το μοναδικό μυθιστόρημα «Από το στόμα της παλιάς Remington» (1981) που τείνει να περιβληθεί την αχλύ ενός μύθου (ανάλογη περίπτωση εκείνη της «Αμοργού»), καθώς οι διάσπαρτες κατά καιρούς εγκωμιαστικές κριτικές αναφορές πυκνώνουν, (Μαρωνίτης, κ.ά.), ενώ η κριτική φαίνεται ν' αποφεύγει τη μετωπική μαζί του. Από σκηνικά ν' αντιμετωπίσει τα πολλαπλά προβλήματα που θέτει ή από αμηχανία;

Ιδεασμένος για την πόλη, διευρύνει τη μυθολογία της. Μας έχει δώσει μια έξοχη κατάδυση στο χωρόχρονο της αποτυπώνοντας πτυχές του ύψους και της ψυχής της στο κείμενό του «ΤΡΙΠΟΛΗ μια περιήγηση» (περ. ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ, τ. 20, 1986).

Ο Β. Μπενόπουλος ζει και δημιουργεί στην Τρίπολη. Έχει εκδώσει συλλογές διηγημάτων (ο κύκλος του Θρόνου, ΚΕΔΡΟΣ και «Η πόλη έφυγε από το παράθυρο» ΔΕΛΦΙΝΙ). Με μυθιστόρημα πρωτοεμφανίστηκε πρόσφατα η Μ. Μαυρογιάννη-Λιβανού.

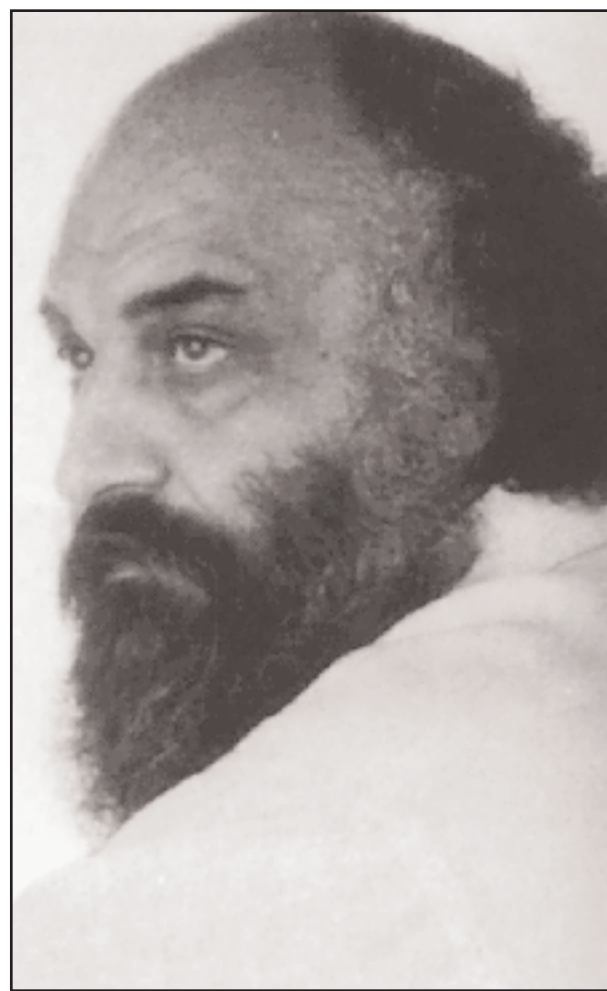
Την Αρκαδία ως σκηνικό μυθιστορημάτων του χρησιμοποιεί κι ο Τ. Θεοδωρόπουλος (Το αδιανόητο τοπίο, Νύχτες στην Αρκαδία).

Ο ποιητής Κρίτων Αθανασούλης. (Τρίπολη 1916 - Αθήνα 1979).

στική αναψηλάφηση του πνευματικού προσώπου της πόλης, εξωθώντας μας στην άχαρη ονοματογραφία και μάλιστα λειψή.

Ωστόσο θα την προεκτείνω (χωρίς αξιολογική ή άλλη σειρά) στους όμορους χώρους των επιστημών, τεχνών κ.ά. για να συμπληρωθεί σφαιρικότερα το ανθρώπινο τοπίο της που ανέδειξε διανοητές, ολυμπιονίκες, πολιτικούς, οικονομικούς παράγοντες, καλλιτέχνες, επιστήμονες κ.ά.: Α. Παπαναστασίου, Γ. Λαμπράκης, Σ. Κυδωνιάτης, Γ. Βλάχος, Ν. Μουτσόπουλος, Αγγελόπουλοι, Θανόπουλοι, Θ. Σπυρόπουλος, Ν. Γρηγοράκης, Α. Γκλίνος, Α. Γιαγιάνος, Α. Πετρονότης, Χατζησαράντου, Ταλαγάνης, Γ. Καρβέλας, Π. Δαλαμάγκας, Φ. Τούντας, Β. Κρεμμύδας, Γεωργούλης, Τσιώλης.

«Γιάννης Πάνου: (1943). Γεννήθηκε στην Τρίπολη, εγκύκλιες σπουδές κ.λπ. Προσπάθησε να ζήσει και να εργαστεί στη Θεσσαλονίκη. Συγγραφέας του μυθιστορημάτων «Από το στόμα της παλιάς Remington» και άλλων κειμένων ήσσονος σημασίας». Ο Γ. Πάνου, από τις πλέον διακριτικές παρουσίες στη σύγχρονη πεζογραφία μας, αυτό το γενικόλογό βιογραφικό σημείωμα δίνει στο περιοδικό Το Τέταρτο, όταν συνεργάζεται στην τακτική στήλη του περιοδικού: «Περίπατοι στις πολιτείες», ξεναγώντας τους αναγνώστες στην Τρίπολη, με το δικό του παράδοξο τρόπο.

Ο Καρυωτάκης γεννήθηκε στην Τρίπολη...

Πρόταση να στεγασθεί στο πατρικό σπίτι του ποιητή
ένα κέντρο Αρκαδικών Γραμμάτων και Τεχνών

Της **Γεωργίας Δάλκου**

Η ΑΝΑΓΚΗ μνημόνευσης αυτού του γεγονότος δεν παρίσταται συχνά. Όταν, ως πόλη, καλούμαστε να καταθέσουμε τα διαπιστευτήριά μας, για να εισπράξουμε ανάλογη τιμή από το Πανελλήνιο, προβάλλουμε συνήθως το βαρύ μας πυροβολικό: Τον Μέγαν Κολοκοτρώνη. Και κανείς πια δεν μπορεί να διατυπώσει επιφυλάξεις περί της αξίας μας.

Κάτι, όμως, οι αντιηρωικοί καιροί μας, κάτι το γεγονός ότι, για να κερδίσεις ολοκληρωμένη τη σφραγίδα της αθανασίας, πρέπει να σιγοντάρει και το Πνεύμα, καταρτίζουμε κι εμείς, όπως όλοι οι τόποι, πλάι στην ατέλειωτη λίστα των εντοπιών ηρώων και μια άλλη –πολύ μικρότερη αυτή– με τους ανθρώπους του πνεύματος «οίτινες ελάμπρυναν την πόλιν...» κ.λπ., κ.λπ.

Ο Καρυωτάκης μπαίνει πρώτος στη λίστα· είναι πολύ δελεαστική περίπτωση προς επίδειξιν. Υπάρχει, πρώτα, η πανελλήνια ακτινοβολία του έργου του. Επειτα, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι εμάς δεν μας εμείωσε με καμιά αναφορά τύπου «Πρέβεζα», γιατί τότε θα συνασπιζόμασταν Τριπολίτες και Πρεβεζάνοι και θα αποποιούμαστε ομοθυμαδόν την τιμή...

Επιπλέον, η μοίρα τὸ ἔφερε να κατέχουμε ένα απτό, απτότατο δείγμα της εδώ παρουσίας του: Το σπίτι που γεννήθηκε. Η επιβίωσή του δεν οφείλεται τόσο στη συναισθηματική του αξία και σημασία. (Εδώ δεν γλίτωσε το σπίτι του Φωτάκου κι ας τον υποστήριζε κι ο Κολοκοτρώνης ως υπασπιστή του κι ως απομνημονευματογράφο των κατορθωμάτων του Αγώνα). Το Σκαγιαναίικο –το γένος της μάνας του ποιητή– ανήκε στα επιφανή γένη της Τρίπολης και το σπίτι που έχτισε διαθέτει κι αρχιτεκτονική αξία. Ετσι, κατάφερε να αποσπάσει μετ' επαίνων τη σφραγίδα των αρμοδίων υπηρεσιών και να κηρυχθεί διατηρητέο.

Το σπίτι, λοιπόν, αυτό διατηρεί ζωντανή την παρουσία του Καρυωτάκη στην Τρίπολη· μπορεί επίσης να επιδεικνύεται στους επισκέπτες της πόλης και να πείθονται και οι πλέον δύσπιστοι πως εδώ γεννήθηκε ο Καρυωτάκης, θέτοντες τας χείρας επί των τύπων των ήλων του. Και διαθέ-

τει πολλούς τέτοιους τύπους αυτό το σπίτι: παραθυρόφυλλα παίγνιο των καιρών, αδέσποτες πόρτες, πατώματα παραδομένα στο σαράκι· εν ολίγοις, «τα χάχανα του κόσμου και του ανέμου το σφύριγμα, του κρατούν το ίσο»...

Να επισκευασθεί το σπίτι

Το αίτημα που επί σειράν ετών διατυπωνόταν ήταν ν' αγορασθεί, επιτέλους, από κάποιο δημόσιο φορέα. Η επιθυμία εκπληρώθηκε τελευταία, που την κυριότητά του απέκτησε η «Περιφέρεια Πελοποννήσου». Οπότε στην καινούργια σελίδα, ένα νέο πρόβλημα χαρακτήκε: Να επισκευασθεί. Εντάξει. Αλλά για ποια χρήση; Η λύση που φαίνεται να προκρίνεται είναι να εγκατασταθούν εκεί υπηρεσίες της ιδιοκτήτριας αρχής. Ίσως δεν έχει ληφθεί σοβαρά υπόψη το ενδεχόμενο να απορρυθμίζονται διαρκώς οι εστεγασμένες δημόσιες υπηρεσίες από τη διαβρωτική καρυωτακική σάτιρα περί «μίσθιας δουλειάς», «μουτζουρωμένων αθώων λευκών χαρτιών», συνθηματικής γλώσσας του κυρίου τμηματάρχου και προπάντων το ενδεχόμενο να αντικατασταθεί η γνωστή –η υποσκάπτουσα το κύρος των θεσμών– αναγγελία «ίσως έρχεται ο Κύριος Νομάρχης!» με το «ίσως έρχεται ο Κύριος Περιφερειάρχης!».

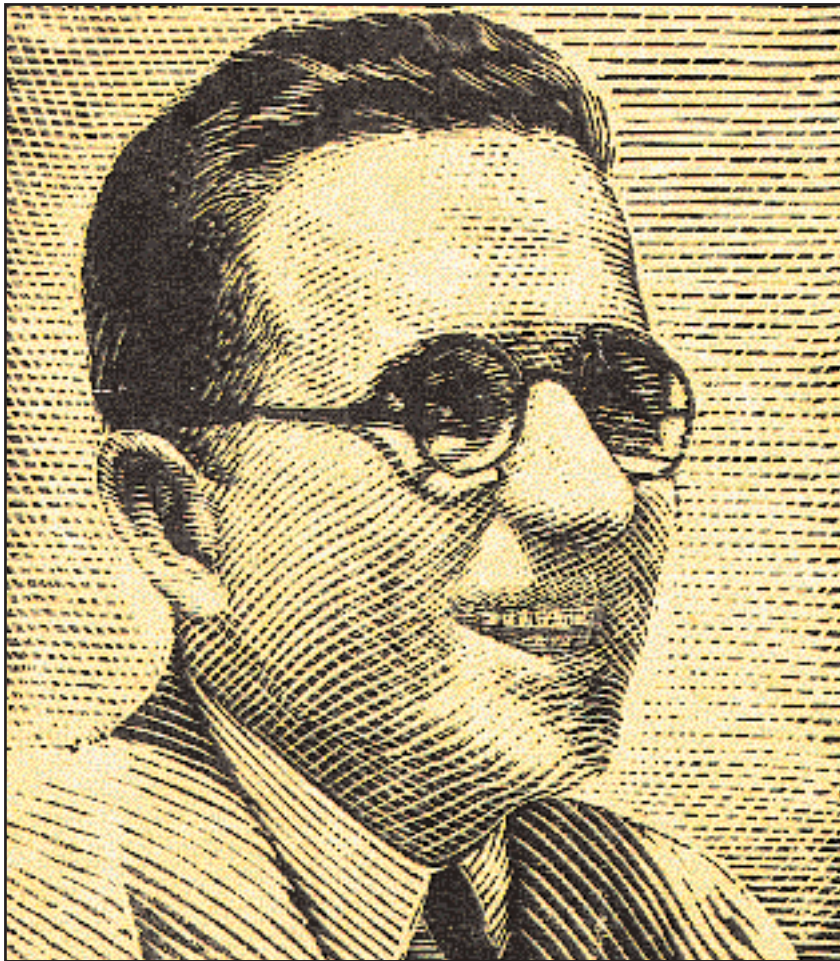
Θα ήταν προτιμότερο λοιπόν –μια ιδέα ρίχνουμε– να συνοικήσει ο Καρυωτάκης με άλλους εξ Αρκαδίας καλλιτέχνες (οίτινες ελάμπρυναν κ.λπ.), να στεγαστεί, δηλαδή, στο σπίτι του ένα Κέντρο Αρκαδικών Γραμμάτων και Τεχνών· όπως και νά 'χει το πράγμα, με το συνάφι του τα βρίσκει κανείς καλύτερα, παρά τις διαφορετικές περί αισθητικής αντιλήψεις...

Βέβαια, είναι γνωστό πως ο ποιητής αυτός είναι και λίγο μονόχωντος, λίγο άδολος. «Λίγο μακρύς ο φουκαράκος» για όλα τα μέτρα. Επιδίωξή του, η συμφιλίωση με το μηδέν και το άπειρο. Αυτή την ευχή επαναλαμβάνει κι ως προτομή στην πλατεία Ανεξαρτησίας, με απλανές βλέμμα και χωρίς να ενοχλεί τους διερχομένους. Εκείνοι προσπερνάνε γρήγορα· άλλες έγνοιες και βάσανα

Πάνω: Ο ποιητής (δεξιά) και η οικογένειά του, πιθανότατα το καλοκαίρι 1913. Κάτω: Δεύτερη φοιτητική φωτογραφία του Καρυωτάκη, πιθανώς το 1916 ή 1917. (Από το βιβλίο, Χρονογραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη, 1896 - 1928, Εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1989).

Ο Καρυωτάκης είναι ανάμεσα στα πολυχαραγμένα πρόσωπα της λογοτεχνίας. Εδώ σε αδημοσίευτο χαρακτηριστικό (ξυλογραφία σε όρθιο ξύλο) του Λάμπρου Ορφανού, 1950. Ο καλλιτέχνης δούλεψε με βάση φωτογραφία, δοσμένη απ' τον αδελφό του ποιητή. (Αρχείο Ν. Γρηγοράκη).

τους τρώνε· καθ' ότι η οδός Ερυθρού Σταυρού οδηγεί στην Πυροσβεστική, στο Στρατόπεδο Πεζικού, στο Παναρκαδικό Νοσοκομείο, στις φυλακές και στου Αγίου Αθανασίου το Κοιμητήριο...

Τα δύο μνημεία

Στην πλατεία Ανεξαρτησίας που αλήθηκε ο Καρυωτάκης μετά μια σύντομη παραμονή στην πολύβουη πλατεία Αρεως, όπου κρίθηκε πως δεν μπορεί να συνοικήσει με τον Κολοκοτρώνη. Αλλά και εδώ φαίνεται πως δεν του ταίριαζε η κεντρική θέση και μεταφυτεύτηκε δεξιά, όταν αριστερά ο Δήμος της Τρίπολης, ευγνωμονών, εγκατέστησε μια ανάγλυφη πλάκα προς τιμήν των απαχρονισθέντων από τα ναζιστικά στρατεύματα κατοχής. Ετσι, το ένα μάρμαρο δείχνει τη ράχη του στο άλλο.

Όμως υπάρχει, πραγματικά, μια τόσο μεγάλη διάσταση γνώμων; Το ηρωικό πνεύμα που σ' αυτή την πόλη γνώρισε στιγμές έκτακτης έξαρσης, αποκηρύσσει πράγματι μετά βδελυγμίας κάθε σχέση προς το πνεύμα του ποιητή; Ασφαλώς, θα απαντήσουν οι περισσότεροι. Διότι τι θέλει ένας πεισιθάνατος, που δεν άντεξε το βάρος του βίου κι επέλεξε την αιμωτική εθελούσια έξοδο, να μπλέκεται στους κύκλους του τσάμικου, όπου η λεβεντιά μπροστάρισα κάνει τα τσαλιμάκια της εκστασιασμένη, περιμένοντας τον εχθρό και τα βόλια του;

Ας μην είμαστε απόλυτοι. Της τόλμης υπάρχουν πολλές ποιότητες και διαβαθμίσεις. Κάποια γεύση της μπορούν να μας δώσουν οι «Σάτιρες» –τουλάχιστον– του Καρυωτάκη, που επέλεξε να περιλάβει στην τελευταία του συλλογή, υπό την επήρεια του «ελαφρού αέρα των Αρκαδικών βουνών», όπως σημείωσε ο ίδιος. Σ' αυτά τα ποιήματα –κολάφους αποσπάρβια το προσωπείο της κοινωνίας του καιρού του, έτσι που να γίνει ορατή η ασκήμια τους και να γεννηθεί η επιθυμία για μια άλλη, πιο ωραία μορφή. Ειδικότερα για την Ελευθερία, είναι φανερό πόσο πονάει που τη βλέπει να «σύρεται δούλη στρατώνος, τις δάφνες του Σαγαριού φορέσασα» και που την παζαρεύουν έμποροι, κονσόρτσια κι Εβραίοι. «Πεταλούδες χρυσές, οι Αμερικανοί, λογαριάζουν πόσα δολάρια κάνει το υπερούσιο μέταλλό της»...

Ειδικά αυτός ο τελευταίος στίχος έχω την εντύπωση ότι μπορεί να συμφιλιώσει τα δύο μνημεία της πλατείας Ανεξαρτησίας. Τώρα, μάλιστα, που τα συνθήματα, εξασθενημένα, δεν πετυχαίνουν να εκπορθήσουν τις καρδιές. Ο αιχμηρός σαρκασμός μπορεί να καταφέρει, έστω, ένα μικρό τσίμπημα.

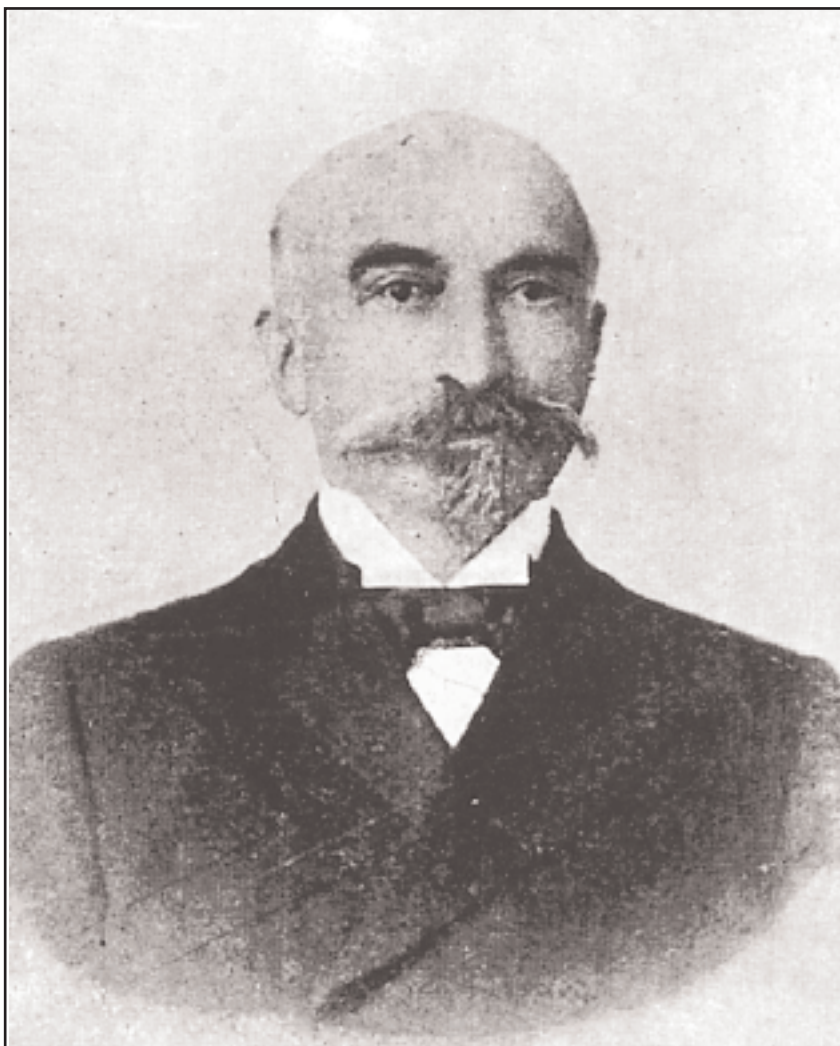
Σημείωση «Επτά Ημερών»: Η κ. Γεωργία Δάλκου είναι συγγραφέας του έργου «Κωνσταντίνος Γεωργίου Καρυωτάκης. Δημόσιος υπάλληλος εξ Αθηνών, μετατεθείς εις Πρέβεζαν εσχάτως...», εκδ. «Καστανιώτη», Αθήνα, 1986.

Κλυδωνίζεται τώρα, ως τα θεμέλια φρίττει, και το πηγαίνει ο Χρόνος το πατρικό μου σπίτι. Αξάφνα βλέπω να 'μαι ο τελευταίος, ο μόνος. «Ωδή σ' ένα παιδάκι» από τα «Ελεγεία»
Προφητικοί στίχοι του Καρυωτάκη για το πατρικό του σπίτι. Γενική αδιαφορία ή τραγική ειρωνεία;

Το Μαλλιαροπούλειο Θέατρο

Θεμελιώθηκε πριν από ενενήντα χρόνια και σημάδεψε τα πολιτιστικά δρώμενα της πόλης

Ιωάννης Μαλλιαρόπουλος, (1847-1919). Ο φιλότεχνος και οραματιστής γιατρός που δώρισε στην Τρίπολη το Δημοτικό Θέατρο.

Του Νίκου Γρηγοράκη

Ιστορικού Τέχνης

ΣΤΗΝ ΤΡΙΠΟΛΗ, από τα τελευταία είκοσι χρόνια του περασμένου αιώνα, γίνονταν αξιοζήλευτες θεατρικές, μουσικές και γενικότερα καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, σε σύγκριση με τις άλλες επαρχιακές πόλεις της Πελοποννήσου. Οι αυξανόμενες θεατρικές ανάγκες στα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα δίνουν την ευκαιρία στον οραματιστή Τριπολίτη γιατρό Γιάννη Μαλλιαρόπουλο να εκπληρώσει μια επιθυμία που από καιρό φαίνεται είχε ωριμάσει μέσα του, να προσφέρει κάτι στην πόλη που τον ανέδειξε.

Η καλή μοίρα της αρκαδικής πρωτεύουσας, επικουρούμενη από την ανάγκη να αποκτήσει η πόλη μια στέγη-αίθουσα για την τέχνη και η

επιθυμία του φιλόμουσου και θεατρόφιλου γιατρού υπήρξε η αιτία για να ανεγερθεί το Δημοτικό Θέατρο στη θέση του Καποδιστριακού Σχολείου. Ετσι γεννήθηκε το «Μαλλιαροπούλειο», ένα από τα κομψότερα θέατρα της Ελλάδος.

Βέβαια, την ίδια εποχή παρουσιάζει ανάπτυξη κοινωνική και οικονομική, συνθήκες καθόλου άμοιρες της καλλιτεχνικής ανόδου μιας κοινωνίας.

Ετσι, στην Τρίπολη των 11.800 κατοίκων, αρχίζει να κτίζεται το θέατρο, σε μια εποχή που η αρχιτεκτονική της δεν έχει να επιδείξει εντυπωσιακά κτίρια.

Το Δημοτικό Θέατρο της Τρίπολης, λοιπόν, ήταν ένα εντυπωσιακό κτίριο για την εποχή του και φέρνει έντονα τα στοιχεία της νέας τότε αρχιτεκτονικής μόδας (Νέο-Μπα-

Εξωτερική γύψινη διακόσμηση του θεάτρου. Παράσταση «προσωπείου» σε γκροτέσκ ύφος, στολίζει την πρόσοψη, 1976.

ρόκ). Το αρχιτεκτόνημα του θεάτρου ανήκει ρυθμολογικά στον «Εκλεκτικισμό».

Αρχιτεκτονικό χρονικό

Στην πρώτη δεκαετία του αιώνα (1900 - 1910) επικρατεί ο Εκλεκτικισμός και το Νέο Μπαρόκ στις αρχιτεκτονικές κατασκευές. Η περίοδος αυτή είναι επηρεασμένη από τους αρχιτέκτονες που σπούδασαν στη Δυτ. Ευρώπη και κυρίως από τους αρχιτέκτονες της Γαλλικής Σχολής.

Ο κυριότερος εκφραστής της Γαλλικής Σχολής και από τους σπουδαιότερους Έλληνες αρχιτέκτονες της εποχής αυτής, είναι ο Αναστάσιος Μεταξάς, ο οποίος ανέλαβε να εκπονήσει και τα αρχιτεκτονικά σχέδια του Μαλλιαροπούλειου.

Ο Αναστάσιος Μεταξάς είχε εκπονήσει τα σχέδια του Μαλλιαροπούλειου με πρότυπο αυστριακό θέατρο. Αναγκάστηκε όμως, σύμφωνα με το χρηματικό ποσό που είχε διαθέσει ο δωρητής του, να επιφέρει αλλαγές. Ετσι, μίκρυνε το χώρο της αίθουσας των θεατών και αύξησε τις διαστάσεις της σκηνής, των καμαρινιών και των μηχανικών εγκαταστάσεων. Τη δυσανάλογη διαφορά που δημιουργήθηκε μεταξύ του όγκου της σκηνής και της αίθουσας κάλυψε με έξυπνες πρόσθετες αρχιτεκτονικές γραμμές.

Αλλά, ας δούμε μερικά στιγμιότυπα στο χρονικό της κατασκευής του: Το 1903 αρχίζουν οι προπαρασκευαστικές ενέργειες (πράξη δωρεάς, εκπόνηση σχεδίων, κ.α.). Το 1905 (Σεπτέμβριος) κατετέθη ο θεμέλιος λίθος. Το 1909 (Δεκέμβριος) τελείωσε ο εσωτερικός διάκοσμος του θεάτρου από ειδικούς τεχνίτες κάτω από την οδηγία του Γάλλου καλλιτέχνη Ζολί.

1910 Εγκαίνια - Πανηγυρική τελετή: Ας δούμε όμως λεπτομέρειες των εγκαίνιων και της περιγραφής του πανηγυρικού μέσα από τη ατμόσφαιρα της εποχής εκείνης, από την εφημερίδα «Μωρέας» φ. 382 της 14 Φεβρουαρίου 1910: «Την παρελθού-

Θεατρικά προγράμματα παραστάσεων της εποχής.

σα Κυριακή ετελέσθησαν τα εγκαίνια του θεάτρου μας. Τα καθίσματα είναι πανόμοια με εκείνα του Βασιλικού Θεάτρου. Οι εξώστες και τα θεωρεία είναι ασφυκτικώς πεπληρωμένα. Την 10.30 π.μ. αίφνης αναφαίνεται προσερχόμενος ο κ. Μαλλιάρopoulos προπορευομένης της μουσικής, ακολουθούμενος υπό της επιτροπής, των επισήμων, των στρατιωτικών και πολιτικών αρχών και πλείστου άλλου κόσμου.

Θεατρικό χρονικό

Περίοδος 1910-1993: (7 Φεβρουαρίου 1910). Η «πρώτη» δόθηκε από το θίασο Ροζαλίας Νίκα - Ευτυχίου Βονασέρα. Έργο: «Η δις Σοκολάτα» του Γκραβώ.

Η εφημερίδα «Μωρέας» γράφει: «...Η εναρκτήριος παράστασις του «Μαλλιανοπούλειου θεάτρου». εγένετο την Κυριακήν 7η Φεβρουαρίου 1910 εν τω μέσω καταμέστου αιθούσης, προ της οποίας ενεφανίσθη επιμελώς συγκροτημένος ο θίασος Βονασέρα - Νίκα και εποίησατο έναρξιν της σειράς παραστάσεων του με την γλυκειάν κωμωδία του Γκραβώ «Η δις Σοκολάτα», ήτις εσημείωσε μεγάλην επιτυχίαν, παιζομένη την στιγμήν αυτήν εν Παρισίοις (!)».

Στην περίοδο αυτή (1910-1933) η λειτουργία του θεάτρου με την πράξη αριθ. 205/1909 του δημοτικού συμβουλίου δόθηκε σ' επιτροπή, με τριχρόνη θητεία και επίτιμο πρόεδρο το δήμαρχο. Ιδιαίτερος κανονισμός ρύθμιζε τη λειτουργία του θεάτρου και τις αρμοδιότητες της επιτροπής.

Στο διάστημα αυτό φαίνεται πως το θέατρό μας δεν γνώρισε και μεγάλες θεατρικές δόξες. Κυρίως χρησιμεύει για εκδηλώσεις διαφόρων πολιτιστικών σωματείων ή για μουσικές βραδιές.

Περίοδος 1933-1940: Ο δήμος νοικιάζει το θέατρο στον επιχειρηματία Γ. Χριστόπουλο. Τα καθίσματα γίνονται 400. Φαίνεται πως στην περίοδο αυτή το θεατράκι γνώρισε «πιένες». Από τη σκηνή του πέρασαν σύμφωνα με πληροφορίες οι ηθοποιοί: Μαρίκα Κοτοπούλη, Αγγλόπουλος, Κυπαρίσσης, κ.ά. Η ιδιωτική πρωτοβουλία έκανε και πάλι το θαύμα της.

Περίοδος 1940-1946: Η γερμανική κατοχή, ο εμφύλιος πόλεμος σταμάτησαν τη λειτουργία του. Το 1941, τα ιταλικά στρατεύματα αρπάζουν τις βαρύτιμες κουρτίνες, τ' αγάλματα, τα ζωγραφικά σκηνικά. Έτσι αρχίζει η αρχή του τέλους για το καλαίσθητο και κομψό θέατρο της Τρίπολης.

Περίοδος 1946-1961: Ξαναλειτουργεί και πάλι από τον θεατρικό επιχειρηματία Χριστόπουλο. Στο διάστημα αυτό παίζουν διάφοροι περιοδεύοντες θίασοι από την Αθήνα. Εχουμε, όμως, μέσα από αυτούς μερικές θεατρικές αναλαμπές. Αλλά σιγά σιγά καθώς τα χρόνια περνούν η αίθουσα κυρίως μετατρέπεται σε κινηματογράφο. Έτσι το θέατρο, μετατρέπεται σε κινηματο-θέατρο.

Περίοδος 1961-1978: Τα τελευταία χρόνια το εγκαταλειμμένο θεατράκι της Τρίπολης περνάει από διάφορους επιχειρηματίες.

Μαλλιανοπούλειο Θέατρο. Θεμελιώθηκε πριν από 90 χρόνια στις 3 Σεπτεμβρίου του 1905. Ο Αναστάσιος Μεταξάς είχε εκπονήσει τα σχέδια με πρότυπο ένα αυστριακό θέατρο. (Φωτ. Γ. Κομποχόλης).

Η Φιλαρμονική Εταιρεία Τρίπολης, με διευθυντή τον R. Campanile έδωσε μια θρησκευτική-φιλολογική και μουσική βραδιά το 1931 στο Μαλλιανοπούλειο Θέατρο. Η σπάνια φωτογραφία είναι ενθύμιο εκείνης της βραδιάς με τον διευθυντή στη μέση και γύρω του τη χορωδία της Τρίπολης.

Ο Δήμος ικανοποιείται με ανώτερο ενοίκιο 3.500 δρχ. το μήνα. Στο φουαγιέ του γίνονται εκθέσεις ζωγραφικής. Περιοδεύοντες ακροβάτες και ταχυδακτυλουργοί δίνουν παραστάσεις λίγων ημερών. Όταν παύει πια να αποδίδει και σαν κινηματογράφος -βλέπετε η αίθουσα του είχε μικρό αριθμό θέσεων, εξαλλου είχε να συναγωνιστεί και τις νέες αίθουσες κινηματογράφου που έχουν ανοίξει στο μεταξύ- παραδίδεται και πάλι στο Δήμο της Τρίπολης, σε απελπιστική κατάστα-

ση. Το έχει εγκαταλείψει αφύλακτο και απροστάτευτο. Ο καθένας μπαίνει μέσα, αρπάζει, εξαθλιώνει, ρημάζει. Οι χειμώνες το δέρνουν. Το Μαλλιανοπούλειο, μην αντέχοντας άλλο την ατίμωση, από περηφάνεια αποφασίζει να αυτοκτονήσει...

Μια νύχτα του χειμώνα του 1975. ακριβώς 70 χρόνια από τη χρονολογία της θεμελίωσής του (1905) - Τι τραγική σύμπτωση- καταρρέει με θόρυβο η σαπισμένη στέγη του, καταστρέφοντας ανεπανόρθωτα το εσωτερικό του θεάτρου και απο-

τελειώνοντας την ανιστόρητη φθορά που από αρκετά χρόνια είχε αρχίσει και στην οποία οδήγησε η εγκληματική αδιαφορία και η απαράδεκτη εγκατάλειψή του. Από 'δώ αρχίζει ουσιαστικά η εκστρατεία της διάσωσης του.

Ο καθηγητής-αρχιτέκτονας κ. Σόλωνας Κυδωνιάτης καλείται να κάνει τις απαραίτητες αποτυπώσεις και να αποκαταστήσει το θέατρο. Το 1977, το θέατρο απόκτησε καινούργια στέγη. Από 'δώ και πέρα θα σταματήσει μόνο η παραπέρα φθορά.

«Γενικός Γραμματέας» του Ηλία Στ. Καπετανάκη καλοκαίρι 1992.

Το Θέατρο στην Τρίπολη

Η «Θεατρική Ομάδα Τριπόλεως» συνεχίζει μια πλούσια παράδοση...

Από την παράσταση του έργου «Αυγό» του Φελισιέν Μαρσό που δόθηκε τον περασμένο Αύγουστο από τη «Θεατρική Ομάδα Τριπόλεως» στο Μαλλιαροπούλειο Θέατρο.

Της **Γεωργίας Δάλκου**

Φιλολόγος, προέδρου της «Θεατρικής Ομάδας Τριπόλεως»

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ όπως μας πληροφορούν οι κιτρινισμένες σελίδες εφημερίδων, περιοδικών και θεατρικών προγραμμάτων, διεκδικούσε μια από τις πρώτες θέσεις στα ενδιαφέροντα των κατοίκων της Τρίπολης, κατά το πρώτο μισό του αιώνα μας. Κυρίως, γιατί διέθετε μια φιλόξενη στέγη: Το λαμπρό «Μαλλιαροπούλειο θέατρον» επί της σκηνής του οποίου κατασκηνωναν για εβδομάδες οι πιο γνωστοί αθηναϊκοί θίασοι, μεταφέροντες –ενώπιον ενός κοινού υποψιασμένου και μάλλον απαιτητικού– τις παραστάσεις που είχαν χειροκροτηθεί στα θέατρα της πρωτεύουσας.

Παράδοση

Από τη στιγμή που η φθορά άρχισε να παίζει στο Μαλλιαροπούλειο το πολύπρακτο δράμα της, η τέχνη του θεάτρου έπαψε να έχει ουσιαστικό ρόλο στα πολιτιστικά δρώμενα της πόλης μας. Πού και πού κάποιοι ηλι-

κιωμένοι ξεπεζεύουν στο πάλοι ποτέ λαμπρό θέατρο και με τρέμουσα φωνή αναμνησκονται ημερών αρχαίων μέσα σ' ένα αρμόζον σκηνικό: πλούσιοι ιστοί αραχνών στις γωνιές, δαιδαλώδεις υπόγειες διαδρομές σαρακιών στα ξύλα και το μπαγλαντί που αποκαλύπτει τα σπλάχνα του μέσα στα πρώην θορυβώδη καμαρίνια. Την τρυφερή αφήγηση διακόπτουν συχνά πυκνά τα φτεροκοπήματα των περιστεριών που βρήκαν, ως φαίνεται, ένα λειτουργικό χώρο για να στεγάσουν τον κύκλο της ζωής τους και να ικανοποιήσουν όλες τις φυσικές τους ανάγκες.

Η θεατρική παράδοση, συνεπώς, δεν επιδόθηκε στους νεότερους Τριπολιτισιώτες μέσα από τα γνωστά κανάλια, δεν εκφράζεται ως βίωμα, αισθητική καλλιέργεια, επαρκές αισθητήριο που μπορεί –χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια– να ξεχωρίσει την ήρα από το στάρι. Το πολύ πολύ, για όσους ρίχνουν και κανένα βλέμμα στο παρελθόν, η παράδοση να σημαίνει χρονολογίες, κάποια ονόματα και προπάντων κτίσματα τόσων τετραγωνικών και της τάδε αρχιτεκτονι-

κής μορφής, στοιχεία που είναι επιβεβλημένο να αναφερθούν στις αιτήσεις που κατατίθενται προς άγραν των κοινοτικών κονδυλίων.

Γι' αυτό, όσοι θέλουν να ρίξουν ανεμόσκαλες, μήπως και η μετέωρη παράδοση προσγειωθεί στο παρόν, ξεφυλλίζουν τον κιτρινωμένο Τύπο και τα παλιά θεατρικά προγράμματα. Για να είμαστε ειλικρινείς, προπάντων αναζητούν υποστυλώματα της καταπτημένης τους υπερηφάνειας και ξεθάβουν ονόματα θεατρικών συγγραφέων, ηθοποιών και σκηνοθετών πανελληνίου ακτινοβολίας που έχουν αρκαδική τη ρίζα.

Καθώς τα γενεολογικά δέντρα χαράσσονται επί χάρτου -πάππου προς πάππου και με όλες τις διακλαδώσεις εξ αίματος και εξ αγχιστείας- συνεχώς ανακαλύπτονται κλάδοι που φτάνουν μέχρι την Αρκαδία και τη συνδέουν με τους κορμούς που στήριζαν το οικοδόμημα του θεάτρου στη νεότερη Ελλάδα. Παράλληλα γίνεται η νενομισμένη απονομή τιμών στο απώτερο, αρχαιοελληνικό, παρελθόν, καθώς η εκείθεν άντληση επιχειρημάτων αποδεικνύει πως είμαστε οι νόμιμοι κληρονόμοι μιας σπουδαίας θεατρικής περιουσίας, καθ' ότι και οι Σειληνοί βέροι Αρκάδες ήταν και η αρχαιολογική σκαπάνη έχει προσκρούσει σε έξι αρχαία θέατρα εν Αρκαδία, μέχρι σήμερα.

Περιοδεύοντες θίασοι

Ωστόσο, το παρόν δεν λέει να φιλοτιμηθεί και να φανεί αντάξιο των αρχαίων περγαμηνών. Το θέατρο στη σημερινή Τρίπολη ακολουθεί την πεπατημένη. Όπως συμβαίνει με όλες σχεδόν τις μικρές επαρχιακές πόλεις, την παρακάμπουν οι σοβαρών προδιαγραφών περιοδεύοντες θίασοι, τη στιγμή μάλιστα που η μόνη θερινή θεατρική στέγη που διαθέτουμε είναι το αρχαίο θέατρο της Μαντινείας, στέγη επισφαλής, αφού συχνά οι ξαφνικές θερινές μπόρες μαστιγώνουν το μαντινειακό πεδίο και στην ορχήστρα τρίζουν -υπό τα αβέβαια πέλαμα των ηθοποιών- τα πυκνά ξερά χόρτα. Οσο για τη χειμερινή περίοδο, η κατ' επίφαση σκηνή του μόνου επιβιώσαντος κινηματογράφου επιβάλλει συμπύξεις, προσεκτικά μικρά βήματα και ειδικό σκηνογραφικό σχεδιασμό. Υπάρχουν, βέβαια, και θίασοι που δεν τους πτοούν οι αντιξοότητες. Και ανήκουν συνήθως στους γνωστούς εκείνους που διατυμπανίζουν την άφιξή τους με την επικόλληση πολλά υποσχόμενων αφισών στις κολόνες όπου τα χαμόγελα των τηλεοπτικών αστέρων προσπαθούν να παρηγορήσουν τους τεθλιμμένους συγγενείς των προγραμμάτων κηδείων και μνημοσύνων, τα οποία συχνά επικαλύπτουν. Τα χαμόγελα είναι πολύχρωμα, στοχαστικά, αλλά ευδιάκριτον είναι και το βεβιασμένο του χαρακτήρος των, καθότι πρέπει να βιαστούν να εκφραστούν πριν εκπνεύσει το σίριαλ και σβήσει η θνησιγενής των λάμψις. Αν ο τίτλος και οι χαρακτήρες του αναγγελόμοιου έργου παραπέμπει άμεσα στο σίριαλ, η επιτυχία είναι δεδομένη, θα κοπούν πολλά εισιτήρια και το κοινό δεν θα χρειαστεί καν να παρακολουθεί τα επί σκηνής διαδραματιζόμενα διότι έ-

Η τελευταία παραγωγή: «Μάνα, μητέρα, μαμά» του Γ. Διαλεγμένου. Χειμώνας 1995.

χει προηγηθεί η κατάλληλη, από τη μικρή οθόνη, προεκπαίδευσις· γι' αυτό και το κοινό επιδίδεται πρωτίστως στην παρατήρηση των σουσουμιών του κορμιού των πρωταγωνιστών, τα οποία κριτικάρει ενίοτε και μεγαλοφώνως.

Ψευδαισθήσεις

Από την κατάσταση αυτή επωφελούμαστε και εμείς, η «Θεατρική Ομάδα Τρίπολης», αφού οι θεατές μας -επειδή κρίνουν συγκρίνοντας- βρίσκουν πως οι παραστάσεις μας είναι ανωτέρου επιπέδου, τρέφοντας έτσι τις αυταπάτες μας και ανανεώνοντάς τις επί σειρά ετών. Φροντίζουμε, ωστόσο, να ψαλιδίζουμε κατά τακτά διαστήματα τα φτερά των ψευδαισθήσεών μας, για να μη χάσουμε την επαφή με την πραγματικότητα, όπως παθαίνουν συχνά οι ερασιτέχνες. Η δράση μας απλώς στηρίζεται πάνω στην πεποίθηση, ότι η πολιτιστική ανάπτυξη στην επαρχία δεν πρόκειται να συντελεστεί με τους ντόπιους πάντα στη θέση του παθητικού ακροατή ή θεατή, γιατί, όταν οι εξ Αθηνών εξορμώντες αποσυρθούν, θα μείνουμε πάλι εμείς κι εμείς, περιφερόμενοι από καφετερίας εις καφετερίαν και από ταβέρνας εις ταβέρναν. Το προσφιλές αυτό δρομολόγιο δεν έχουμε, βέβαια, την ψευδαίσθηση πως θα το αλλάξουμε εμείς, μια δραξ ανθρώπων. Πολύ συχνά, εξ άλλου, κι εμείς εγείρουμε το κρασοπότηρο εις υγείαν, χωρίς να ονομάζουμε αυτή την κίνηση σπονδή στο Διόνυσο! Αλλά έχουμε τη δυνατότητα να κάνουμε και μια

Μάρτιος 1995. Η Εταιρεία Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων απονέμει στη «Θεατρική Ομάδα Τρίπολης» τιμητική διάκριση. Στιγμιότυπο από τη βράβευση με τους συγγραφείς: Γ. Χριστοφιλάκη, Σπ. Παπαδογεώργο, Γ. Παπακυριάκη και Ν. Περέλη.

άλλη διαδρομή· να πάμε ως το υπόγειο της οδού Φιλελλήνων, όπου ο χειμώνας σα να περνάει πιο γρήγορα, καθώς πάνω στα σανίδια μιας μικρής σκηνής ο θεατρικός λόγος καταβάλλει προσπάθειες να γίνει κίνηση και έκφραση, χαρίζοντάς μας μια γεύση πληρότητας και συσσωρευόμενες ωραίες αναμνήσεις.

Συχνά, για να αποκρούσουμε τις εφόδους της λήθης, ξεφυλλίζουμε τα άλμπουμ με τις φωτογραφίες από τις

παραστάσεις μας. Και ξαφνιαζόμαστε που καταφέραμε να παίζουμε ως τώρα χωρίς να αδράξουν κάποια σάνιδα της σκηνής οι θεατές και εκφραζόμαστε θεατρικά σε μια πόλη, όπου οι συμπολίτες θεατές έχουν πολλά περιθώρια αντοχής και ανοχής. Κι έτσι μπορούν και παρακολουθούν και χειροκροτούν επί δέκα έτη τους επί σκηνής ακροβατισμούς μας. Τι να κάνουμε, λοιπόν, κι εμείς; Συναχίζουμε...

Πολιτιστικοί σύλλογοι

Αξιοσημείωτη παρουσία με πολύπλευρο και καθοριστικό ρόλο στην πρόοδο του τόπου

Του **Βασίλη Ν. Κρεμμύδα**

ΣΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ της πόλεως συνέβαλαν σωματεία με παράδοση δεκαετιών, όπως και άλλα νεώτερα, που η στενότητα ενός δημοσιογραφικού αφιερώματος δεν μας επιτρέπει την ονομαστική αναφορά. Ωστόσο, ορισμένοι πολιτιστικοί φορείς θα απαιτούσαν ιδιαίτερη μνεία. Διακρίνεται ανάμεσα σε αυτούς η Φιλαρμονική που ιδρύθηκε το 1893, με πρώτο αρχιμουσικό τον Αθ. Γιοχάλα. Στη μνήμη των παλαιότερων διασώζεται η μπάντα τα καλοκαιρινά βράδια στην πλατεία Αρεως. Στη μουσική παράδοση της πόλεως συνέβαλαν ουσιαστικά και οι χορωδίες.

Μουσικά σωματεία

Το 1917 ιδρύθηκε Σχολική Χορωδία με διευθυντή τον δάσκαλο Θ. Καλδή. Το 1919 ο μουσικός και πρωτοψάλτης στον καθεδρικό Ναό του Αγίου Βασιλείου Ιωάννης Παναγιωτόπουλος-Κούρος δημιούργησε θαυμάσια εκκλησιαστική χορωδία. Εγραψε βιβλία για τη θρησκευτική και αρκαδική μουσική και μελοποίησε πολλά δημοτικά τραγούδια, που τα τραγούδησε ο ίδιος. Το 1924 ο καθηγητής Μουσικής Κ. Λάβδας δημιούργησε κάποια μουσική κίνηση. Την ίδια εποχή, μια άλλη συτροφιά υπό τον βαρύτονο Γεώργιο Κωνσταντινίδη, ασχολήθηκε με το χορωδιακό τραγούδι. Αργότερα, με τη συμμετοχή μαθητών του Γ. Φούλια ιδρύθηκε ο Σύλλογος Εθνικής Λογοτεχνίας και Καλλιτεχνίας. Το 1928 στελέχη του ΣΕΛΚ και ο Κ. Λάβδας με μαθητές του συγκρότησαν μαντολινάτα και μικρή χορωδία. Το 1929 η Φιλαρμονική οργάνωσε χορωδία υπό τη διεύθυνση του Καμπανίλε. Αργότερα ιδρύθηκε η Φιλική Χορωδία Τριπόλεως (ΦΙΧΟΤ), η οποία μετονομάστηκε Μουσικός Ομίλος Τριπόλεως (ΜΟΤ).

Το 1940 ο Μίκης Θεοδωράκης που πέρασε τα νεανικά του χρόνια στην Τρίπολη –όπου ο πατέρας του υπηρετούσε ως διευθυντής νομαρχίας– οργάνωσε νεανική χορωδία. Και γράφει στο αυτοβιογραφικό του βιβλίο «Οι δρόμοι του Αρχάγγελου»: «Πλησίαζαν Χριστούγεννα και τότε μου ήρθε μια μεγαλοφυής ιδέα. Να οργανώσουμε χορωδία, να πούμε τα κάλαντα, να φτιάξουμε δέματα, να τα πάμε στο Λουτράκι, να τα δώσουμε στους τραυματίες και να πούμε και τα κάλαντα. Για την Τρίπολη αυτή η χορωδία ήταν ένα γεγονός. Ημαστέ πάνω από πενήντα φωνές. Εγώ στο μέσον διήθυνα. Πρώτη φορά στη ζωή μου. Παραμονή Πρωτοχρονιάς πήγαμε στο Λουτράκι, με δύο λεωφορεία, όπου δώσαμε συναυλίες. Εκτός από τα γνωστά τραγούδια, ήταν κι ένα δικό μου το “Μεσ’ στην καρδιά μου κλείνω την Ελλάδα”».

Η Φιλαρμονική ιδρύθηκε το 1893, επί δημαρχίας Αθαν. Χριστόπουλου. Στην πρώτη δεκαετία του αιώνας μας είχε σαράντα όργανα.

Στις αρχές του αιώνα δημιουργήθηκε τμήμα μαντολινάτας, που οργάνωσε ο Απόστολος Μονάντερος.

Σήμερα υπάρχουν στην Τρίπολη δύο μεγάλα χορωδιακά συγκροτήματα: η χορωδία ΟΡΦΕΥΣ που ιδρύθηκε το 1979. Αρχικά είχε μικτή χορωδία και ανδρική εκκλησιαστική χορωδία με διευθυντή τον Β. Τζαβάρα. Τον Μάρτιο 1989 δημιούργησε και παιδική χορωδία με διευθυντή τον Μ. Γαργαλιώνη και ύστερα την Χ. Αθανασοπούλου. Ο ΟΡΦΕΥΣ συμμετείχε σε πολλές πανηγυρικές συναυλίες στη χώρα μας και το εξωτερικό. Και η Χορωδία Τρίπολης που ιδρύθηκε το 1985. Έχει τμήματα μικτής χορωδίας, παιδικής και εκκλησιαστικής, με διευθυντή τον Μ. Γαργαλιώνη. Ηδη η χορωδία παρουσιάζει πλούσια δράση με συναυλίες στο εσωτερικό και το εξωτερικό.

Στα νεώτερα σωματεία, έχουμε ακόμη τον Φιλοτεχνικό Όμιλο που ιδρύθηκε το 1965 και συσπειρώσε πολλούς πνευματικούς ανθρώπους του τόπου. Η θεατρική ομάδα του ομίλου στάθηκε ο πρόδρομος του σημερινού ανεξάρτητου συλλόγου με πρόεδρο τη φιλόλογο Γ. Δάλκου.

Τη χορευτική παράδοση συνεχίζει το Λύκειο Ελληνίδων, ο Χορευτικός Όμιλος Τριπόλεως και το χορευτικό συγκρότημα «Αρκαδιανή».

Η χορωδία της Τρίπολης στις αρχές του αιώνα μας

Εικαστικοί - γλύπτες

Τέλος, σημαντική είναι η παρουσία του Συλλόγου Αρκάδων Εικαστικών. Με ιδρυτικά στελέχη τους ζωγράφους Νίκο Ασημακόπουλο, Τάκη Πολύδωρα και Λεων. Παπακωνσταντίνου και εικοσιένα μέλη. Παλαιότερα ο Ιω. Κούρος, πτυχιούχος της ΑΣΚΤ, φιλοτέχνησε αιογραφίες. Ο Αντ. Γκλίνοσ, ζωγράφος, αιογράφος, συντηρητής βι-

βλίων με σπουδές στη Ρώμη. Έχει εργαστεί για τη διάσωση βιβλίων στη Φλωρεντία, κωδίκων στη Μονή της Αγίας Αικατερίνης του Σινά, στην αποκατάσταση χειρογράφων στο Άγιον Όρος και στη συντήρηση πατύρων στη Βεργίνα.

Ο Δημ. Ταλαγάνης, ζωγράφος και αρχιτέκτων, με σημαντική καλλιτεχνική δραστηριότητα μέχρι τώρα.

Φιλοτέχνησε την ποιμαντορική ράβδο του Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α΄. Πρόσφατα, ετοίμασε έκθεση στο Ν. Δελχί των Ινδιών και μια άλλη στο θέατρο Μπολσόι της Μόσχας. Ένας άλλος ταλαντούχος ζωγράφος και σκιτσογράφος, ο Κώστας Δανιγγέλης, πραγματοποιεί επιτυχείς εκθέσεις στο εσωτερικό και το εξωτερικό.

Αναφορικά προς τη γλυπτική, παλαιότερα ο Καλούμενος και τώρα ο Αλέκος Δελής και ο Τάκης Πολύδωρας, γλύπτες αυτοδίδακτοι, δημιουργούν έργα αξιόλογα. Με την ευκαιρία αυτή θα αναφέρουμε ότι στο παλιό κοιμητήριο της πόλεως υπάρχουν θαυμάσια μνημεία με περίφημα μαρμάρινα γλυπτά, έργα υψηλής τέχνης.

Φιλοτεχνικός Όμιλος Τριπόλεως

Του Γ. Βλάση

Φιλόλογος, τ. προέδρου του Φιλοτεχνικού Ομίλου Τριπόλεως

ΓΙΑ ΤΗΝ πόλη και τις πνευματικές της ανάγκες υπάρχει ένας σύλλογος, που φέτος συμπληρώνει (20) χρόνια δημιουργικής δράσης (1974-1994) υπήρξε και μια τριχρονη προδικτατορική παρουσία του, διαλύθηκε βέβαια στη διάρκεια της επταετίας, επανιδρύθηκε με την κατάρρευση της και είναι γνωστός στο Πανελλήνιο, τουλάχιστον σε όσους ασχολούνται με τα πολιτιστικά μας πράγματα. Είναι ο Φιλοτεχνικός Όμιλος Τριπόλεως, η πολιτιστική, πράγματι, καρδιά της Τρίπολης. Δημιουργήμα ανήσυχων και εκλεκτών συμπολιτών ο Φιλοτεχνικός αριθμεί ανάμεσα στα μέλη του ό,τι εκλεκτότερο έχει να παρουσιάσει η κοινωνία της Τρίπολης. Διαθέτει εντευκτήρια 200 τ.μ. περίπου, όπου μπορεί κανείς να περάσει όμορφα και πολιτισμένα κάποιες βραδινές ώρες, να διαβάσει, να παίξει σκάκι και άλλα πνευματικά παιχνίδια, να συναντήσει φίλους.

Ο Φιλοτεχνικός έχει μια πλού-

Το εντευκτήριο περίπου 200 τ.μ. του Φιλοτεχνικού Ομίλου Τριπόλεως.

σια και πολύπλευρη δράση: Διαλέξεις, Συζητήσεις, Διαγωνισμοί, Εκδόσεις, Θεατρικές παραστάσεις, Κινηματογραφική Λέσχη, Σκακιστική ομάδα, Μουσικές και Λογοτεχνικές βραδιές, Παρεμ-

βάσεις σε τοπικά προβλήματα κ.λπ. Έχει κατά καιρούς φιλοξενήσει και παρουσιάσει στο κοινό της Τρίπολης προσωπικότητες της Πολιτικής, των Γραμμάτων, των Τεχνών και Επιστημών.

Δυστυχώς και ο Φιλοτεχνικός όπως όλα, ίσως, τα πολιτιστικά σωματεία της χώρας, περνάει σήμερα δύσκολες ώρες. Αιτία το οικονομικό! Εδώ ακριβώς χρειάζεται η βοήθεια της Πολιτείας αλλά και η ευαισθητοποίηση των φίλων του - παλαιών και νέων. Η διάλυση του Φιλοτεχνικού θα ήταν για την πόλη μια τρομερή απώλεια, την οποία όλοι θα αισθανθούν, όταν όμως θα είναι πολύ αργά...

Η πνευματική ζωή της Τρίπολης είναι βέβαια και αυτόφωτη. Μέσα σε μύριες δυσχέρειες εμφανίζονται συμπολίτες, που με το έργο τους καταγράφουν τοπικές μνήμες ή προσωπικές ανησυχίες.

Σημειώνω τον λογοτέχνη Β. Μπενόπουλο, την ποιήτρια Γ. Παπαβασιλείου, τον ακάματο μελετητή της παλιάς Ντρομπολιτσάς Δ. Παπαντωνόπουλο, τον αυτοδίδακτο ζωγράφο - λαογράφο Τ. Ρούνη, τον γιατρό Π. Αλεξόπουλο, τον δάσκαλο Γ. Μαγκλάρη - που μέσα στο '94 πλούτισαν θετικά τη συγγραφική παραγωγή της πόλης μας.

Παιδαγωγική Ακαδημία

Παρήγαγε κατά τον υπερπεντηκονταετή βίο της σπουδαίο εκπαιδευτικό και πνευματικό έργο

Παιδαγωγική Ακαδημία. Το παλιό κτίριο (Φωτ. Χ. Μαρινόπουλος).

Του Χ. Μαρινόπουλου

τ. καθηγητή της Π.Α.

Ο ΘΕΣΜΟΣ των Παιδαγωγικών Ακαδημιών στην Ελλάδα, που αντικατέστησε το 1933 το θεσμό των διδασκαλείων –σχολεία σπουδών των διδασκάλων– για να αντικατασταθεί και αυτός το 1982 από τα νέα ανάλογα ιδρύματα, τα παιδαγωγικά τμήματα των πανεπιστημίων της χώρας, συνδέεται άμεσα και άρρηκτα με τη βασική (Α/θμια) εκπαίδευση και έχει μια μακρά ιστορία. Ετσι, για να ιστορήσει κανείς τα αφορώντα στις παιδαγωγικές ακαδημίες και ειδικότερα στην Παιδαγωγική Ακαδημία Τριπόλεως, αναπόφευκτα αλλά και μοιραία πρέπει να ανατρέξει, να επισκοπήσει και να ιστορήσει –επιγραμματικά– τη μεταπελευθερωτική πορεία της Α/θμιας εκπαίδευσής μας, που συνδέεται απόλυτα με αυτήν των διδασκαλικών μας ιδρυμάτων.

Η εκπαίδευση στην Ελλάδα, λοιπόν, μετά την απελευθέρωση από τη μακράϊωνη δουλεία, έτυχε βέβαια της φροντίδας της πολιτείας, ισχυροί όμως κοινωνικοπολιτικοί, εκπαιδευτικοί και κυρίως οικονομικοί λόγοι, δεν της επέτρεψαν να αναπτυχθεί ικανοποιητικά και να αποδώσει τους αναμενόμενους καρπούς. Ειδικότερα η Α/θμια εκπαίδευση, που αφορούσε, όπως και σήμερα, στο σύνολο του πληθυσμού, εθεραπεύετο με την υποτυπώδη φοίτηση στις δύο - τρεις πρώτες τάξεις του 4/τάξιου δημοτικού σχολείου εκείνης της εποχής. Και υπηρετείτο αυτή από ελάχιστο αριθμό διδασκάλων, που σχεδόν στο σύνολό τους, καμιά δεν είχαν διδασκαλική κατάρτιση ή άλλη μορφωτική επένδυση, ασκούσαν δε το διδακτικό και μορφωτικό τους έργο εντελώς εμπειρικά, χρησιμοποιώντας ευκαιρικά την αδόκιμη και εντελώς πρωτόγονη αλληλοδιδασκτική μέθοδο.

Τα πράγματα στη βασική εκπαίδευση των νεοελλήνων όδεσαν έτσι

περίπου μέχρι τις αρχές του έτους 1880. Ομως η τότε πολιτική ηγεσία της χώρας (πρωθ. Χ. Τρικούπης, υπ. Παιδ. Ν. Μαυροκορδάτος) προβληματισμένη από την επικρατούσα ατελέσφορη εκείνη εκπαιδευτική λειτουργία υιοθετεί τη θέση όχι μόνο της καλύτερης κατάρτισης και μόρφωσης των διδασκάλων, αναγκάια άλλωστε για την υλοποίηση του μορφωτικού οράματος της πολιτείας, αλλά και αυτήν της αύξησης του αριθμού αυτών για ένα πληρέστερο παιδαγωγικό και διδακτικό έργο και επομένως ένα γονιμότερο Δημοτικό Σχολείο.

Νέα Διδασκαλεία

Ετσι, στις αρχές του 1880 η κυβέρνηση εισάγει στο ελληνικό κοινοβούλιο και ψηφίζεται εκεί νόμος (ΩΝΘ/1880) με τον οποίο συνιστώνται δύο ακόμη διδασκαλεία, πέρα από το μοναδικό της χώρας 3/τάξιο Διδασκαλείο των Αθηνών. Τα νεοϊδρυόμενα αυτά εκπαιδευτικά ιδρύματα ονομάστηκαν: Διδασκαλείο Πελοποννήσου το ένα και Επτανήσου το άλλο με έδρες εγκατάστασής τους την Τρίπολη το «εν Πελοποννήσω» και την Κέρκυρα το «εν Επτανήσω» και ημερομηνία έναρξης της λειτουργίας τους την 1η Οκτωβρίου του αυτού έτους (Β.Δ. 97/1880). Ετσι γεννήθηκε, εγκαταστάθηκε στην Τρίπολη και λειτούργησε για μια περίπου 30/ετία το Διδασκαλείο Πελοποννήσου, σημειώνουμε σχετικά ότι τούτο συνάντησε κατά την εγκατάστασή του στην Τρίπολη στεγαστικές και λειτουργικές δυσκολίες, που όμως όλες ξεπεράστηκαν με τη φροντίδα της πολιτείας, την ολόψυχη συμπαράσταση και γενναία προσφορά φιλογενών Τριπολιτών και τη συμπαράσταση και δωρεά του Δήμου Τριπόλεως, ο οποίος με ψήφισμα του Δημοτικού του Συμβουλίου εδώρησε για τη στέγαση του Διδασκαλείου το κληροδοτημένο σ' αυτόν από τον φιλογενή Τριπολίτη έμπορο Σ. Χατζη-

Οι νέες εγκαταστάσεις της Παιδαγωγικής Ακαδημίας. (Φωτ. Α. Καρύδη).

σαράντο, κατάλληλο δώροφο κτήριο, κτίσμα του 1868. Η επάνδρωση του Διδασκαλείου σε διδακτικό προσωπικό γίνεται από την πολιτεία καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του με εκλεκτούς της εποχής του εκπαιδευτικούς, οι οποίοι εξελίσσονται σε διακεκριμένους επιστήμονες της ειδικότητάς τους, που ανακηρύσσονται αργότερα καθηγητές του εθνικού πανεπιστημίου και ακαδημαϊκοί. Ειδικότερα αναφέρουμε καθηγητές του Διδασκαλείου που διακρίθηκαν και αναδείχθηκαν σε Πανεπιστημιακούς και ακαδημαϊκούς, τους: Θεοφ. Βορέα (φιλοσοφίας-ψυχολογίας), Νικ. Εξαρχόπουλο (παιδαγωγικής-ψυχολογίας), θεμελιωτή της παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα και Απ. Αρβανιτόπουλο (ιστορίας-αρχαιολογίας).

Αξιόλογοι καθηγητές

Η συμβολή των καθηγητών του Διδασκαλείου Πελοποννήσου στη μελέτη και προαγωγή των εκπαιδευτικών και πνευματικών πραγμάτων της χώρας μας υπήρξε σημαντική. Οι καθηγητές εκείνοι, που δέχθηκαν ευμενείς επιδράσεις από το ήρεμο και γαλήνιο περιβάλλον της Τριπόλεως, αλλά και ισχυρά εκπαιδευτικά και πνευματικά ερεθίσματα από το Διδασκαλείο της, παρήγαγαν σημαντικό επιστημονικό ερευνητικό και συγγραφικό έργο. Τούτο αποδείχθηκε τρανότατα αργότερα με την έκδοση περισοπούδαστων επιστημονικών συγγραμμάτων της ειδικότητάς τους, αλλά και τη δημοσίευση άρθρων και μελετών σε αξιολογώτατα της εποχής τους επιστημονικά και άλλα έντυπα. Τα δημοσιεύματά τους εκείνα επηρέασαν βαθύτατα την κοινή γνώμη αλλά και την κάθε ηγεσία της πολιτείας. Εδρομολόγησαν έτσι σπουδαίες πρωτοβουλίες για σημαντικές προόδους στα εκπαιδευτικά και πολιτιστικά αλλά και στα κοινωνικά μας προγράμματα. Διάφοροι λόγοι όμως, κυρίως εκπαιδευτικοί, αλ-

λά και οικονομικοί και πολιτικοί, όπως διεκδίκηση του Διδασκαλείου και από πόλεις όμορων νομών (Ναυπλίου, Κορίνθου, Πύργου) οδήγησαν το 1907 στην κατάργησή του. Την επταετή παύση της λειτουργίας του Διδασκαλείου ακολουθεί η ίδρυση νέου διδασκαλικού ιδρύματος στην Τρίπολη το 1914, του 3/τάξιου Διδασκαλείου αρρένων Τριπόλεως (Ν.Δ. 381/1914), το οποίο μετατρέπεται το 1924 σε μικτό (αρρένων - θηλέων) 5/τάξιο διδασκαλικό ίδρυμα και στεγάζεται και αυτό στις ίδιες εγκαταστάσεις του προγενέστερου. Και διαδραματίζει και τούτο αξιόλογο εκπαιδευτικό και μορφωτικό ρόλο.

Οι θητεύσαντες σε αυτό καθηγητές, ίδια των παιδαγωγικών και ψυχολογικών μαθημάτων (Π. Παρασκευόπουλος, Π. Μακρής, Ν. Κακούρης, Μ. Μιχαλόπουλος) μετεκπαιδευθέντες στο εξωτερικό (Γερμανία, ΗΠΑ), εισήγαγαν στο Διδασκαλείο Τριπόλεως τις σύγχρονες τότε παιδαγωγικές ιδέες των μεγάλων της εποχής παιδαγωγών - φιλοσόφων: Μόυμαν, Κερσενστάινερ (Γερμανία) και Ντιούι (ΗΠΑ) και διάνοιξαν έτσι, μαζί και με συναδέλφους τους και άλλων διδασκαλείων της χώρας, πλατείς δρόμους εφαρμογής και στην Ελλάδα του γόνιμου, όπως κρίθηκε και αποδοτικού Σχολείου Εργασίας.

Το Διδασκαλείο Τριπόλεως διαδραματίζει και αυτό τον εκπαιδευτικό και μορφωτικό του ρόλο ενεργά μέχρι το 1933, οπότε παγώνεται η πίστη στο λαό και στην ηγεσία της πολιτείας ότι η μέσω των Διδασκαλείων κατάρτιση και μόρφωση των διδασκάλων είναι χαμηλή και ανεπαρκής γι' αυτό και επιβάλλεται η μεταρρύθμιση και ανύψωση του επιπέδου σπουδών τους. Ετσι το ίδιο έτος (1933) νομοθετείται και καθιερώνεται η ακαδημαϊκή μεταγυμνασιακή (σημερινή μεταλυκειακή) κατάρτιση των μελλόντων διδασκάλων, σε 2ετείς ακαδημαϊκές σχολές, τις ιδρυόμενες με τον νόμο

5802/1993 Παιδαγωγικές Ακαδημίες, ενώ καταργούνται αντίστοιχα τα μέχρι τότε λειτουργούντα μέσης εκπαίδευσης διδασκαλικά ιδρύματα, τα Διδασκαλεία.

Ενθέρμος υποστηρικτής της ανώτερης αυτής κατάρτισης των διδασκάλων, αναδεικνύεται ο Τριπολίτης βουλευτής Αρκαδίας και τότε (1933) υπουργός της Παιδείας Θ. Τουρκοβασιλίας, ο οποίος, έπειτα από σχετική εισήγηση περί αλλαγής και αναβάθμισης του επιπέδου σπουδών των διδασκάλων του διακεκριμένου παιδαγωγού Γ. Παλαιολόγου, εισηγείται κι αυτός με κατάλληλη έκθεσή του προς το κοινοβούλιο, την αντικατάσταση των 5ταξίων διδασκαλείων (μέσες σχολές) με 2ετείς παιδαγωγικές ακαδημίες (ανώτερες σχολές), την οποία (αντικατάσταση) και πετυχαίνει. Ως χρόνος έναρξης λειτουργίας των αναβαθμισμένων νέων σχολών καθορίζεται με Π.Δ/γμα το ακαδημαϊκό, πλέον, έτος 1934-35, η δε Τρίπολη ορίζεται ως μία από τις έξι πόλεις-έδρες των ισάριθμων νέων σχολών.

Εξάλλου, αργότερα, με τον ΑΝ 953/1937 χαρακτηρίζονται «αι Παιδαγωγικά Ακαδημιαί ως σχολαί ανωτάτης εκπαίδευσεως των ετών φοιτήσεως εις αυτάς δυναμένων να αυξηθούν εις τρία...». Το 1964 ο κύκλος σπουδών στις παιδαγωγικές ακαδημίες, με το ΝΔ 4379/64 διευρύνεται σε 3ετή μεταλυκειακό, έναρξη δε τούτου ορίζεται το 1964-65. Ο κύκλος αυτός σπουδών με τον ΑΝ 129/1967 της επταετίας, επανέρχεται και πάλι σε 2ετή. Τέλος, με το νόμο πλαίσιο 1268/1982 περί ΑΕΙ, οι παιδαγωγικές ακαδημίες καταργούνται και αντ' αυτών ιδρύονται εντασσόμενα στα πανεπιστήμια της χώρας παιδαγωγικά τμήματα.

Η Παιδαγωγική Ακαδημία Τριπόλεως όμως αντί να μετονομασθεί και

Απόστολος Αρβανιτόπουλος. (Τρίπολη, 1874-Αθήνα, 1942). Καθηγητής του Διδασκαλείου, διακρίθηκε και αναδείχθηκε αργότερα σε διαπρεπή φυσιογνομία της ελληνικής αρχαιολογίας, ειδικευμένος μάλιστα στην επιγραφική.

να μετατραπεί και αυτή όπως όλες οι άλλες, σε πανεπιστημιακό παιδαγωγικό τμήμα, με διοικητική υπαγωγή σε ένα από τα πλησιέστερα προς αυτήν πανεπιστήμια, διατηρώντας όμως την έδρα και τη λειτουργία του στην Τρίπολη, όπως τούτο έγινε με τις καταργηθείσες παιδαγωγικές ακαδημίες Φλώρινας, Ρόδου, Μυτιλήνης κ.λπ., όμως αποσπόμενα και ψυχρά καταργείται. Και το πιο περίεργο από όλα, αν όχι εξοργιστικό, είναι ότι την κατάργηση της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Τριπόλεως το 1982 ακολουθεί ίδρυση και λειτουργία παιδαγωγικού Τμήματος στο Πανεπιστήμιο Πατρών, στην πόλη δηλαδή η οποία ουδέποτε είχε έδρα ή λειτούρ-

γησε ποτέ σ' αυτήν δημόσια κρατική παιδαγωγική σχολή.

Φυσικά, ουδείς αιτιάζεται γι' αυτό την πόλη των Πατρών, γεγονός όμως είναι ότι η καταργηθείσα Παιδαγωγική Ακαδημία Τριπόλεως, αναπληρώθηκε με ίδρυση νέας παιδαγωγικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο των Πατρών. Αυτό έχει αφήσει στους Τριπολίτες και Αρκάδες μια ισχυρότατη γεύση πικρίας, αν όχι και οργής.

Σπουδαίο έργο

Εκτιμώντας το εκπαιδευτικό, πνευματικό και πολιτιστικό έργο της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Τριπόλεως, έχουμε να σημειώσουμε ότι αυτή, όπως και τα ανάλογα προ αυτής λειτουργήσαντα στην Τρίπολη διδασκαλικά ιδρύματα, παρήγαγε κατά τον υπερπεντηκονταετή βίο της σπουδαίο έργο. Με τους κατά καιρούς υπηρετήσαντες σ' αυτήν αξιόλογους καθηγητές όλων των κλάδων και ειδικοτήτων και ιδία αυτούς των παιδαγωγικών και ψυχολογικών μαθημάτων, μετεκπαιδευόμενους σε πανεπιστήμια του εξωτερικού (Β. Βίκας, Ν. Κακούρης, Α. Τσίριμπας, Ε. Παπανούτσος, Π. Παπαηλιού, Μ. Αγγελόπουλος, Ν. Βοσταντζής, Ι. Γαβρεσέας, Α. Παρασκευόπουλος, Κ. Χάρης, Ι. Κυριαζικίδης, Α. Ισιγόνης, Γ. Κυριαζόπουλος, Ε. Κασιώλας, Μ. Σπανός, Κ. Κίτσος, Ι. Χαραλαμπίδης, Κ. Κουρβέλος, Μ. Σαλπέα, Κ. Λυκομήτρος, Δ. Παλυβός, Β. Χαραλαμπίδης, Σ. Παντελής, Α. Φωτεινής κ.ά.), η Παιδ. Ακαδημία Τριπόλεως προσέφερε στην Τρίπολη και την Αρκαδία, αλλά και στον ευρύτερο πελοποννησιακό και ελληνικό χώρο, σημαντικές εκπαιδευτικές και πνευματικοπολιτιστικές υπηρεσίες.

Εκπαίδευσε και κατάρτισε σε υψηλό βαθμό, περίπου δέκα χιλιάδες εκπαιδευτικούς της Α/θμιας εκπαίδευ-

σης και τους παρέδωσε στην πολιτεία, η οποία ακόλουθα τους απέστειλε στα πέρατα της Ελλάδας, όπου αυτοί εκεί ως φωτισμένοι απόστολοι και ένθερμοι κήρυκες της παιδείας, μετέδωσαν παντού τη σοφία, την επιστημονική γνώση και το υπέρλαμπρο πολιτιστικό φως.

Αυτή ήταν, πολύ συνοπτικά, η εκπαιδευτική δράση και η πνευματική-πολιτιστική πορεία της Παιδ. Ακαδημίας Τριπόλεως. Το ίδρυμα αυτό, που απετέλεσε ισχυρό πνευματικό και πολιτιστικό φάρο και φωτοδότη για περίπου 110 χρόνια και εδημιούργησε μια υπέροχη εκπαιδευτική και πολιτιστική παράδοση στην περιοχή, έπαυσε και τυπικά να υπάρχει το 1988. Οι θαυμάσιες σύγχρονες και άνετες εγκαταστάσεις και τα πανάκριβα επιστημονικά διδακτικά όργανα της Σχολής, παραμένουν έκτοτε βουβά και αναξιοποίητα. Υποσχέσεις πολιτικών, Αρκάδων και άλλων, και μάλιστα ισταμένων στην κορυφή της πολιτικής ηγεσίας της χώρας, περί επανασυστάσεως του ιστορικού αυτού εκπαιδευτικού ιδρύματος, έχουν δοθεί κατά καιρούς πολλές και ηχηρές. Όλες όμως έμειναν ανεκπλήρωτες. Αραγε θα θυμηθεί, θα ενδιαφερθεί και θα εκπληρώσει κανείς ποτέ από τους αρμόδιους της πολιτείας το χρέος προς την Τρίπολη και την Αρκαδία της επιστροφής του διδασκαλικού εκπαιδευτικού ιδρύματος που επί 110 χρόνια είχε και που αδόκητα και άδικα, αν όχι και αυθαίρετα της το αφαίρεσαν, και της το στερούν μέχρι και σήμερα!!! Ας το ευχηθούμε και ας το ελπίσουμε...

Ευχαριστούμε τον **κ. Βασίλη Ν. Κρεμμύδα** για την πολύτιμη βοήθειά του στο αφιέρωμα. Επίσης τον **κ. Ν. Γρηγοράκη** για το φωτογραφικό υλικό που μας παραχώρησε.

Σκέψεις για το Πελοποννησιακό Πανεπιστήμιο

Του **Γ.Κ. Βλάχου**

Ακαδημαϊκού

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ και πολιτικό καθεστώς της Ελλάδας από της ιδρύσεως του ελληνικού κράτους, ιδιαίτερα δε μετά την μικρασιατική καταστροφή και την άφιξη των προσφύγων υπήρξε συγκεντρωτικό, με κύριο χαρακτηρισμό την υπερτροφική ανάπτυξη των Αθηνών και την προοδευτική υποβάθμιση της Περιφέρειας. Οι εξελίξεις αυτές συνέπεσαν, ωστόσο, από μια χρονική στιγμή και πέρα, ειδικότερα μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με τις γοργές τεχνικοοικονομικές μεταβολές, συνέπεια των οποίων υπήρξε η αναγκαστική κατά κάποιον τρόπο υιοθέτηση πρωτόγνωρων για την ιστορία αναπτυξιακών ρυθμών σε όλους τους τομείς της δημοσίας και ιδιωτικής ζωής.

Στις προηγμένες δημοκρατικές χώρες του Δυτικού κόσμου, ανεξάρτητα από τις πολιτικο-οικονομικές διαφοροποιήσεις της καθεμιάς από αυτές, έγινε από πολύ ενωρίς κατάδηλη η ανάγκη ενός συνολικού χωροταξικού σχεδιασμού με κριτήριο ένα λιγότερο ή περισσότερο ενδεικτι-

κό προγραμματισμό που να εναρμονίζει τις ανάγκες του παρόντος με τις πιθανές προβλέψεις του μέλλοντος, λαμβάνοντας υπ' όψη τις επερχόμενες αναπτυξιακές μεταβολές στην οικονομία σε συνάρτηση με την επιστημονική πρόοδο, την τεχνολογία, την παιδεία και τις πολιτισμικές ανάγκες κάθε λογής.

Σε μελέτη μου δημοσιευμένη προ τριάντα ετών είχα επισημάνει την ανάγκη ενός τέτοιου προγραμματισμού και για την Ελλάδα. Όμως, στην χώρα μας, τα φαινόμενα αυτά έγιναν αντιληπτά κατά τρόπον μονομερή και αντιμετώπιστηκαν με την υιοθέτηση μέτρων εντελώς αποσπασματικών και αναποτελεσματικών... κατά πλήρη παραγνώριση των ισχυρών διασυνδέσεων που υπάρχουν ανάμεσα στην οικονομία και την κοινωνία, την τεχνικο-οικονομική ανάπτυξη και την παιδεία, την γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού και τις επιβαλλόμενες εξισορροπτικές διαδικασίες ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια και τις περιφέρειες μεταξύ τους και κατ' αναφορά προς το κέντρο.

Αποτέλεσμα όλων αυτών των σπασμωδικών ενεργειών υπήρξαν αφ' ε-

νός η περαιτέρω διόγκωση του αθηναϊκού τερατουργήματος και, αφ' ετέρου, η χωρίς τον παραμικρό χωροταξικό σχεδιασμό και δημοκρατικό προγραμματισμό διασπορά ανωτέρων και ανωτάτων εκπαιδευτικών μονάδων στον ελληνικό χώρο, με μοναδικό κριτήριο τον βαθμό επιβολής των κατά τόπους κομματικών συμφερόντων. Εφθάσαμεν έτσι, εκτός των άλλων για την χώρα μας επιζημιών συνειπών (και είναι πολλές!) στο τερατώδες αποτέλεσμα η περιοχή της Ελλάδος, η Αρκαδία και μαζί της ολόκληρη η Κεντρική, Ανατολική και Νότια Πελοπόννησος, η περιοχή δηλαδή με το περισσότερο ένδοξο εθνικό παρελθόν, με τη μεγαλύτερη ασφαλώς πνευματική παρουσία σε όλους τους κλάδους των Επιστημών, των Γραμμάτων και των Τεχνών να στέλνει τα παιδιά της να σπουδάσουν στην Κομοτηνή, στα Ιωάννινα, στην Κέρκυρα, τα Χανιά, αλλά και στην Αθήνα, το μυθικό αυτό τέρας που, όπως ο Κρόνος, καταβροχθίζει τα τέκνα του!

Το θέμα του Πελοποννησιακού Πανεπιστημίου, με διοικητική έδρα την Τρίπολη, για λόγους που δεν επιδέχονται συζήτηση δεν έχει φυσικά λήξει.

Και επιβάλλεται εφεξής μια περισσότερο δυναμική προβολή του, τώρα που οδεύουμε οριστικά προς μια ευρύτερη περιφερειακή αυτοδιοίκηση, με όλα τα μέσα που διαθέτουν οι τοπικοί και εθνικοί εκπρόσωποι των ενδιαφερομένων νομών. Τα επιχειρήματα είναι γνωστά και απολύτως βάσιμα.

Χωρίς το Πελοποννησιακό Πανεπιστήμιο –και σε συσχετισμό με αυτό τα επίσης επιβεβλημένα Ινστιτούτα και Κέντρα Ερευνών–, η δημογραφική, οικιστική, οικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη της περιοχής θα είναι αδύνατη, διογκώνοντας τον άγονο πληθυσμό της, αλλά και προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως. Τελικά, η λαμπρή αυτή σε ιστορία και σύγχρονη παρουσία –από τον Αγαμέμνονα ως τον Πλήθωνα Γεμιστό και από τον τελευταίο ως τον Κολοκοτρώνη και τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου– θα υποβιβασθεί σε τουριστικό θέρετρο, χωρίς μ' αυτό τίποτε να κερδίζει το «Κράτος των Αθηνών», αφού αυτό, συνεχίζοντας την παράλογη διόγκωσή του, επιταχύνει ακατάσχετα την φθορά του. Είναι απορία άξιο πώς οι πολιτικοί ηγέτες του Εθνους δεν κατανούν αυτές τις απλές αλήθειες.